

FOU SJUHÄRAD
VÄLFÄRD

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALANDS LÄN

"... men ingen berättar om de fula sidorna..."

Rapport från en FoU-cirkel för lokal mobilisering mot cannabis

Redaktörer: Björn Andersson & Lolo Lebedinski

HÖGSKOLAN I BORÅS
VETENSKAP FÖR PROFESSION

"... men ingen berättar om de fula sidorna ..."

Rapport från en FoU-cirkel för lokal mobilisering mot cannabis

Redaktörer

Björn Andersson

Lolo Lebedinski

RAPPORT FRÅN
FOU SJUHÄRAD VÄLFÄRD 2013 Nummer 31
LÄNSSTYRELSEN I VÄSTRA GÖTALANDS LÄN NR 2013:94
ISBN 978-91-85025-27-5

Redigering
FOU SJUHÄRAD VÄLFÄRD

Tryck
RESPONSTRYCK, BORÅS, DECEMBER 2013

"... men ingen berättar om de fula sidorna ..."

Rapport från en FoU-cirkel för lokal mobilisering mot cannabis

FoU Sjuhärad Vård/Länsstyrelsen i Västra Götalands län | *Slutrapport*

Redaktörer

Björn Andersson

Lolo Lebedinski

© **Författarna**

Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna rapport
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande av författarna.

Innehållsförteckning

Förord.....	9
Inledning.....	11
Arbetsätt och material	15
Om forskningscirkel som arbetsmetod.....	15
Uppläggning av arbetet.....	15
Lokala undersökningar	16
Materialinsamling och intervjuguide.....	17
Insamling av material.....	18
Bearbetning av material och skrivprocess	19
Materialets kvalitet	20
Kommuninformation	21
Borås	21
Härryda.....	21
Lerum.....	22
Svenljunga	23
Tjörn	24
Trollhättan.....	24
Öckerö	25
Kommuninformation – statistik	26
Ungdomars och föräldrars kunskaper och föreställningar.....	27
Inledning.....	27
... om förekomst och effekter	27
... om konsekvenser för hälsa och relationer	32
... om kunskapsnivå och kunskapsinhämtning	35
... om vilka som testar och varför	38
... om varför ungdomar väljer att inte testa cannabis	42
... om ungdomskulturens och medias betydelse.....	43
... om perspektiv på narkotikalagstiftningen.....	46
... om kontakter med vuxna.....	48
... om prevention	52
Slutsatser	55

Ett användarperspektiv på cannabis	59
Inledning.....	59
Vägen in, till att testa cannabis.....	59
Sammanhanget kring cannabis	61
Tillgång till drogen	63
Effekter av drogen.....	65
Insatser och åtgärder	68
Slutsatser	71
Förebyggande arbete och insatser.....	73
Inledning.....	73
Professionellas kunskap om cannabis	73
Användandet	74
Kulturer.....	77
Attityder	78
Konsekvenser för missbrukaren.....	79
Tillgänglighet	81
Professionellas tankar om vad vi bör göra för att minska bruket av cannabis	82
Slutsatser	91
Drogvaneundersökningen 2013	95
Avslutande reflektioner	99
Utgångspunkt för cirkeln.....	99
Två motsatta perspektiv.....	100
Lokalt arbete.....	103
Kunskapsfrågan	105
Litteratur.....	107
Bilaga intervjuguide.....	109

Förord

Samtidigt som alkoholdrickandet minskar, ökar cannabisbruket bland unga i Sverige eller ligger kvar på en oroväckande hög nivå. En liknande utveckling syns i många andra länder i Europa och i USA.

Regeringen har tagit initiativ till en satsning mot cannabis. Det är en del av ett långsiktigt, samlat arbete på lokal, regional och nationell nivå. Grunden är den nationella strategin mot alkohol, narkotika, dopning och tobak som antogs av regering och riksdag år 2011.

I Västra Götaland har Länsstyrelsen initierat en regional mobilisering med en bred gemensam satsning i länet för att öka vuxnas och professionellas kunskap om cannabis och dess effekter.

En central del är att utveckla det lokalt förebyggande arbetet. Länsstyrelsen har gett ett särskilt uppdrag till FoU Sjuhärad Vålfärd att genomföra en forskningscirkel med deltagare från sju olika kommuner i Västra Götaland.

Med denna rapport vill vi nu sprida kunskap och erfarenhet om vad som krävs för att utveckla ett framgångsrikt strukturerat arbete mot cannabis.

Länsstyrelsen kommer att fortsätta att bidra till en regional mobilisering mot cannabis. Vi vet mycket om cannabis och dess effekter. Nu måste kunskapen nå ut och användas!

Lennart Rådenmark

Länsstyrelsen Västra Götalands län

Inledning

Det finns många myter, fördomar och föreställningar kring cannabis, som är det mest använda narkotiska preparatet i Europa¹. En av dem låter ungefär så här:

– *Cannabis, det växer ju i naturen, det kan väl inte vara farligt eller skadligt, det är ju naturligt, så då måste det väl vara ok. Men spice, det är ju konstgjord skit, det kan man inte ta, det är ju livsfarligt.*

Myten är, åtminstone när det gäller att avstå spice, dåligt förankrad i verkligheten, så som myter brukar vara. Tullens beslag av syntetiska droger ökar hela tiden och i topp ligger kemiskt framställd cannabis. I dagsläget finns 31 olika sorter spice, som alla är narkotikaklassade. Tillsammans med cannabis och hasch utgör de lejonparten av alla tullens beslag när det gäller droger som beställs via nätet och som kommer till sina beställare via posten. Till det kommer den mer traditionella smuglingen av drogerna med tillhörande gatulangning. Hemodlandet av cannabis både i form av enstaka plantor på fönsterbrädan eller i garderoben för eget bruk, och i form av ”yrkesmässig” odling för försäljning, verkar också öka. Enligt Tullverket ökar också shoppingturismen över Öresund, särskilt inför och under helger, när många åker över till Danmark för att fylla på sina egna lager av cannabis och cannabisharts². Tillgången på såväl odlad cannabis som syntetiskt framställd sådan är med andra ord god, och cannabis är den vanligaste illegala drogen bland ungdomar i Sverige, och användningen ökar, hela tiden. Kunskapsläget kring cannabisanvändandet varierar från de riktigt insatta till dem som inte är riktigt lika insatta och som därför lätt förrirrar sig in i myternas töcken. En del av den kunskap som finns har vi samlat i den här FoU-rapporten till stöd för en regional mobilisering mot cannabis i Västra Götaland.

Det var, som framgått av förordet, länsstyrelsen som tog initiativet till forskningscirkeln kring cannabis. En inbjudan om att delta i forskningscirkeln gick i maj 2012 ut till samtliga kommuner i Västra Götalands-

¹ Detta konstateras i den årsrapport som nyligen presenterades av EU:s organ för att belysa utvecklingen på narkotikaområdet (EMCDDA – European Monitoring Centre for Drug and Drug Addiction).

² Lars Hansson, nationell tullinspektör, på föreläsning i Borås 2013-10-24 samt <http://www.tullverket.se/nyheter/nyhetsarkiv/nyheter/pressmeddelandefortsattokningavantaletnarkotikabeslag.5.47cb27df1345aa2288180002602.html>

regionen. Tio kommuner erbjöds att delta, genom sina samordnare för det drogförebyggande arbetet/motsvarande.

Länsstyrelsen ställde några krav på de kommuner som ville delta i forskningscirkeln. Bland annat så skulle kommunen ha genomfört drogvaneundersökningar enligt Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) eller jämförbart från år 2010 eller senare. Anmälan skulle vara förankrad hos ansvarigt kommunalråd och arbetet i forskningscirkeln skulle utöver det förankras i en tvärsektorieell styrgrupp i kommunen på chefsnivå, för att få till stånd en lokal mobilisering mot cannabis. Denna styrgrupp på forskningscirkeldeltagarnas hemmaplan kunde med fördel utgöras av ett redan befintligt sammanhang. Av inbjudan framgick också att deltagarna i forskningscirkeln, utöver den tid som gick åt till träffarna i cirkeln, behövde avsätta minst 10 dagars arbetstid för skrivande och materialinsamling. När anmälningstiden gått ut, hade sju kommuner anmält sig till forskningscirkeln om cannabis. Ur ett delregionalt perspektiv fördelar sig dessa i Fyrbodalsregionen, Göteborgsregionen och Sjuhäradsregionen vilket innebär att tre av fyra delregioner finns representerade i forskningscirkeln (Skaraborg saknas). De deltagande kommunerna presenteras nedan.

Vi är nio personer som har jobbat tillsammans i forskningscirkeln kring cannabis, som har pågått under tiden augusti 2012–oktober 2013.

Forskningscirkeln har letts av universitetslektor Björn Andersson från Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet och universitetsadjunkt Lolo Lebedinski från FoU Sjuhärad Vårld/Högskolan i Borås, som också har fungerat som samordnare för forskningscirkeln. Övriga cirkeldeltagare har varit:

- Ulrika Aebeloe, folkhälsoplanerare i Härryda kommun
- Håkan Fransson, drogförebyggande samordnare i Öckerö kommun
- Tina Gillberg, drogförebyggande samordnare i Trollhättans stad
- Gunilla Henningsson, utvecklingsledare för brotts- och drogförebyggande arbete i Lerums kommun
- Johanna Kildén, socialsekreterare i Tjörns kommun
- Lena Lövgren, folkhälsosamordnare i Svenljunga kommun
- Åsa Skytt, drog- och brottsförebyggande samordnare i Borås Stad

Vi träffades totalt nio gånger i forskningscirkeln. I det kapitel som heter Arbetssätt och material kan ni läsa om forskningscirkeln som arbetssätt och om hur vi har gått tillväga i den här forskningscirkeln. Den yttre ramen för vår forskningscirkel var den regionala mobiliseringen mot cannabis, som pågår i Västra Götaland på initiativ av Länsstyrelsen.

I vår forskningscirkel hade vi under våren 2013, en extra bonus och ett lika oväntat som glädjande resurstillskott i form av fyra praktikanter från Folkhälsovetenskapligt program med hälsoekonomi, 180 högskolepoäng, vid Göteborgs universitet. De var:

- Carolina Day
- Sofia Enström
- Sofia Haby
- Lina Sjöstrand

Under sin praktiktid i en av de kommuner som deltagit i forskningscirkeln skulle Carolina, Sofia, Sofia och Lina samla material till sina examensarbeten och här uppstod en win-win situation³. Genom att de fick tillgång till forskningscirkeln, så vidgades deras materialinsamlingsområde, samtidigt som vi i cirkeln fick hjälp med att samla mer material än vad vi själva hade mäktat med. Men vinsterna stannade inte vid det. Carolina, Sofia, Sofia och Lina deltog aktivt i forskningscirkeln arbete och på det sättet vidgades diskussionsytorna och vi fick tillgång till bollplank, som hade andra perspektiv än vad vi själva hade.

De tre temata som rapporten är uppbyggd kring; *Ungdomars och föräldrars kunskaper om cannabis*, *Ett användarperspektiv på cannabis* och *Förebyggande arbete och insatser* var inte givna från början, utan de har vuxit fram under cirkelns gång. Efter den här inledningen följer ett kapitel, som handlar om forskningscirkeln som arbetssätt, hur vi har arbetat i den här forskningscirkeln och vilket material vi har arbetat med samt hur vi har samlat in det. Efter det kommer kortfattade presentationer av de kommuner som deltagit i forskningscirkeln för att ge läsaren en bild av de platser där vårt material har samlats in. I de följande kapitlen finns våra tre teman

³ Vi har medvetet låtit bli att berätta i vilken av våra deltagande kommuner praktiken har skett p.g.a. av integritets- och anonymiseringskäl i det insamlade materialet. Mer om detta finns i det kapitel som beskriver vårt arbetssätt och vårt material.

och efter dem i kommer en kort genomgång av den skolenkät som genomfördes under våren 2013. Tills sist finns våra *Avslutande reflektioner*.

Vi har valt att kalla rapporten “... *men ingen berättar om de fula sidorna...*”. Det är ett citat från en ungdom i Trollhättan, som tar sin utgångspunkt i att man som ung idag ofta hör berättelser från andra unga om hur bra det är med cannabis. Men det finns en annan sida också. Eftersom vår rapport handlar om hur olika grupper tänker och resonerar kring cannabisfrågan, tycker vi att det här citatet är bra. Det lyfter fram vikten av att samtala om erfarenheter vi gör och fångar samtidigt in en viktig aspekt av hur många diskussioner förs idag.

Arbetsätt och material

Om forskningscirkel som arbetsmetod

I verksamheter med fokus på omsorg och social förändring kommer ofta frågan om relationen mellan teori och praktik upp. Hur ska praktikens erfarenheter kunna formuleras i ord och göras tillgängliga för andra, såväl inom fältet som för forsknings- och utvecklingsverksamhet? Och hur ska begrepp, teoretiska perspektiv och forskningsresultat integreras i det praktiska arbetet och bidra till att föra det framåt?

Det är den här typen av kunskapsproblematik som utgör utgångspunkt för forskningscirkeln som pedagogisk metod. Cirkeln är en mötesplats för runt tioalet deltagare där de fördjupar sig i ett tema, som är viktigt utifrån deras yrkesverksamhet. Som ledare för cirkeln fungerar en forskare med erfarenhet av de frågor som temat aktualiserar. Arbetet i cirkeln pågår ofta i cirka ett års tid med 6–8 träffar och innehåller som regel fyra olika moment:

- Deltagarna formulerar, diskuterar och jämför enskilda erfarenheter utifrån cirkelns tematik,
- kunskap inhämtas utifrån med hjälp av litteratur, föreläsare och andra gäster,
- kunskap genereras i cirkeln genom att deltagarna samlar material i form av intervjuer, enkäter och andra undersökningar och
- arbetet dokumenteras av såväl deltagare som ledare i en rapport.

Uppläggning av arbetet

Vi har i stor utsträckning följt den här generella modellen när vi arbetat i FoU-cirkeln om cannabis. Cirkeln startade med ett internat 13–14 september 2012 och därutöver fanns från början ytterligare fem träffar planerade till slutet av maj 2013 med slutrapport klar till den 1 november. För att understödja skrivprocessen har vi lagt in två extra träffar i september respektive oktober. Mellan träffarna har kontakt skett framför allt via internet plus att deltagarna träffats i olika mindre konstellationer under perioder av materialbearbetning och skrivarbete.

Vid två tillfällen har gäster kommit till cirkeln för att bidra med sina kunskaper. I samband med starten i september kom Mattias Gunnarsson från Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet, och berättade om sin forskning gällande psykologiska faktorer kring ungdomars erfarenheter och bruk av narkotika. Vid en träff i början av december besöktes cirkeln av Willy Pedersen, professor i sociologi vid universitetet i Oslo. Arrangemanget var då sådant att Willy Pedersen träffade cirkeldeltagarna under förmiddagen och därefter hade en öppen föreläsning om cannabiskultur under eftermiddagen. Föreläsningen besöktes av cirka 200 personer, vilka representerade en rad olika yrkesgrupper i Borås med omnejd.

Vi har använt en del litteratur i cirkelarbetet. I samband med Willy Pedersens besök fick alla deltagarna boken *Cannabiskultur*, vilken han skrivit tillsammans med Sveinung Sandberg, utgiven på Universitetsforlaget 2010. Inför det första mötet i september distribuerades tre artiklar: *Persistent cannabis users show neuropsychological decline from childhood to midlife* av Madeline H. Meier m fl samt två artiklar av Willy Pedersen: *Cannabis and social welfare assistance: a longitudinal study* samt *Cannabis and crime: findings from a longitudinal study* (tillsammans med Torbjörn Skadhamar). I övrigt har vi uppmärksammat relevanta utgivningar under cirkelns gång till exempel *Cannabisanvändning bland ungdomar* av Torbjörn Forkby, Solveig Olausson och Russell Turner.

Arbetsgången i forskningscirkeln har varit uppdelad i fem olika faser. Vi började med att inventera vilka undersökningar beträffande i första hand ungdomars drogvänor, som fanns i de deltagande kommunerna. Därefter diskuterade vi vilket material vi skulle skaffa in, främst genom att göra intervjuer, och förberedde en intervjuguide. Sedan genomfördes och dokumenterades intervjuerna. I ett fjärde steg analyserade vi det insamlade materialet samt diskuterade och genomförde vissa kompletteringar. Till sist arbetade vi fram en struktur för rapporten och slutförde skrivarbetet.

Lokala undersökningar

Ett villkor för att få delta i forskningscirkeln var, som tidigare nämnts, att kommunen ifråga skulle ha genomfört en drogvaneundersökning inte längre än två år tillbaka i tiden. Sådana undersökningar, samtliga skolbase-
rade, fanns därför i deltagarnas hemkommuner. De var emellertid genom-

förda av skilda aktörer och man hade inte använt samma frågeformulär. Detta reducerar förstås möjligheten att göra jämförelser kommunerna emellan. Ett annat problem med de här undersökningarna är att man inte efterfrågat respondenternas hemkommun. Eftersom väldigt många ungdomar läser på gymnasier, vilka inte ligger i den egna kommunen, är det omöjligt att följa utvecklingen av ungas drogvanor ur ett lokalt perspektiv. Särskilt vad gäller cannabis är detta problematiskt, eftersom många prövar det för första gången under gymnasietiden.

De här problemen har emellertid rättats till i den droganeundersökning som genomfördes våren 2013, alltså medan vi arbetade i cirkeln. Samtliga kommuner använde sig då av CAN:s frågeformulär och i detta fanns en fråga om hemkommun. Vi kommer redovisa resultatet av den här undersökningen i ett särskilt kapitel längre fram i rapporten.

En annan undersökning som alla kommuner medverkat i är Folkhälsoinstitutets *"Hälsa på lika villkor"*. Vid en av cirkelträffarna gick vi därför igenom, och jämförde, resultaten ifråga om cannabis.

Materialinsamling och intervjuguide

Efter att så här ha granskat tillgängliga statistiska data, fortsatte vi med att diskutera vilket material vi själva skulle samla in. I centrum för deltagarnas intresse stod ett lokalt kunskaps- och diskursperspektiv. Det man ville veta mer om var vilka kunskaper och erfarenheter kring cannabis som finns hos olika aktörer och grupper i kommunen, samt hur man formulerar sig och tänker kring frågan. Två grupper framstod som särskilt viktiga att undersöka. Ungdomar var naturligtvis en av de grupperna och den andra var olika professionella aktörer i kommunen. De sistnämnda består i många fall av arbetskamrater till cirkeldeltagarna. Här bedömdes intervjuerna också kunna ha en mobiliserande effekt; genom att fokusera kunskaper och erfarenheter gällande cannabis blir det en självklar fortsättning att diskutera hur man kan arbeta med problematiken.

Föräldrar diskuterades också som en viktig grupp att komma i kontakt med, även om föräldrintervjuer uppfattades som mer komplicerade att förankra och genomföra. Man har som professionell inte samma vardagliga kontakt med föräldrar, som med ungdomar och andra yrkesverksamma.

Som vi nämnt i inledningen löstes den här frågan genom att vi fick hjälp av fyra studenter från folkhälsovetarprogrammet.

Inför intervjuerna diskuterade vi oss fram till en intervjuguide. Den bestod av sju olika frågeområden:

- beskrivning av situationen/läget i kommunen
- sammanhanget kring cannabisbruk
- utvecklingen
- problem och effekter
- insatser och åtgärder
- förändringar för den enskilde
- den allmänna opinionen

Till varje frågeområde fanns olika delfrågor formulerade (se bilaga). Avsikten med intervjuguiden var att den skulle fungera för intervjuer med olika grupper. Tonvikt fick då läggas lite olika beroende på vilka man intervjuade.

Insamling av material

Därefter genomfördes intervjuer i kommunerna. Det här skedde på olika sätt. Intervjuer gjordes individuellt, i par och mindre grupper samt i form av fokusgrupp. Deltagarna i forskningscirkeln genomförde mer än hälften av intervjuerna, men även andra hjälpte till. Som nämnts tidigare fick vi omfattande hjälp av fyra studenter från folkhälsovetenskapliga programmet, vilka var praktikanter hos en av cirkeldeltagarna. Dessutom gjordes en del intervjuer av andra professionella ungdomsarbetare.

Vad gäller intervjuer med **professionella** gjordes sammanlagt 24 stycken. Totalt om fattar dessa cirka 75 personer och representerar en stor bredd inom det yrkesmässiga fältet. Nästan alla de här intervjuerna, 23 stycken, gjordes av cirkeldeltagarna.

Intervjuerna med **ungdomar** var något fler till antalet: 26 stycken, omfattande hundratalet ungdomar. Cirkeldeltagare genomförde 7 av dessa, medan andra professionella ungdomsarbetare gjorde 8 och studenterna 11 intervjuer. Åldersmässigt finns en tonvikt på unga som går i högstadiet eller gymnasiet, alltså 13–19 år. Några intervjuer gjordes med grupper där även äldre ungdomar, upp till 25 år, deltog. Nästan alla intervjuer

genomfördes i grupper och totalt har hundratalet ungdomar varit med. Tre intervjuer har gjorts enskilt med ungdomar, vilka har ett cannabissmissbruk bakom sig. Ungdomarna har kontaktats via skola, fritidsgård eller olika gruppverksamheter.

Slutligen har 4 fokusgrupper med **föräldrar** genomförts. Samtliga dessa är gjorda av studentgruppen och i samma kommun.

Bearbetning av material och skrivprocess

Intervjuerna skrevs ut antingen ordagrant eller i en sammanfattad form. Alla läste utskrifterna och vi diskuterade dem på cirkelträffarna. Utifrån mönster vi kunde identifiera i materialet gjorde vi en innehållslig struktur för rapporten och bildade grupper för att skriva de olika avsnitten. Under arbetets gång gjordes ett par justeringar av struktur och arbetsgrupper.

De första utkasterna till texter diskuterades på ett möte och sedan har vi arbetat vidare och kommenterat via email.

En fråga vi diskuterat och arbetat med en hel del är anonymisering av materialet. Eftersom det här är en rapport som handlar om hur man, på ett lokalt plan, tänker och resonerar kring cannabis, har vi använt många citat i redovisningen. För att ge liv och sammanhang till de här citaten, och för att illustrera spridningen av olika uttalanden, har vi bedömt det som viktigt att lämna en del uppgifter om vem som sagt vad samt ange lokal anknytning. Det här intresset har vägts mot det faktum att flera av de deltagande kommunerna är små till storleken och att det ofta finns en god personkänedom lokalt. Alltför detaljerade angivelser skulle kunna leda till att en initierad läsare förmår identifiera uppgiftslämnare i de olika avsnitten. Kapitlet som handlar om tre killar med erfarenhet av cannabissmissbruk, uppfattar vi som särskilt känsligt i det här avseendet.

Vi har löst den här problematiken på två olika sätt. Vad gäller citaten, så görs kopplingar hela tiden till kollektiv, till exempel åldrar och skolmiljöer, eller till generella beteckningar, exempelvis yrkesbenämningar. Genom detta ska det inte vara möjligt att knyta ett uttalande till en specifik person. Vidare har vi beslutat att kollektivt stå för hela rapportens innehåll, trots att de skilda avsnitten har olika författare. På så vis blir det inte möjligt att knyta ett visst innehåll, och bestämda uppgiftslämnare, till författarnas lokala hemhörighet. I första hand är detta för att skydda de tre killarna i

nyss nämnda avsnitt. I skrivprocessens slutskede har rapporten som helhet redigerats samman av Björn Andersson och Lolo Lebedinski.

Materialets kvalitet

Vad ska man då säga om kvaliteten på det material som samlats in under cirkelns gång? Här finns omständigheter som pekar i olika riktning. Å ena sidan har merparten av intervjuerna genomförts utifrån en kollektiv diskussion av upplägget och vi har använt gemensam intervjuguide vid utförandet. Å andra sidan har urvalsprocessen ibland varit oklar, olika personer har varit inblandade som intervjuare och det går inte alltid att få klarhet i hur intervjuer genomförts eller dokumenterats.

Sammantaget innebär det här att materialet håller en semivetenskaplig nivå. Det ger inte ett underlag för att göra forskningsmässiga bedömningar. Samtidigt är det ett omfattande material med både bredd och djup, särskilt vad gäller ungdomar och yrkesverksamma. Därför fungerar det bra för att ge inblickar och insikter i de tankar, erfarenheter och resonemang i relation till frågan om cannabis, som kännetecknar många lokala miljöer idag. I intervjuerna fångas något som vi tror många kan känna igen sig i idag.

Kommuninformation

I det följande presenteras de deltagande kommunerna mycket kortfattat. Den läsare som vill veta mer om respektive kommun, hänvisas i första hand till kommunernas egna webbplatser. Avsnittet avslutas med en tabell där ett urval statistiska uppgifter om kommunerna har sammanställts.

Borås

Borås Stad har cirka 105 000 invånare och ligger sex mil öster om Göteborg. Staden är indelad i tre stadsdelar, vilka samtliga innefattar delar av centralorten samt ytterområden med flera mindre orter. Staden rymmer både välsituerade områden och utsatta områden.

Borås är växande stad med ökande befolkning. Av tradition är Borås en arbetarstad med rötter i textilindustrin. Det finns idag flera stora företag men framförallt etablerar sig många mindre företag i staden. I staden finns även Borås Högskola och Södra Älvsborgs Sjukhus.

De största arbetsgivarna är Borås Stad, Västra Götalandsregionen, Ericsson, Ellos och Högskolan.

Det finns kommunala låg- och mellanstadieskolor i näst intill samtliga små orter och nio kommunala högstadieskolor, till vilka många elever får åka skolbuss. Det finns fyra större gymnasieskolor, vilka är placerade i centralorten. Utöver den kommunala utbildningsverksamheten finns det fyra friskolor med högstadium och ännu fler gymnasiala friskolor.

Det finns fritidsgårdar i varje stadsdel och tre centrala mötesplatser för ungdomar inom kulturen. För de något äldre ungdomarna finns Brygghuset som ligger i centrala Borås. I Borås finns ett centralt ungdomsråd samt tre lokala ungdomsråd, ett i varje stadsdel. Det finns ett rikt föreningsliv, med såväl idrottsföreningar och föreningar av social karaktär.

Härryda

Härryda kommun ligger mellan Göteborg och Borås och har drygt 35 000 invånare. Kommunen består av Mölnlycke, som är centralort samt ytterligare fem mindre orter (Hindås, Hällingsjö, Härryda, Landvetter och Rävlanda). Hälften av invånarna bor i Mölnlycke.

Härryda växer genom stor inflyttning av barnfamiljer, vilket bidrar till

kommunens låga medelålder men också genom att många företag väljer att etablera sig i kommunen.

De flesta arbetstillfällena finns inom tillverkning, utbildning, handel och transport.

Andelen kommuninvånare som har en eftergymnasial utbildning är hög. Jämfört med riket är det en större andel elever i Härryda som är behöriga till gymnasieskolan.

Grundskolor finns på samtliga orter i kommunen upp till årskurs 5. Årskurserna 6–9 finns på skolor belägna i tre av kommunens sex orter. Hälften av ungdomarna i Härryda kommun studerar på den kommunala gymnasieskolan, som finns i Mölnlycke

Kommunen erbjuder ett flertal mötesplatser för ungdomar för aktiviteter eller möjlighet att bara träffas och umgås. Riktade mötesplatser finns för tjejer i åldern 12–20 år och för yngre barn i åldern 7–12 år. I kommunen finns ett rikt föreningsliv med ca 180 ideella föreningar som erbjuder olika verksamheter för barn, ungdomar och vuxna.

Kommunen arbetar mycket med frågor som rör ungdomars delaktighet och inflytande. Det finns exempelvis ett inflytandeforum för ungdomar, Ungdomsforum, som är en mötesplats där ungdomar och politiker utbyter information, förslag och åsikter.

Lerum

Lerums kommun ligger ett par mil utanför Göteborg och har drygt 39 000 invånare. Kommunen består av tre huvudorter (Floda, Gråbo och Lerum) samt ytterligare några mindre orter. Majoriteten av invånarna bor i villa eller radhus.

Lerum är en växande kommun. Både genom ett positivt inflyttningsnetto och ett födelseöverskott. De flesta som flyttar till Lerum är unga par eller familjer.

Det dominerande näringslivet i kommunen är byggverksamhet, tillverkning och utvinning samt handel och företagstjänster. Arbetspendlingen ut till grannkommuner är större än arbetspendlingen in till Lerum. Andelen förvärvsarbetande är hög.

Det finns grundskolor upp till årskurs 5 på samtliga orter i kommunen och för årskurserna 6–9 på fyra. I centralorten Lerum finns ett gymna-

sium. Cirka 60 procent av kommunens ungdomar väljer att studera där. Gymnasieskolan attraherar också ungdomar från övriga regionen. I Lerum finns också ett av landets två riksrekryterande seglargymnasier.

Kommunen erbjuder mötesplatser och aktiviteter för ungdomar på samtliga orter. I kommunen finns också ett rikt föreningsliv som erbjuder verksamheter för barn, ungdomar och vuxna. Många ungdomar i Lerum är aktiva inom bollsporter och annan idrott.

Svenljunga

Svenljunga kommun är Västergötlands sydligaste och består av cirka 10 000 invånare.

Det är en landsbygdskommun med en centralort (Svenljunga) och flera mindre orter. Närmaste större ort är Borås (cirka 30 min resa) med regelbundna bussförbindelser.

Många ungdomar lämnar Svenljunga för högskolestudier eller arbete i Borås eller Göteborg.

De som bor kvar är huvudsakligen den äldre delen av befolkningen. Kommunen har en förhoppning om att locka tillbaka barnfamiljer genom att erbjuda attraktiva boendemiljöer och bra barnomsorg.

Näringslivet präglas av många små och medelstora företag med framför allt tillverkningsindustri inom skinnberedning, textil och trä.

Till följd av arbetsmarknadens utseende, så har Svenljunga en lägre utbildningsnivå än snittet i Sverige.

De yngre åldrarna upp går i skolor på de mindre orterna, men från årskurs 7 åker eleverna skolbuss in till centralorten som är Svenljunga.

Eftersom det inte finns någon kommunal gymnasieskola i kommunen väljer ungdomarna oftast gymnasiestudier i Tranemo, Mark (Kinna), Borås eller Ulricehamn.

I Svenljunga finns däremot ett naturbruksgymnasium med inriktning häst, jakt och skog. Där studerar några ungdomar från Svenljunga men de flesta kommer från övriga delar av Västra Götaland.

På fritiden träffas ungdomar oftast hemma hos varandra. Det finns en fritidsgård på centralorten och fritidsverksamhet i mindre omfattning på övriga orter. Föreningslivet är aktivt och många ungdomar spelar fotboll eller innebandy. I centralorten finns Moga Fritid med möjlighet till bad,

idrottshall, gym och spinning. Där finns även ett kafé. På de mindre orterna finns idrottshallar i anslutning till skolorna.

Tjörn

Tjörns kommun, är en ö-kommun som ligger i Bohuslän. Kommunen består av mer än 1500 öar, holmar och skär, som många är obebodda. Kommunens centralort, är Skärhamn. Invånarantalet är omkring 15 000, vilket fördubblas under sommaren.

Fraktfart och fiske har genom historien präglat kommunens näringsliv. I dag utgörs det främst av shipping, turism, handel, byggverksamhet och jordbruk.

I kommunen finns möjlighet till barnomsorg på de flesta orter. Det finns flera skolor för låg, och mellanstadieelever. Kommunen har två högskoleskolor, på orterna Bleket och Höviksnäs.

Tjörn har idag ingen gymnasieverksamhet. Kommunens har haft ett sjöfartsgymnasium, med riksintag, och denna verksamhet fortsätter i grannkommunen Stenungsund, fram till år 2015. Eftersom gymnasiet nyligen avvecklats, får gymnasieeleverna studera vid skolor i närliggande orter, såsom Stenungsund, Kungälv och Göteborg.

Tjörns kommuns geografiska läge och storlek, innebär en utmaning, där det i jämförelse med större kommuner finns mindre mötesplatser för ungdomar. Föreningslivet är dock utbrett, och det finns två fritidsgårdar på orterna Skärhamn, och Höviksnäs.

Trollhättan

Trollhättan ligger i Västra Götaland, strax söder om Vänerns sydspets och ca 8 mil norr om Göteborg. Kommunen har cirka 56 000 invånare. Utifrån det geografiska läget och med utbyggda kommunikationer är det lätt att arbetspendla både till och från kommunen.

Trollhättan är av tradition en arbetarkommun där bl.a. bilindustrin hört till den största näringsgrenen. Idag är de stora arbetsgivarna Vattenfall, GKN Aerospace, NÄL, Trollhättans Stad samt Högskolan Väst.

Det finns barnomsorg och grundskolor i kommunens samtliga stadsdelar inom både kommunal och friskoleverksamhet. Även på gymnasienivå finns både kommunala skolor och friskolor.

Kommunen erbjuder mötesplatser för ungdomar i form av inarbetad fritidsgårdsverksamhet och för barn och unga erbjuds ett rikt föreningsliv både när det gäller idrott och kultur.

Öckerö

Öckerö kommun, 25 km från Göteborg, är Sveriges enda skärgårds-kommun utan fast landförbindelse. Kommunen består av tio bebodda öar där. Öckerö, Hönö och Björkö är störst. På dessa tre öar bor merparten av kommunens befolkning.

I Öckerö kommun finns ett levande näringsliv där fisket är den största näringsgrenen. En stor del av arbetskraften pendlar till fastlandet.

På de flesta öar finns det skolor för de yngre barnen. Fördelningen varierar dock, så på några öar finns skolor t.o.m. åk 3, medan det på andra öar finns skolor som erbjuder skolgång till och med årskurs 5 eller 6. Högstadieskolor finns på Öckerö och Hönö. På Öckerö finns också *Det seglande gymnasiet*, som har riksintag. Därmed så kommer de flesta eleverna från andra kommuner. Cirka 90 procent av kommunens ungdomar går på olika gymnasieskolor i grannkommunerna på fastlandet.

Det finns en fritidsgård lokaliserad i högstadieskolan på Öckerö. Fritidsgården bedriver verksamhet dagligen och ordnar också större arrangemang.

Det finns ett rikt föreningsliv för alla åldrar i kommun. Frikyrkorna är många och engagerar många både unga och äldre. Förutom fritidsgården har många frikyrkor fritidsgårdslänkande verksamhet alla helgkvällar.

Kommuninformation – statistik

I tabellerna nedan har vi samlat några statistiska uppgifter för de kommuner som presenterats ovan. I varje tabell finns också siffror för riket som helhet som ett jämförelsemått.

Kommun	Antal invånare ¹	Medelålder ²	Utrikesfödda ³	Arbetslöshet ⁴	Ungdoms- arbetslöshet ⁵
Borås	105 015	40,8 år	19 %	4 %	11 %
Härryda	35 359	38,2 år	10 %	2 %	8 %
Lerum	39 105	39,4 år	9 %	2 %	7 %
Svenljunga	10 289	44,3 år	11 %	3 %	10 %
Tjörn	14 995	44,6 år	7 %	2 %	6 %
Trollhättan	55 874	40,5 år	17 %	8 %	19 %
Öckerö	12 529	42,6 år	4 %	2 %	7 %
Riket	9 556 000	41,2 år	15 %	4 %	11 %

Tabell 1: Några statistiska uppgifter för de kommuner som deltagit i forskningscirkeln och för riket.

Kommun	Sjuk - eller aktivitets- ersättning ⁶	Eftergymnasial utbildning ⁷	Medelinkomst ⁸	Medianinkomst ⁹
Borås	8 %	33 %	263 000	265 000
Härryda	6 %	44 %	329 000	305 000
Lerum	6 %	41 %	317 000	300 000
Svenljunga	10 %	19 %	248 000	253 000
Tjörn	6 %	33 %	298 000	283 000
Trollhättan	7 %	34 %	256 000	259 000
Öckerö	6 %	35 %	310 000	297 000
Riket	7 %	38 %	274 000	266 000

Tabell 2: Några statistiska uppgifter för de kommuner som deltagit i forskningscirkeln och för riket.

¹ Källa: <http://www.scb.se>

² Ibid.

³ Källa: https://www.h5.scb.se/kommunfakta/k_frame.htm

⁴ Ibid.

⁵ Ibid.

⁶ Ibid.

⁷ Ibid.

⁸ Ibid.

⁹ Ibid.

Ungdomars och föräldrars kunskaper och föreställningar

Inledning ...

I detta avsnitt beskrivs föräldrars och ungdomars föreställningar och kunskaper om cannabis som framkommit i fokusgrupper och intervjuer. Frågeställningar som har diskuterats är bland annat i vilken utsträckning cannabis förekommer, vilka konsekvenser cannabisbruk får, vad det kommer sig att vissa testar cannabis och varför andra väljer att låta bli. Här har även diskussioner förts om hur media och ungdomskulturen påverkar inställningen till cannabis och hur man ser på lagstiftningen kring cannabis. Ungdomar och föräldrar har också gett sin syn på hur det förebyggande arbetet kan utvecklas.

I redovisningen har vi fördelat tankar och erfarenheter, som de intervjuade uttryckt, på tre olika grupper. Det är yngre ungdomar, äldre ungdomar och föräldrar. Gränsen mellan de yngre och äldre ungdomarna går vid övergången mellan högstadiet och gymnasiet; alltså 16–17 år. De äldre ungdomarna utgörs av ungdomar som går på gymnasiet men även grupper av unga vuxna (18–25 år) som har annat gemensamt än skolan har intervjuats.

Uppgifter om föräldrars kunskaper och föreställningar om cannabis kommer från fyra olika fokusgrupper, vilka genomfördes i en och samma kommun. Intervjuer och fokusgrupper med ungdomar har genomförts i samtliga sju kommuner. Flera fokusgrupper med ungdomar har genomförts i respektive kommun.

... om förekomst och effekter

I högstadieåldern förknippas alkohol med att vara cool, spännande och det förknippas också med fest. Alkohol uppfattas inte som så farligt och det är också mer vanligt förekommande än cannabis. Om man använder cannabis blir man stämplad som ”pundare”. De yngre ungdomarna anser att det är farligare med cigaretter än med cannabis. Uppfattningen är att det är lätt att få tag i cannabis – lättare än alkohol. Det råder olika uppfattningar om hur vanligt förekommande cannabis är. Vissa menar att det inte är

mer än några få medan andra menar att ca 20 procent av gymnasieeleverna som har provat cannabis och att ca 10 procent använder drogen regelbundet. De tror dock inte att det är så många bland deras jämnåriga som har testat cannabis.

"Jag tror personligen att det är mer enkelt att pröva på om man redan röker för att det inte är så stor skillnad" (Borås, högstadiet).

I diskussionerna med ungdomarna sägs att det är främst tjejer som använder cannabis samtidigt som det framkommer motsägende synpunkter att tjejer är mer försiktiga eftersom de fått med sig vilka risker de kan utsättas för om de förlorar kontrollen.

En tjej säger

"... ska jag våga ta en chans att bli helt borta och kanske nåt mer, jag vet inte vad som händer, eller ska jag hålla mig till det lite säkra?" (Härryda, högstadiet).

Några ungdomar menar att killkompisar förväntas skydda och ta hand om sina tjejkompisar.

"... då kan det också vara en anledning till att man faktiskt röker på, för att man har en killkompis som kommer ta hand om mig" (Härryda, högstadiet).

Att cannabisbruket förekommer i samband med alkoholintag är något som ungdomarna verkar vara överens om, eftersom man vågar mer när man dricker. Ungdomarna resonerar att man kanske inte heller tänker så mycket i situationen och att alkohol inte direkt förbättrar omdömet.

"Man gör ju inte de smartaste sakerna när man är full eller så ..." (Öckerö, högstadiet).

"... det är inte så att jag blir värsta vetenskapsmannen när jag dricker, alltså jag blir ju inte så här smartare liksom" (Härryda, högstadiet).

Dock uttrycker någon enstaka person en avvikande uppfattning kring kopplingen mellan alkohol och cannabis. Argumentet som förs fram är att det är farligt att blanda alkohol och cannabis vilket skulle bidra till att man snarare brukar cannabis i ett nyktert tillstånd.

Ungdomarna uppger att om de skulle testa cannabis, skulle det ske i en trygg miljö tillsammans med kompisar snarare än på en stor fest med många okända människor. De menar att det inte förekommer att man röker på hemma, utan att det snarare är utomhus, i smyg och att det sker både i samband med fest och till vardags.

De äldre ungdomarna uppfattar cannabis som en vanligt förekommande, relativt lätt drog som till stor del är socialt accepterad.

”Att vara cannabissmissbrukare är inte som att vara en alkoholist. I min värld är det inte samma sak. Man ser inte en cannabisbrukare liggandes utanför en langares dörr, alltså vem som helst använder det och det har blivit mer användning hos yrkesmässiga människor idag. Folk som man minst anar använder cannabis, till exempel som jag är. En cannabisbrukare har inget ansikte direkt” (Borås, unga vuxna).

”Man kan bli jätteförvånad ... alltså, du träffar på en kille, han är jätteblyg, tillbakadragen, datanörd och ingenting annat ... och då kommer saker du inte tror...” (Trollhättan, unga vuxna).

Ungdomarna bedömer att det skett både en reell ökning av cannabisbruket men också att fler pratar om det, så det på så sätt har blivit mer öppet och känt. Uppfattningen är att cannabis är hur stort och vanligt som helst och det är ett sätt att umgås, det är en social företeelse.

”... folk gör det när som helst. Däremot är det väldigt hypat i Borås under sommaren, men bruket är precis lika stort året om ” (Borås, unga vuxna).

Ungdomarna uppger även att det är vanligt med andra droger till exempel spice. Trots att det är vanligt förekommande med cannabisbruk så är samtidigt uppfattningen att allmänheten ser cannabisrökande som kriminellt.

De äldre ungdomarna menar att cannabis förekommer i alla åldrar och ungefär i lika stor utsträckning bland tjejer som bland killar. Några är dock av uppfattningen att det är vanligare att killar använder drogen och att det också skulle vara vanligare bland 90-talisterna jämfört med 80-talisterna. En uppskattning som görs är att ca 80 procent av gymnasieeleverna har testat och cirka 60 procent använder det regelbundet. Något som nämns i samtalen är att det är lättare att få tag på cannabis och spice än att få tag i någon som langar alkohol.

En fördel som ungdomarna nämner med cannabis, är att det inte ger någon baksmälla. De menar att cannabis används både som en festdrog likväl som en vardagsdrog och anser att det är enklare att missbruka cannabis än alkohol, eftersom det inte behöver innebära ett hinder att gå till skolan dagen efter man rökt på.

"... det är klart att cannabisbruk också skapar en problematik, jag skulle aldrig vilja eller acceptera att någon i min närhet tar det, men samtidigt är det inget som påverkar så länge man kan sköta sina dagliga sysslor, gå till jobbet och sin personliga hygien" (Borås, unga vuxna).

Känslan att cannabis är en naturprodukt och därmed mindre farlig än kemiska preparat förekommer bland flera ungdomar. Uppfattningen att det är en planta, att det är naturligt och därmed inte en drog uttrycks återkommande. Spice, menar de, är till skillnad från cannabis, en drog som är kemisk och som förstör kroppen. Det som är kemiskt gör mer skada. Det som möjligen är positivt med spice är att det är billigt och att det inte kan spåras i urinprovet. Resonemanget resulterar i slutsatsen att cannabis är ofarligt eftersom det är en naturprodukt.

Många ungdomar jämför också cannabis med alkohol och gör då bedömningen att cannabis är mindre skadligt än alkohol.

"... du kan ju faktiskt dö av en överdos av alkohol vilket du inte kan av cannabis" (Trollhättan, gymnasiet).

"... det är inte nån som dött av cannabis, det är väl alla andra ämnen dom har i kroppen ..." (Trollhättan, unga vuxna).

"Jag menar, har det någonsin stått att någon har dött av en cannabisöverdos eller blivit skadad av bruket bortsett från att det är beroendeframkallande? Jag menar, det är ju snus också" (Borås, unga vuxna).

Uppfattningen bland de flesta ungdomar är ändå att alkoholen är mer socialt accepterad än att röka en joint men det finns även avvikande uppfattningar:

"Men alltså ärligt talat så skulle jag nästan hellre bli påkommen med att röka på än att va skitpackad liksom. Det är ju mycket värdigare att röka på lite för mycket än att dricka för mycket, tycker jag" (Öckerö, gymnasiet).

"... jag skulle hellre röka på nå'n gång i månaden än att börja röka till exempel, alltså röka vanliga cigaretter då. Och jag skulle hellre röka på för ofta än att dricka för ofta för att jag tycker att det är mycket mer skamligt att vara alkoholist ..." (Öckerö, gymnasiet).

Olika uppfattningar råder kring i vilka sammanhang som cannabis används och att det kan variera om man använder cannabis med eller utan alkoholintag. Ungdomarna uppger generellt att det är vanligt att man druckit alkohol när man testat cannabis för första gången.

Några menar att det är vanligast att ungdomar röker cannabis i samband med fest medan andra anser att de flesta röker på under morgonen, på vardagar. En slutsats som ungdomarna kommer fram till i diskussionen är att det snarare avgörs av hur beroende man är. De som är vana att röka cannabis föredrar ofta att röka på fester snarare än att dricka alkohol.

De **föräldrar** som deltog i fokusintervjuerna hade inte någon större egen erfarenhet av cannabis. Många av deras barn och ungdomar var engagerade i idrott och kyrklig verksamhet. Uppfattningen är att varken deras ungdomar eller kompisar till dem använder cannabis (vad de kan tänka sig). Det finns en föreställning om att idrottandet/andra fritidsaktiviteter inte ger tillfälle att testa/bruka. Föräldrarna känner sig lugnare när ungdomarna är kvar på hemorten och *"hemma från hemska stan"* (Förälder, fokusgrupp).

De lyfter oron för att det finns mycket droger och en falsk säkerhet om att de är mer "skyddade" på hemorten men samtidigt hör föräldrarna om motsatsen. Däremot inser de att det finns god tillgång i en storstad som Göteborg och närheten gör att det är enkelt att få tag i droger.

De som har lite äldre ungdomar, att jämföra med, menar att det skett en tydlig förändring under de senaste tio åren mot ett tuffare klimat.

"Vi vuxna vi lever ju i våran egen värld i tron att det händer inte våra barn, för så e de ju. Vi tror ju inte dom varken dricker eller gör nånting, så e de ju. Så kan man ju backa tillbaka å så tänker jag hur man var själv för 35 år sen. Då va de precis likadant antagligen föräldrar visste ju inte då heller" (Förälder, fokusgrupp).

Föräldrar tror att det är ganska lätt att få tag i cannabis om man rör sig i "de kretsarna" men är samtidigt nöjda att slippa kaféer som i Holland.

De upplever att det finns en skillnad mellan dagens situation och tiden för deras egen uppväxt då det endast var ett fåtal droger som var aktuella. Nu byts drogerna snabbt och det kommer ständigt nya preparat och kombinationer. Däremot ser de ingen skillnad i inställning till cannabis mellan mammor och pappor eller hur man förhåller sig till söner och döttrar.

Uppfattningen är att det är jätteviktigt vilket kompisgäng ungdomarna har, trots att man inte alltid kan styra det, varken som förälder eller barn. Tidigare var det ofta så att man tillhörde ett visst gäng – råkade det vara så

att man var kompis med andra som använde droger – då blev det bara så. Deras erfarenheter visar att det är de yngre tjejerna som varit tuffast när det gäller alkohol. Högstadietjejerna är ofta tillsammans med några år äldre killar och då kan det vara lättare för dem att få tag i cannabis.

... om konsekvenser för hälsa och relationer

De **yngre ungdomarna** tror att deras föräldrar skulle bli arga, besvikna och tappa förtroendet för dem om de fick kännedom om att de använde cannabis. Ungdomarna menar att man kan göra *ett* misstag men skulle man fastna i ett beroende så skulle det skada relationen till familjen. Några ungdomar nämner att om man har bytt umgänge för att umgås med andra som röker på, så är det svårt att komma tillbaka till sitt gamla kompisgäng. Risken finns att man blir sedd som en svikare av de ursprungliga vännerna.

Annars är uppfattningen att cannabis inte påverkar kroppen mer än om man dricker ett glas vin på kvällen. En synpunkt som framförs är att alkohol förmodligen inte hade tillåtits om det introducerats idag och att cannabis är mindre skadligt än alkohol. Uppfattningen är generellt att det är hjärnan som i första hand tar skada.

I resonemanget framkommer uppfattningen att skadorna påverkas av vilken mängd man röker och hur tidigt man börjar och de refererar till att när hjärnan är färdigutvecklad så påverkas inte kroppen så mycket av cannabisrökningen.

De yngre ungdomarna säger att de inte hör så mycket negativt om cannabis och att andra droger är farligare, bland annat för att cannabis är organiskt. Niondeklassarna vi pratat med refererar till hur jämnåriga resonerar kring cannabis och andra droger:

"... syntetiska droger är värre då det är kemikalier och skit i dom, medans det är växter liksom, det andra" (Härryda, högstadiet).

Andra kommentarer som förekommer bland ungdomar är

"... amen det är gräs, det kommer från naturen, det är inte farligt, det är som att röka, säger vissa" (Härryda, högstadiet).

Vissa av niondeklassarna är medvetna om att cannabisbruk medför risker, men att det är lätt att negligera de negativa sidoeffekterna, vilket även görs med alkoholbruk. De är medvetna om att unga tar mer skada av cannabisanvändning än äldre eftersom:

”... vi har inte utvecklats klart liksom i kroppen och det skadar ju liksom kroppen inifrån” (Härryda, högstadiet).

I diskussionen om hur lätt det är att bli beroende säger flera att det är lika lätt att bli beroende av cannabis som av alkohol, nikotin eller kaffe. Det råder en tveksamhet hos ungdomarna om det räcker med en joint för att man ska fastna i ett beroende, likaså är de tveksamma till att man kan fastna i ett beroende om man är fattig, eftersom man då inte har råd med drogerna. Någon väcker tanken att man då möjligen kan finansiera sitt beroende med kriminella handlingar.

Bland de **äldre ungdomarna** som intervjuades ges inte någon tydlig bild av vilka skador cannabisanvändning kan medföra. Någon uttrycker att orsaken till att cannabis är en så populär drog är att man inte vet så tydligt vilka sidoeffekter drogen har. Uppfattningen som flera ger uttryck för är att cannabis inte ger så allvarliga bieffekter.

”... och då är det ju klart att folk tänker att ... man får ett rus men inga sidoeffekter ... så det är ju klart att folk tycker det här är jättebra ...” (Trollhättan, gymnasiet).

Effekter av cannabis som ungdomarna ändå nämner, är trötthet och seghet, att det skapar ett lugn hos dem med Adhd men även att cannabis bidrar till att vissa blir framåt och mer pratsamma. Både personlighet och utseende påverkas negativt uppger de.

”Unga tar mycket mer skada ... för då utvecklas ju hjärnan fortfarande ...” (Öckerö, gymnasiet).

Några har uppfattningen att segheten och bristen på närminne som uppstår vid cannabisanvändning kan arbetas bort genom att aktivt använda hjärnan med hjälp av hjärnövningsövningar.

Uppfattningen att cannabis inte är fysiskt beroendeframkallande utan ”bara” vanebildande dryftas. Här resonerar ungdomarna om att det skulle vara svårare att sluta med tobak än med cannabis eftersom:

”... nikotinet är fysiskt beroendebildande medan cannabis snarare ger ett psykiskt beroende som du kan bestämma dig för att sluta med” (Trollhättan, gymnasiet).

Ungdomarna ger ingen enhällig uppfattning om psykoser kan vara en

effekt av cannabis. Somliga tror att en haschpsykos kan uppstå när som helst medan andra menar att haschpsykosor uppstår om det finns en sårbarhet för psykisk ohälsa sedan tidigare.

Några av de äldre ungdomarna uttrycker också att de tror att det är lättare att fastna och börja med tyngre droger när man blir äldre, om man börjat med cannabis som ung.

I den här gruppen framkommer uppfattningen att det som är negativt med cannabis är att det kan leda till att man vill ha starkare droger efter ett tag samtidigt som andra menar att det möjligen kan ligga något i påståendet men att det snarare handlar om att det är viljan som styr. Har du en vilja att inte börja med tyngre droger så gör man inte det, säger de. Samma uppfattning uttalas kring att sluta med droger. Om man verkligen vill sluta så kan man sluta av egen kraft.

Ett exempel, som nämns som en negativ följd av cannabisbruk, är att man kan få svårigheter med arbete/skola därför att man är så fokuserad på suget. Ungdomarna ser också att cannabisbruk kan innebära att man riskerar att tappa kontrollen, vilket i sig kan bidra till att man kan hamna i bråk och bli polisanmäld.

Även de äldre ungdomarna tänker att relationen inom familjen påverkas om någon använder droger. Som anhörig blir man ledsen och deprimerad och känslan av skuld infinner sig lätt.

Ungdomarna ser också att det kan vara svårt att behålla sitt umgänge om man vill sluta.

I samtalen med ungdomarna framkommer att deras uppfattning är att cannabis skadar på samma sätt som andra droger och att skadornas omfattning påverkas av hur länge och hur ofta man rökt.

De flesta **föräldrar** associerar cannabis till knark. GHB anses som ”farligare” än cannabis och hasch eftersom en feldoserad kapsyl kan vara dödlig.

Föräldrarna berättar om flera av deras tidigare klasskompisar, som gått bort på grund av droger. Det gäller framförallt killar som börjat i tidig ålder och sedan gått vidare med andra droger. Föräldrarna resonerar kring farligheten i att börja använda cannabis, eftersom det kan bli en inträdesport och lätt leda vidare till andra droger.

Det finns även funderingar om det finns användare som mått bra och sett positiva effekter av cannabisbruk. En förälder uttrycker att:

”Det kanske inte är så svart eller vitt egentligen?”

Ytterligare en fördel lyfts:

”Men jag tror inte, det har jag också fått för mig att man får inte, man blir inte bakfull om man använder cannabis. Man blir inte bakfull som man blir av alkohol, du mår inte dåligt dan efter i skallen å så där” (Förälder, fokusgrupp).

... om kunskapsnivå och kunskapsinhämtning

Bland de yngre ungdomarna så uttrycker vissa att det varit alldeles för lite undervisning om droger i skolan och att det inte är något prioriterat område. De upplever att ämnet inte får plats i den ordinarie undervisningen.

”Nä, det är så här att droger och så, det är ett enskilt kapitel, först så kommer allt innan det. Jättemånga kapitel innan det och sen så är det om man hinner. Det är typ extrauppgiften och så. Men det beror ju på klassen också” (Borås, högstadiet).

I de fall ANDT undervisning förekommer menar de att det mest varit fokus på tobak och alkohol. En del ungdomar är mycket kritiska till den information de får och tycker inte att vuxenvärlden är ärlig mot dem:

”Asså, jag tänker på informationen, säg sanningen. Hur ofta har vi inte testat den här skrämman-folk-vägen, hur ofta har vi inte hört att den här kan skada dig. Asså vi människor vet, vi är inte dumma i huvudet. Det finns internet. Det finns information överallt. Man går och gör sina egna undersökningar och går och tror på det man själv tror” (Borås, högstadiet).

”Vi vill ha det av någon i så fall som varit där. Vi är ändå ungdomar, det är ändå något som finns i samhället så då borde vi kanske veta lite mer om det... om jag skulle få information skulle jag vilja ha det av någon som gjort det för att veta hur det verkligen är. Jag vill ha fakta om det” (Öckerö, högstadiet).

Andra ungdomar anser att undervisningen i skolan har innehållit information om konsekvenser som de menar att man inte får tag på någon annanstans. Den information och kunskap som ungdomarna har, har de till viss del fått genom föräldrar men framförallt via kompisar och genom Internet.

”... mycket information får man söka rätt på själv på Internet och så. Man blir ju intresserad då samhället, polisen och så gör en sån stor grej av det” (Borås, högstadiet).

Det finns en känsla bland de flesta av ungdomarna att föräldrar, generellt sett, inte har så mycket kunskap om droger så att de kan argumentera och informera sina ungdomar. Vissa av ungdomarna anser dock att föräldrarna är pålästa och kan argumentera väl mot cannabis. I de fall föräldrarna saknar kunskap och förmåga att argumentera är föräldrarna ändå tydliga med att ungdomar inte får använda droger utan att ange orsaken till förbudet.

Ungdomar bedömer att kunskapen om cannabis är bristfällig även bland lärare och ungdomar.

"... jag tror att även de som använder sig av det inte har jättemycket koll på vad de egentligen gör. De går bara på känslan" (Öckerö, högstadiet).

De **äldre ungdomarna** tror att de flesta unga har kunskap om cannabis. Vissa av de intervjuade uppger att de har lärt sig om alkohol, tobak och narkotika i skolan medan andra menar att de inte lärt sig något om detta i skolan. Uppfattningen de förmedlar är att de föreläsningar som ges om droger inte resulterar i att eleverna lär sig någonting och att skolan förmedlar en ensidigt negativ bild av cannabis. Ungdomarna anser i och för sig att det är skolans uppgift att förmedla att det är farligt men en effekt av det blir att ungdomar uppfattar undervisningen som falsk.

"Men en ärligare undervisning hade varit bra. Och sen även bättre undervisning i grundskolan" (Öckerö, gymnasiet).

Istället för att ta in kunskap genom skolans undervisning, menar de äldre ungdomarna, liksom de yngre, att det är vanligt att man söker information via nätet. De tror att de flesta har sökt på Google och fått information den vägen och vissa anser att det här förmedlas en nyanserad bild av cannabis och dess effekter, men uppfattningen om vilka webbsidor som är tillförlitliga skiljer sig åt. Det framkom i diskussionerna att somliga anser att Wikipedia och Flashback är tillförlitliga källor, till skillnad från många andra sidor som de menar enbart ger informationen att cannabis är skadligt för hälsan och omgivningen. Dock förekommer även uppfattningen bland de äldre ungdomarna att det är svårt att hitta korrekt källa till uppgifterna på Internet och att det som finns på nätet många gånger är åsikter snarare än fakta.

De äldre ungdomarna uppger att de inte skulle vända sig till skolpersonal om de behövde ställa frågor runt cannabis.

”Jag skulle nog inte alltså eh, vänt mig till en lärare om jag hade en undran. Googla det ... eller prata med typ syskon. Ja, ja med liksom folk man tror kan någonting om det. Men inte med lärare, det är inte så som att lärare kan någonting ändå, nej ... vi har ju lärt våra lärare mer än vad hon lärt oss” (Öckerö, gymnasiet)

Det är framförallt rykten som formar ungdomars uppfattning om cannabis, uppger de äldre ungdomarna. Det förekommer inte så mycket diskussion om effekterna av cannabis bland ungdomar och i den mån man diskuterat effekter så är det nästan ensidigt de positiva effekterna som man diskuterar.

”men oavsett vem man frågar om det är nån som röker på – är det farligt? Så säger ju dom är du dum, de e klart att det inte är ... och om man går till en vuxen så får man också det, är du dum, det är klart det är. Så oavsett så man blir lite korkad om man frågar” (Öckerö, gymnasiet).

Några **föräldrar** har inte kommit i kontakt med cannabis under sin egen ungdomstid, andra har haft kompisar som använt olika former av narkotika. Det finns en osäkerhet runt lukt och andra kroppsliga tecken på cannabisbruk. De inser att ungdomarna känner till betydligt mer om droger än vad de själva kände till i samma ålder. Föräldrarna är medvetna om att droganvändandet sällan startar med cannabis, utan oftast börjar med rökning, därefter alkohol och att man ofta testat när man är alkoholpåverkad.

De är osäkra på vad som gäller enligt lagstiftningen om innehav och försäljning och anser att de behöver mer information. Det finns även en osäkerhet runt begreppen cannabis, hasch och marijuana och att man kan odla själv.

”jag känner att jag är väldigt lite påläst på cannabis, men hur e marijuana i förhållande till hasch, e de lika farligt både och eller säger man att de e nån skillnad i graderna eller e de narkotika som narkotika?” (Förälder, fokusgrupp).

Flera föräldrar anser att de yngre har en annan syn på cannabis. De yngre anser att det inte är någon fara och att det är bättre med cannabis än alkohol. De tar upp andra länder som Holland och USA där det är mer vanligt förekommande men är osäkra på om det skett en förändring i användandet utomlands eller om det alltid varit vanligare i dessa länder.

Informationen idag sprids lättare via olika medier och det går snabbt att hitta information om man är intresserad. Ökad tillgänglighet påverkar och det är inte svårt att få tag i cannabis. Tidigare var man mer isolerad på orten på grund av sämre kommunikationer.

De är osäkra på hur de ska förklara för ungdomarna att det är okey med alkohol, men inte cannabis. De ställer sig själva frågan:

”kan det va så jädra farligt när det är så många som gör det då?” (Förälder, fokusgrupp).

Föräldrar efterfrågar mer kunskap om skillnad i styrka mellan marijuana och hasch, hur styrkan har förändrats jämfört tidigare och om man därmed lättare fastnar i missbruk.

Någon lyfte även frågor om cannabisanvändning för medicinskt bruk mot adhd och dålig koncentration. Även här finns osäkerhet kring hur cannabis verkar kontra andra droger som amfetamin.

Det finns även osäkerhet runt effekter på kort och lång sikt samt hur/vad man röker eller i vilka former cannabis förekommer. Man har en rädsla att som förälder inte se om en ungdom är påverkad.

Kommunens drogforebyggare nämns som en källa till kunskap tillsammans med nyhetsbrev och länkar till mer information. Nätet är källan till kunskap även för föräldrarna.

Flera anser att ungdomarna kan mycket och att det är gruppen föräldrar som behöver veta mer, men det finns också föräldrar som anser att de vet tillräckligt och hur de ska ta reda på mer om det skulle behövas. De känner sig ändå förhållandevis informerade jämfört med föräldrar i andra delar av Sverige, eftersom de upplever att de får återkommande information via skolan.

... om vilka som testar och varför

Ett spontant svar från **de yngre ungdomarna** är att det är ”knarkare” som använder cannabis. Efter en stunds reflekterande framkommer även synpunkter som att det är i situationer när livet tar en ny vändning, exempelvis när man byter skola eller kommer till gymnasiet som kan innebära att man som ung provar på cannabis.

En orsak till att ungdomar testat cannabis kan också vara ett sätt för

dem att visa vuxenvärlden att de vuxna inte bestämmer över ungdomarna menar niondeklassarna.

”Vi är på fest nu och vi är redan busiga, då kan vi lika gärna köra lite till” (Härryda, högstadiet).

”... de e la lite coolt också att göra saker utan att bry sig om vad lagen säger...” (Öckerö, högstadiet).

De menar att cannabis finns på ”att göra i livet – listan” för många och tillfället då de provar kan därför vara planerat. Andra orsaker till att ungdomar använder cannabis, kan vara att man är missnöjd med sitt liv, att man vill testa allt möjligt för att kolla hur det fungerar och hur man mår efteråt.

Kompisar och gruppsyck spelar också roll och ungdomarnas uppfattning är att det vanligast sker när man är alkoholpåverkad.

”... jag tror att man vill vara som alla andra, jag tror inte man vill vara den personen som är vid sidan om och så ... Sen beror det på hur stark man är, vill man inte ta, så tar man inte ...” (Borås, högstadiet).

”Jag tror att många säger att de är starkare fast egentligen så är de inte så starka och faller för gruppsycket” (Borås, högstadiet).

Något som nämns av ungdomar i den här åldern, är att gruppsycket förändras över tid. Det de avser är att yngre ungdomar utsätts för ett gruppsyck i nedre tonåren för att dricka alkohol. Numera känner de att trycket ökar att de ska röka på.

”ja, det är andra grejer nu om man säger så ...” (Borås, högstadiet).

I diskussionen om familjeförhållandena påverkar om ungdomarna börjar med cannabis eller inte, framkommer att ungdomarna inte tror att det har så stor betydelse utan att det snarare är umgänget som avgör. Ytterligare faktorer som kan bidra till att man som ung börjar med cannabis är att man inte mår bra.

”... man kanske känner sig att jag trivs inte hemma jag, man är deprimerad, asså man kanske bara tycker att livet är tråkigt i allmänhet. Så varför inte pröva det här typ ... verklighetsflykt, slippa undan ... men sen nyfikenhet bara, tror jag, alla har ju inte såhär konsekvenstänkande ...” (Öckerö, högstadiet).

Den allmänna bilden bland de yngre ungdomarna, är att det inte går att

peka ut vem som använder cannabis – de menar att ”alla” gör det samtidigt som en del refererar till grupper som rastafaris, hiphoppare och ”pundare”. I resonemanget framkommer att en del anser att det förekommer mer cannabis bland ungdomar som kommer från välbärgade familjer eftersom de har råd att festa i större utsträckning, samtidigt som andra uttrycker att det snarare förekommer bland ungdomar som kommer från mindre bemedlade familjer och områden som är mer utsatta. En uppfattning som också uttrycks är att det är ”okunniga” personer som testar cannabis och att cannabis förekommer mer i större städer.

I diskussion med **äldre ungdomar** uttrycks en uppfattning om att cannabis inte förekommer i större utsträckning utsatta områden, utan att det snarare handlar om att det är mer synligt i vissa områden.

”... jag tror att det är mer lättillgängligt och mer synligt i den del områden än andra men jag tror inte att det brukas mindre. Absolut inte, jag tror det är tvärtom. Där det inte syns det är där det används som mest, man behöver bara skrapa lite på ytan” (Borås, unga vuxna).

En ålder som nämns för att debutera med cannabis är 12–13 års ålder men även 15 år nämns som vanlig debutålder och ungdomarna menar att bruket fortsätter upp i åldrarna.

De faktorer som bidrar till att ungdomar lättare hamnar i cannabisbruk är, enligt de äldre ungdomarna, frånvarande föräldrar eller föräldrar som inte varit tydliga med gränssättning

Uppfattningen är också att de ungdomar som väljer att börja med cannabis är de som har problem hemma och/eller har problem i skolan. Att använda cannabis i syfte att självmedicinera för att dämpa ångest nämns också. De här ungdomarnas uppfattning är att det är lättare att ta till cannabis om man mår dåligt. Även de som betecknas som ”vanliga” ungdomar kan testa men de som väljer att fortsätta är de som har problem eller har en smärta som de vill få bort.

Genom att ungdomar berättar för varandra om de positiva effekterna som cannabis har blir cannabisbruket ”smittsamt”. Om en person lyckats döva sin smärta med hjälp av cannabis, så sprids den informationen till andra kompisar som också mår dåligt. På så sätt introduceras de också. De som har testat berättar bara om de positiva effekterna av cannabis. Ung-

domarna menar att när man hör så mycket positivt så finns det en större risk att man testar eftersom man då inte tänker på att det också kan vara farligt.

”... det första man hör ... man mår bra, man skrattar och såna grejer. Det är bara de fina sakerna man hör ... får en att bli frestad att göra det. Men ingen berättar om de fula sidorna” (Trollhättan, unga vuxna).

”... vad jag hörde första gången jag kom i kontakt med cannabis var liksom; det är inte jättebra men det är så roligt så det spelar liksom ingen roll. Det var liksom som att det goda vägde upp det dåliga” (Öckerö, gymnasiet).

Ungdomarna menar att orsaken till att unga testar cannabis är densamma som varför de provar alkohol; man är nyfiken och vill känna hur det känns, man är ute efter ruset, man vill ha egen erfarenhet eftersom många pratar om det och att det förekommer mycket i film och media. Tillgängligheten avgör i stor utsträckning vad som påverkar ungdomar att testa cannabis.

Den information som man får via Internet säger att det är ofarligt. Eftersom cannabis är olagligt blir det också mer spännande att prova för vissa samtidigt som det faktum att det är olagligt kan bidra till att andra väljer att inte testa.

Föräldrarna menar att huruvida ungdomar börjar med cannabis eller inte, beror mycket på kompisgänget, men även att vissa ungdomar söker mer än andra. Det är hård press på ungdomar idag och när man känner att man inte fixar det, så är det lätt att ta till annat. Det är väldigt viktigt för vissa ungdomar att ”vara cool” och detta påverkar i hög grad om man testar.

Föräldrar nämner även att flera ungdomar använder droger i självmedicinerande syfte bland annat i samband med Adhd-problematik.

Även ungdomsresandet har ökat, vilket gör att fler kommer i kontakt med andra kulturer och dess attityder till cannabis.

Tillgängligheten påverkar naturligtvis också. Finns försäljning, så är det lätt att lockas att testa. Nyhetens behag och kompistryck bidrar till att man testar. Spänningen lockar att testa något som är förbjudet. Det kanske inte är något planerat utan ett tillfälle på fest eller så när någon frågar om man vill testa.

”Ja jag tror det e spänningen, jag tror man vill åt nånting som e, det som e lite förbjudet å så där. Men jag tror att det e spännande å så hör man nån som har gjort det jättehäftigt va, ja å så ... för jag tror att det är det som, det som triggas i gång. Det e ungefär som när man reser till nånstans å ”där va jättehäftigt där” å då ska jag också åka dit å allt det här ...” ja det var jättehäftigt, det var en jätteskön känsla, du måste testa” javisst ja” (Förälder fokusgrupp).

Många tankar hos ungdomar rör sig runt att vara accepterad, att få vara med och att vara omtyckt men det kan ta sig många olika uttryck.

Föräldrar känner oro för den typiska ungdomsattityden som ”det händer inte mig”, ”det gör inte så mycket”, ”det finns inte i min familj”, ”jag drabbas inte på det viset” och att ungdomar tar så lätt på detta trots att föräldrarna ”höjer fingret” och varnar. Det är en förändrad attityd till att ”det gör väl inte så mycket”, lite okej-stämpel över det hela och den attityden fanns inte tidigare.

... om varför ungdomar väljer att inte testa cannabis

På frågan om varför man väljer att inte testa cannabis uttrycker de **yngre ungdomarna**:

”Det är grupptryck där också. Beroende på vilket gäng man är med i” (Öckerö, högstadiet).

Ungdomarna nämner att föräldrarna ofta har förtroende för någon i kompisgänget och att det är en trygghetsfaktor för föräldrarna. Det leder i sin tur till att ungdomarna tillåts vara friare då man tillsammans med denna kompis och kan stå emot grupptryck.

Andra faktorer som bidrar till att man inte provar är att föräldrarna lovat betala körkortskostnaden om man avhåller sig från alkohol eller droger.

”... om jag inte håller på med sånt eller dricker eller så, så får jag mitt körkort och det är motivation för mig att inte hålla på med det. För det tjänar jag ju på ... åt båda hållen” (Öckerö, högstadiet).

I de äldre ungdomarnas resonemang om orsaker till att ungdomar väljer att inte testa cannabis nämns att man hört allt det negativa och inte vill utsätta sig för riskerna, det vill säga att man är rädd för följderna. Då nämns bland annat rädsla för haschpsykoser.

”... det är egentligen för att man tänker på sig själv, sin kropp att man inte

vill dra det där i sig om man egentligen inte vet vad det är . det är ju inte lagen som skrämmer en liksom ...” (Öckerö, gymnasiet).

Bland de äldre ungdomarna förekommer också uppfattningen att om man inte testar cannabis så beror det på att man fått en felaktig bild av vad cannabis är och att det i sig bidrar till att man är rädd för att prova.

Ytterligare en orsak att ungdomar avstår från att testa är att de påverkas av föräldrar som inte vill att man testar. Det är en uppfattning som delas av majoriteten av de tillfrågade ungdomarna. Vilket umgänge man har spelar också roll men även kampanjer mot droger och den information som ges i skolan ”går hem hos en del”.

”... föräldrars värderingar. Föräldrar är nog ganska annorlunda från våran generation. Vi är lite mer liberala till det.. Jag snacka med min morsa för ett tag sedan som sa så här; det är ingen i er ålder som boffar eller så? Ehh, nej. Det var ju jättevanligt då men det har skiftats lite ...” (Öckerö, gymnasiet).

”Det som gör att jag inte har tackat ja än så länge är att jag är rädd att jag ska gilla det liksom. Å att jag på så sätt ska hamna i trubbel liksom ...” (Öckerö, gymnasiet).

De äldre ungdomarna nämner också att förekomsten av arbete och en stabil situation är skyddsfaktorer. De menar att om man har en anställning där man riskerar att bli testad utan förvarning, är man inte lika benägen att riskera att bli upptäckt och låter hellre bli drogerna.

Föräldrarna kan inte förklara vad som gjort att de själva avstått cannabis i tidigare år trots att de umgått i kretsar där det förekommit cannabis. Möjligtvis var det tidigare knutet till vissa ungdomsgrupper.

”Jag tror inte att synen var så mycket annorlunda, jag tror det var nåt som, det var andra som gjorde jag hade nog inte så mycket koll på det där egentligen, det var mer dom här ”böset” som var riktigt bråkiga som höll på med det ungefär” (Förälder, fokusgrupp).

... om ungdomskulturens och medias betydelse

Yngre ungdomar uppger att ungdomar i deras ålder resonerar och lever efter devisen YOLO – you only live once – vilket innebär att man vill testa allt, inte gå miste om något och vara med där saker och ting händer. Resonemanget förstås inte av alla ungdomar men det verkar vara ett fenomen, uppger de.

Ungdomarna nämner att det är extremt mycket cannabis- och narkotikakultur i musik, speciellt inom rapmusiken. De menar att svensk media är bra på att avskräcka från att använda droger men underhållningsmedia ger en annan bild, där det snarare framställs som coolt och ofarligt att knarka. Amerikanska filmer ger ofta en bild av att det är vanligt och positivt att röka på och bilden som förmedlas är att man har jättekul och blir jätterolig. Ungdomarna anser att det står i kontrast till den bild som den svenska staten ger och menar att staten är rätt så bra på att informera om att droger är farligt.

"Shotta eller rök på eller sniffa lim, det är ingen jättegrej, det är bara något man gör vid sidan av, asså i filmer och så" (Härryda, högstadiet).

"Utländska filmer förmedlar att det är olagligt, men inte att det är farligt" (Härryda, högstadiet).

Här råder olika uppfattningar bland ungdomarna huruvida man blir påverkad av film eller inte. Vissa menar att film inte påverkar dem alls, medan andra anser att det vore bättre att visa filmer som visar nackdelarna med droger.

"Jag tror faktiskt att det fungerar så här, att en vanlig familj som ska äta precis som de tar sig ett glas tar de sig en cannabis, för att slappna av. Jag tror det faktiskt sen har jag även sett det på program och sånt" (Borås, högstadiet).

Även de **äldre ungdomarna** anser att en romantisering av cannabis förekommer både i film och i musik. Att röka på speglas ofta som lite komiskt och ofarligt även om det ibland ges avskräckande exempel i filmerna. Samma sak förmedlas genom musiken, framförallt inom reggae och hiphop musiken. Ungdomarna menar att musiken lär en, manipulerar en fast man inte är medveten om det och manipulationen sker även genom filmer. Liksom de yngre ungdomarna anser de äldre att cannabis inte alls förekommer i samma utsträckning i svenska filmer – även om det förekommer. Ungdomarna anser att media påverkar ungdomars attityder men de ser även att media påverkas av ungdomarna;

"... jag tycker det är så här; kulturen som influerar ungdomar, jag tycker mer så här det är väl snarare tvärtom. De här serierna och lätttexterna och så här, det är ju inte direkt taget ur luften, nej. Det är ju taget från samhället. Som vill lyssna på sån här musik. Ja, precis. What goes around comes around" (Öckerö, gymnasiet).

De äldre ungdomarna menar att man stöter på budskap om cannabis i många olika sammanhang. Det räcker att öppna Internet så möts man av budskap om cannabis. Cannabisplantan förekommer som märke och symbol, den finns i affärer och på vissa kläder. De nämner bland annat att det numera finns både tuggummi och klubbor med smak av cannabis vilket bidrar till ökningen.

Kopplingen mellan cannabis och skateboardkulturen nämns, likväl som med surfkulturen. Ungdomarna menar att cannabis-kulturen, som startade under hippievågen på 60–70 talet, nu har utvecklats och blivit mer omfattande på 2000-talet. Cannabis förekommer ofta i organiserade former och mer vanligt under sommaren och i samband med resor och festivaler.

”Jag tror att det är ganska fixade sammanhang. Ja, lite som när att festa liksom. Eller när man ska ha myskväll. Dricka te typ fast man röker gräs” (Öckerö, gymnasiet).

”Jag har inte planerat att röka på typ men jag vill göra det nån gång såhär, säg att jag är ute och seglar i Polynesien, typ ässå vill jag ligga där på nån ö och röka en spliff typ. Det vill jag faktiskt göra nån gång i livet ...” (Öckerö, gymnasiet).

Ungdomarna berättar också att bland dem som brukar cannabis så är det inte något som hemlighålls, idag pratar ungdomar ganska öppet om sina erfarenheter och vad som hänt när man rökt på.

Även **föräldrar** uppger att de blir påverkade av filmer där många röker på och tycks bli både glada och trevliga. Det förekommer inom film, teve, böcker, serier och Facebook. Tidigare fanns inte så många teve-kanaler att tillgå, men nu finns hur många som helst. Där framställs det ofta som fräckt och inne att röka.

”Ja men det kan jag tänka när man liksom ser på film, eller nästan alla amerikanska filmer som man ser, både ungdomsfilmer å... alltså som man ser tillsammans med barnen, då tycker jag att dom röker, jag vet inte skillnaden på cannabis å hasch eller så, men det finns alltid med, det finns alltid med... Ja men nån drog i alla fall, ingen vanlig cigarett, dom pratar kring det som att; ja men nu å även vuxna då liksom, när dom ska göra nåt speciellt i amerikanska filmer, då har jag tänkt på att det är jättevanligt. I dom här stora produktionerna som gör en rolig grej utav det, eller liksom en mysig grej eller.. det tycker jag e jättekonstigt” (Förälder, fokusgrupp).

Till skillnad från andra droger som kokain, så framställs inte cannabis som en drog med så många konsekvenser och så är det billigt att få tag i.

Föräldrarna tror att det var vanligt med droger i populärkultur och musik redan för 30 år sedan – åtminstone i amerikansk film.

... om perspektiv på narkotikalagstiftningen

Flera av de **yngre ungdomarna** menar att en legalisering av cannabis är detsamma som att säga att det är okey att du förstör ditt liv samtidigt som flera beskriver att de ser en vinst med att legalisera cannabis. De menar att det inte skulle leda till att fler rökte på beroende på att det är lagligt men att det skulle stoppa kriminaliteten kring cannabis.

"Det känns som att om det vore lagligt så känns det som att då är det okej att både lagligt sett men också för min skull så om det är lagligt så kan det ju inte vara så himla dåligt precis ...?" (Öckerö, högstadiet).

Vid en legalisering skulle många problem undvikas såsom att den kriminella verksamheten inte skulle tjäna pengar och de nämner även att en legalisering skulle bidra till att stoppa narkotikan. Ytterligare argument som nämns för en legalisering är att kostnader för provtagningar skulle sjunka och att narkotikatraffiken skulle minska.

Samtidigt framkommer andra åsikter såsom att en legalisering förmodligen skulle bidra till att fler skulle använda cannabis. Om cannabis blev lagligt så menar de här ungdomarna att man inte skulle kunna använda olagligheten som ett argument om man inte vill testa cannabis.

"... det finns en anledning till att det är olagligt, därför gör jag det inte" (Härryda, högstadiet).

Ytterligare argument som nämns mot en legalisering är att det skulle kunna leda till en övergång till andra droger.

Bland de **yngre ungdomarna** anser vissa att det är upp till var och en om man använder cannabis – även om det inte är lagligt, samtidigt som andra resonerar att eftersom det är straffbart så är det inte upp till individen att bestämma det eftersom alla inte är kapabla till att ta den typen av beslut. Ungdomarna menar att det är värre när vuxna använder droger eftersom de som vuxna bör ta ansvar och vara förebilder för ungdomar.

En majoritet av de äldre ungdomarna är av uppfattningen att det är upp

till var och en om man vill röka på eller inte. Att polisen har fel fokus när de jagar dem som använder cannabis istället för att sätta fast mördare och pedofiler uttrycks.

”Ja, det skulle jag säga ... att... jag är ju cannabisliberal, vilket jag går ut med ... jag tror ju det skulle bli bättre om man gick ut med att avkriminalisera det. Sälja det som på systembolaget ungefär ...” (Trollhättan, gymnasiet).

Argument som lyfts fram för en legalisering av cannabis är också att för att säkra kvaliteten på drogen;

”... och sen att du slipper gå till dom där konstiga langarna, du vet inte riktigt vad det är du får ...” (Trollhättan, gymnasiet).

”... så jag tror att det skulle hjälpa om du kunde gå till en säker butik och köpa något som du visste vad det var ...” (Trollhättan, gymnasiet).

Även samhällsperspektiv såsom möjligheten att föra statistik, att samhället får skatteintäkter nämns också i diskussionen om legalisering av cannabis.

”... det skulle ju regeringen kunna tjäna pengar på och det hade ju gjort en mindre marknad för en organiserad brottslighet samtidigt som regeringen kan ha koll ... dom kan ju ha koll på statistiken i så fall, hur stor mängd befolkningen faktiskt använder liksom ...” (Trollhättan, unga vuxna).

Individens fria val nämns också och här menar ungdomarna att folk som är med och röker väljer själva att vara med.

Även bland de äldre ungdomarna förekommer synpunkter på att cannabis inte borde legaliseras. Argument som talar för en fortsatt lagstiftning mot cannabis är bland annat att det kan leda till annat, tyngre beroende.

”... här tycker vissa då att alkohol är öppningsdelen men jag har sett cannabis som en öppningsdrog mot andra och därför tycker jag att den vägen ska hållas så stängd som möjligt från statens håll för att jag har sett det leda till andra droger som skapar större problem ” (Öckerö, gymnasiet).

”Sen tror jag att det bara kommer att fyllas på med nån annan inkörningsdrog eller såhär, folk kommer ju alltid vilja ha något som är lite kriminellt, så jag tror inte att det kommer spela så stor roll. Folk kommer alltid vilja göra något som är lite farligare hela tiden, så ifall cannabis hamnar i samma kategori som cigaretter och alkohol är för oss ungdomar, så tror jag inte att det kommer att göra nån större skillnad” (Öckerö, gymnasiet).

Föräldrarna ser ett problem i att det pågår en legaliseringsdiskussion i ett så närliggande land som Danmark och anser att det ger fel signaler även i Sverige.

En anledning är att vi öppnat våra gränser. Tillgången blir större och det är lättare att föra olika varor, inklusive narkotika, över gränserna. Det kan vara så att man prövar vid resor utomlands, där det är lätt att få tag i och sen få med sig hem.

Tidigare syntes det mest på film men nu finns en större tillgång och det är lätt att få tag i. Samtidigt finns stor tillgång på internet och möjlighet att köpa droger i olika former. Där får man även kontakter med olika drog-positiva nätverk, vilket gör det lättare för den som är intresserad.

”Just att det e olika grupper i alla möjliga sammanhang, det e ju inte bara en grupp som det händer i utan det kan ju va var som helst, hos vem som helst det e det som e, lite skrämmande ...” (Förälder, fokusgrupp).

... om kontakter med vuxna

Enligt de yngre ungdomarna så är föräldrarnas inställning till cannabis i allmänhet negativ och de menar också att föräldrar inte är medvetna om hur lätt unga kan få tag i det. Deras uppfattning är att föräldrarna skulle reagera genom att bli arga, besvikna och tappa förtroende för sina ungdomar om de kom på att deras barn använder cannabis. De här ungdomarnas uppfattning är att föräldrarna sätter gränser av kärlek till sina barn och att reglerna är till för att skydda.

”Generellt tror jag de inte gillar det för att de är föräldrar och de vill inte att vi barn ska göra det” (Öckerö, högstadiet).

Föräldrar är mer toleranta när det kommer till alkohol än till droger. En av ungdomarna säger:

”Allra värst är droger, sen kommer cigaretter och snus ... mest okej av det, tycker jag är alkohol” (Härryda, högstadiet).

Ungdomarna verkar vara överens om att både ungdomar och föräldrar tycker på detta sätt.

Bland de yngre ungdomarna sägs att de helst inte vill vända sig till en vuxen för att prata om cannabis men att vända sig till en fritidsledare eller till en skolsköterska nämns som en möjlighet likväl som att söka svaren via Internet. Här nämns Flashback som en informationskälla. Att prata med

skolpersonal känner sig ungdomarna tveksamma till eftersom de befarar att personalen skulle reagera med misstänksamhet och att de inte skulle få några konkreta svar på sina frågor. Ungdomarna är tveksamma till att söka hjälp på grund av att cannabis är olagligt. Att det är olagligt bidrar också till att de är oroliga att socialtjänsten ska kopplas in och att man som ung riskerar att hamna på behandlingshem.

”Berättar man någonting för fritidsledarna som inte är lagligt går de till föräldrarna, polisen och socialen direkt ... det gör ju inte precis att man vill prata med dem om något ...” (Öckerö, högstadiet).

Det är inte självklart för de yngre ungdomarna vart de kan vända sig om de har problem med droger. Det som nämns är att personal inom sjukvården har tystnadsplikt och att man därför skulle kunna vända sig dit. I det resonemanget nämns också ungdomsmottagningen som en tänkbar part att vända sig till.

Detta att vända sig till någon vuxen när man har frågor kring cannabis är inte ett självklart val för de äldre ungdomarna heller. De menar att de hellre söker information själva, bland annat via Internet. Kuratorn nämns dock som en person som man kan vända sig till.

”... man har ju inte direkt haft det där snacket med sina föräldrar, typ nu vill jag inte att du röker på när du är på fest ... men man har haft det samtalet om att drick inte starksprit å allt sånt men dom har aldrig ens nämnt ...” (Öckerö, gymnasiet).

”... jag känner inte att det finns nån vuxen jag känner som jag skulle kunna fråga för dom har ingen koll, eller här på skolan. Det skulle va såhär om jag skulle göra det då skulle dom se på mig antingen såhär på ett speciellt sätt eller så skulle de vidta åtgärder som att jag inte får det då känns det som att det inte är säkert” (Öckerö, gymnasiet).

Bland de äldre ungdomarna förekommer också uppfattningen att föräldrar är för överbeskyddande och att socialtjänsten är negativ och enbart har uppdraget att sätta dit ungdomar. De här ungdomarna uppger att de är rädda för att be om hjälp, det är bara om man verkligen vill sluta med droger som man ber om hjälp – inte vid en snedtändning.

Flera **föräldrar** upplever att ungdomarna sällan spontant tar upp frågor om droger – möjligtvis indirekt när man sett en teve-serie eller liknande.

De hör sällan att ungdomar diskuterar om att röka på, men å andra sidan är det få av föräldrarna som verkligen frågat. Det förekommer att ungdomar haft kompisar hemma med cannabissymboler och då kan det vara aktuellt för föräldern att fråga om de vet vad det innebär.

Flera av föräldrarna upplever att cannabisdiskussioner med ungdomarna inte är ”aktuellt” för tillfället – att ungdomarna inte riktigt befinner sig på den nivån.

”Samtidigt har inte jag känt anledning å fördjupa mig i ämnet, asså, hade, säg att barnen, att jag förstod att nånting var lurt såhär eller att nån dom kände eller sådär, då kanske man liksom intresserade sig lite mer för ämnet, och tar reda på mer menar jag å tar en annan dialog å konfrontation, men de e liksom så här, de har inte vart aktuellt å diskutera egentligen” (Förälder, fokusgrupp).

De upplever inte något direkt hinder med att ta upp frågan om cannabis i familjen, men det är inget det pratas om i någon större utsträckning – inte ens om alkohol. Någon menar att man behöver mer information som förälder för att diskutera. Som förälder har man som regel rätt så god insyn i ungdomarnas ekonomi. Det finns anledning till misstanke om det plötsligt rinner iväg betydligt mer pengar än tidigare.

De upplever att ungdomarna inte vill prata med vuxna och om det kommer på tal så är ungdomarna väldigt oroliga för vem som ska få reda på det, vem man pratar med eller hur det kommer fram.

En förälder nämner att deras egna barn är försiktiga med att prata om cannabis i deras närhet eftersom

”dom vet att jag ... huggar på det ...” (Förälder, fokusgrupp).

Det är svårt att veta vad ungdomar egentligen tycker om cannabis. Föräldrarna känner att de inte riktigt får ”vara med där”. Som ungdom är det lätt att säga: ”det där ska jag aldrig göra, det där ska jag aldrig prova” men när de väl är i situationen, så vet man inte hur de agerar.

Från sin egen barndom så minns de tydliga regler men att föräldrarna sedan släppte ansvaret. De flesta av dagens föräldrar är mer ”på” och kräver att ungdomarna hör av sig regelbundet och svarar när de söks på telefon eller via sms. Föräldrarna ser det som en självklarhet eftersom man som vuxen också gör så.

Det är också en styrka att vara med sina barn och lära känna andra föräldrar och hur de funkar. De försöker ha tydliga regler och bjuder gärna ungdomarna på en ursäkt genom att ”skylla på” besvärliga föräldrar som kräver att de ska komma hem.

De anser att ungdomarna har fått mycket droginformation, men är osäkra på hur mycket de egentligen vet. Eftersom de själva har bristande kunskaper, så startar de ofta en diskussion med: Jag har ju hört att ...

Andra strategier handlar om att berätta om ungdomar som hamnat snett och konsekvenser av det, visa artiklar från tidningar, vara besvärliga och ifrågasätta när ungdomarna kommer med tveksamma aktiviteter – gärna med motivering om att man som förälder är orolig och behöver veta. Indirekt betyder det att man faktiskt bryr sig och det tror föräldrarna är viktigt för ungdomarna.

Däremot finns en skillnad mellan att vara sträng och kategorisk jämfört med tydlig och bestämd som förälder. Det förra tror man kan framkalla mer revolt och protest.

Generell information till föräldrar via skolan har skapat en ”vi-känsla” hos flera som nämner ett gemensamt ansvar för barn och ungdomar. Föräldrarna är inte främmande för att kontakta andra föräldrar om de misstänker att det egna barnet ”hållit på med nåt”. Det gäller både att inte bjuda på alkohol och betydelsen av att kontakta andra föräldrar vid misstankar.

Kontakt nät med andra föräldrar på mindre orter är viktigt och det är svårare att få till ett kontaktnät i större städer.

De upplever att flera ungdomar saknar vuxna förebilder och någon som de kan fråga vid behov. Gemensamma och tydliga regler anses som viktigt men det kan vara en svårighet om föräldrarna har separerat. Man är alltid förälder på heltid, även om man har delad vårdnad. Det förekommer att den ena föräldern hänvisar till att ”du ska vara hos pappa nu” och det kan ge barnet en känsla av att ingen bryr sig.

”Jag tror att man får vara vuxen framförallt. Vara vuxen, å inte vara kompis, för det kan man känna ibland att jag ska va kompis men det e inte det vi ska vara utan vi ska ju vara vuxna, dom väljer ju sina kompisar, dom väljer ju inte oss precis till kompisar, utan vi e ju faktiskt föräldrar å det e ju inte noga om man lever ihop eller isär eller” (Förälder, fokusgrupp).

Som förälder har man rollen att säga ifrån. Det kan handla om att kolla med andra föräldrar när de ska sova över, även om det kan vara lite pinsamt för ungdomen. Det är också viktigt att de känner förtroende och alltid kan höra av sig om det händer något, även om de druckit eller rökt.

... om prevention

De **yngre ungdomarna** tror att det är svårt att få unga att avstå från att testa cannabis. En del tror att mer information om vad som är farligt och vad som kan hända skulle vara bra, andra tror att mer information bara kan göra en nyfiken på att testa.

"om man har fått reda på för mycket i skolan, om du får veta liksom, hur det fungerar, namn på kanske grejer, då kanske dom gör en inköpslista" (Härryda, högstadiet).

"Jag tror inte man kan få bort cannabis eller minska ner det speciellt mycket, det har varit olagligt i alla år men ändå brukar folket det" (Borås, högstadiet).

För tidig information kan leda till att unga blir nyfikna på det förbjudna och farliga och då vill testa menar vissa, medan andra anser att det är viktigt att informera i tidiga år – ju tidigare desto bättre.

Förslag till förebyggande insatser som nämns är att någon som har använt droger kommer till skolan och berättar hur det var. Att ta tag i rökningen är också något som nämns som preventiv insats. Cigaretter kan vara inkörsport till tyngre grejer och rökningen påverkar ju även miljön runtomkring, anser några.

Ungdomarna är överens om att det är viktigt att föräldrarna visar en enad front genom att prata ihop sig om sina värderingar innan de pratar med sina ungdomar om vad de tycker.

De anser också att det har stor betydelse att ungdomar har saker att göra:

"... har man ingenting att göra, då måste man hitta på någonting till slut, då kanske vi ska testa å röka på ändå, för att vi har ju ändå ingenting bättre för oss" (Härryda, högstadiet).

De yngre ungdomarna efterfrågar mer diskussioner i skolan och inte bara att man ska lära sig fakta. Man borde också informera på nya sätt om

konsekvenserna av cannabisrökning genom kanaler där ungdomar rör sig, exempelvis Youtube och Facebook, för:

”... det är där man får reda på saker” (Härryda, högstadiet).

Tidig upptäckt av missbruk är också något som ungdomarna nämner som viktigt. De menar att det är viktigt att uppmärksamma ungdomars cannabisbruk innan de behöver vård,

De **äldre ungdomarna** menar likväl som de yngre att fritidsaktiviteter kan motverka att ungdomar börjar med droger men de ser inte att det har lika stor betydelse när man kommer upp i gymnasieåldern.

”När man är i vår ålder, när cannabis börjar bli vanligt så börjar då också typ fritidsgårdar falla ur liksom, det är inte så jävla hippt längre. Det är klart att det kan vara en grej om man är lite yngre. När man börjar komma upp i 18 års åldern tror jag inte att det är så stor grej men när man är yngre, jag tänker typ högstadiet så tror jag det kan vara viktigare att det finns grejer att göra men jag tror inte det spelar så stor roll” (Öckerö, gymnasiet).

De äldre ungdomarna har lite olika uppfattningar om hur undervisningen bör utformas. Vissa anser att mer diskussioner behövs medan andra anser motsatsen. De önskar att man mer bör prata om riskerna. Det är viktigt att berätta på ett gripande sätt som är trovärdigt och inte bara skrämselfpropaganda.

”Ingen idé att prata om vad man inte får utan mer om vad som händer ...” (Trollhättan, gymnasiet).

En idé som framkommer i en av intervjuerna är att man har en hel kurs i skolundervisningen med inriktning på droger, och att man då undviker skrämselfpropagandan och istället beskriver objektiv fakta.

Ungdomarna säger att de inte läser tidningar utan att det snarare är genom information via Facebook som man kan nå fram till dem. Det måste då vara engagerande information som ungdomar blir intresserade av.

”Jag tror att det är fel att gå ut och prata, de flesta kan kanske ser det som en utmaning och vill testa det ... och se om det blir som alla pratar om ...” (Trollhättan, unga vuxna).

Fler föreläsningar som arrangeras på skoltid föreslås, för de menar att det som arrangeras utanför skoltid går ingen på.

"... ge informationen där åldersgruppen känner sig trygg, på rätt plats, rätt människa ska ge den på rätt sätt ... det är viktigt med bemötandet ..." (Borås, unga vuxna)

"Vi missinformerar människor idag genom att använda rädslan men effekten blir att man istället vill testa det för att kolla om det verkligen är sant eller inte. Varför inte bara säga sanningen och informera folk på rätt sätt? Steg för steg så att man är medveten hela vägen på att det här kan hända ..." (Borås, unga vuxna).

"... alla vet att den är skadlig men inte hur den är skadlig och varför, man borde informera mer djupare och ingående" (Borås, gymnasiet).

Ungdomarna menar också att reklam inte går fram, varken i tv eller i tidningar eller på skyltar.

"... skulle jag se tv-reklam om att droger är dåligt skulle jag bara tänka herregud vad de tjarar och byta kanal, jag skulle inte ta till mig" (Borås, gymnasiet).

Föräldrarna tycker att det skulle vara intressant om någon som varit missbrukare men som klarat sig vidare, kunde berätta om hur det är. Hur det går till, hur det ser ut och i vilket sammanhang. Det kanske ger mer effekt än att bara få ett brev med information.

Samtidigt blir man osäker på om man får/bör visa hur det går till och hur tidigt man bör lyfta frågorna för att det ska ge effekt.

Det är viktigt med information om droger och även återkommande sådan för det räcker inte att höra det en gång. Det gäller även information om vad man ska vara uppmärksam på. Mycket och kontinuerlig information är bra och här har skolan en betydelsefull roll.

Det behövs mer information om vad man kan möta utomlands vid resa eller studier.

Information är betydelsefullt när ungdomarna kommer upp till högsta-diet och det är också betydelsefullt att ha med ungdomarna i dialogen runt droger på föräldramötena.

"Information – jättemycket å det kan va tjarigt men det räcker inte att höra en sak en gång utan det e ju detta, hålla på hela tiden om och om och om som jag tror, till slut så fastnar det även på ungdomarna" (Förälder, fokusgrupp).

E-post med drogförebyggande information upplevs som ett bra stöd

för föräldrar. De uppskattar att de blir underrättade om det till exempel varit oroligt under helgen eller om det är något speciellt de ska vara uppmärksamma på.

Det kan också vara olika från tillfället till tillfälle vilken ”metod” som passar bäst. Ibland kanske det kan vara bra att tysta ner händelser men oftast är det en fördel att vara öppen och tydlig. Nackdelen är att information skapar nyfikenhet. På internet och olika forum finns snabbt tillgång till information. Det är ofta dumt att tro att man kan tysta ner något.

Samtidigt är förhoppningen att de har gett sina ungdomar sunt förnuft, eftersom de inte kan fortsätta att tjata när ungdomarna blir äldre.

Genom att stärka den stora massan av ungdomar till att våga stå emot, så tror föräldrarna att ”marknaden” försvinner och användarna blir en minoritetsgrupp.

En annan idé är att öppna upp hemmen ännu mer för ungdomarna. Både för att lära känna kompisarna och för att de ska ha någonstans att träffas.

Vuxenvandrarna har tidigare varit en resurs, men har inte fungerat den senaste tiden på denna ort.

Slutsatser

Den samlade uppfattningen bland ungdomar är att droger finns överallt, i alla grupper och är numera så vanligt förekommande att man lätt får tag i det lokalt. Cannabis har blivit ett sätt att umgås, det är en social företeelse... Återkommande är att ungdomarna säger att det i princip är ”vem som helst” som använder cannabis. Ungdomarna menar att det har skett både en reell ökning av cannabisbruket men de bedömer att det också är en effekt av att fler pratar om det, så att det har blivit mer öppet och känt.

Många föräldrar är medvetna om att cannabis är vanligt förekommande och de tror att det är spänningen som lockar till att testa något förbjudet som avgör om man provar eller ej, och då är det avgörande vilket kompisgäng ungdomarna har. De uppger att de inte tror att deras egna ungdomar eller att deras kompisar använder cannabis eftersom de är engagerade i idrott och kyrklig verksamhet, vilket i sig skulle utgöra en skyddsfaktor. Samtidigt finns en oro om förändrade attityder och en ökad tillgång även på mindre orter.

En återkommande uppfattning bland unga är att gruppsytryck är en starkt bidragande orsak till att många börjar med cannabis. Detta överensstämmer med föräldrarnas föreställning, men ytterligare en orsak som ungdomarna uppger, är att cannabis är enkelt att få tag i. Tillgängligheten avgör i stor utsträckning om unga testar cannabis.

Situationer som kan leda till att man börjar med cannabis sägs vara när stora förändringar sker, exempelvis vid byte av skola och byte av umgänge. Även om det är en stor andel av ungdomarna som testar cannabis är det framförallt de som har det trassligt på hemmaplan eller i skolan som fastnar i ett beroende menar ungdomarna själva. Att cannabis används i självmedicinerande syfte är också en uppfattning som ungdomarna förmedlar.

Det råder delade meningar bland ungdomar om de har tillräckligt mycket kunskap om cannabis. Informationen som ges inom ramen för skolan är inte tillräcklig anser de flesta. Ungdomarna anser generellt att både föräldrar och lärare har låg kunskap i ämnet och att det framförallt ges en ensidigt negativ bild av cannabisbruk vilket gör att ungdomarna uppfattar den som falsk.

Ungdomarna menar att föräldrars attityder till cannabis spelar stor roll för om man som ung väljer att testa cannabis eller om man väljer att avstå. Det är dock inte så självklart för ungdomar att vända sig till en vuxen om de har frågor som rör droger. Ungdomarna menar att genom att lyfta frågor som rör droger med en vuxen, så riskerar man att utsätta sig för missräksamhet från vuxenvärlden, vilket gör att man hellre söker information via nätet eller genom kompisar.

De flesta föräldrar säger sig ha för dåliga kunskaper om cannabis. De är osäkra på lukt och andra kroppsliga tecken, de är osäkra på skillnaderna mellan hasch och marijuana och efterfrågar därför mer information. Flera av föräldrarna uppger också att det inte är "aktuellt" för tillfället att föra en diskussion om cannabis med ungdomarna, men de uppger att de å andra sidan inte pratar så mycket om alkohol heller. Det finns en risk att man som förälder lever i tron att cannabis inte drabbar mitt barn vilket kan resultera i att föräldrar bedömer att frågan inte behöver diskuteras.

Det som framkommit i fokusgrupperna visar att föräldrarna tycker att det är svårt att ta upp diskussionen eftersom många också känner att de har

otillräckliga kunskaper och agerar istället lite som att ”hälsan tiger still”. Trots stora möjligheter att söka och få mer kunskap, så vill många föräldrar skjuta ifrån sig ämnet. Det gäller samtal runt både alkohol och narkotika. Frågan är om det verkligen är bristen på kunskap som hindrar, utan kanske svårigheter med balansgång i föräldraskapet under tonårsperioden. Det kanske snarare handlar om en frigörelseprocess där föräldern ska släppa kontroll och insyn i lagom takt.

Detta lyser igenom även i ungdomarnas resonemang om vuxenvärlden. Det framgår att de inte litar fullt ut på vuxenvärldens information om cannabis, utan vill bilda sig en egen uppfattning. Detta ligger naturligt i frigörelseprocessen, men kan utgöra ett problem i det drogförebyggande arbetet.

I diskussioner med ungdomar framkommer att de anser att det är vanligt att de ungdomar som någon gång provar cannabis, gör det i samband med stora förändringar såsom flytt, byte av skola, nya kompisrelationer – vilket ofta är aktuellt när de börjar gymnasiet. I fokusgrupperna med föräldrar nämns inte att de ser övergången från grundskola till gymnasium som en risk för cannabisdebut.

Ungdomarnas uppfattning talar för att det är angeläget att föräldrarna ligger steget före och kan föra diskussionen om cannabis med ungdomarna innan den blir aktuell.

Föräldrarna upplever att generell information via skolan till viss del skapat en ”vi-känsla” bland föräldrar vilket gör att man ser ungdomarna som ”våra barn”. Detta stärker förmodligen också föräldrarna i vetskap om att de har en gemensam kontroll på en rimlig nivå.

Eftersom ungdomarna upplever att de vuxna blir misstänksamma om ungdomarna själva ställer frågor om droger och de vuxna väljer att inte lyfta frågan av rädsla för att inte ha tillräckliga kunskaper för att diskutera med ungdomarna, så ser vi att det är viktigt att hitta naturliga former för att diskutera frågor som rör alkohol och droger. Kanske skolan kan bidra till detta genom att arrangera tematiska föräldramöten där både föräldrar och ungdomar deltar – och där källkritik ingår som en del. Det skulle också kunna bidra till en fortsatt dialog på hemmaplan.

Majoriteten av ungdomarna anser att föräldrarnas inställning är

avgörande för om man som ung väljer att testa cannabis eller inte. Här är viktigt att föräldrar inser hur stor påverkan de har på sina ungdomar. Att stärka föräldrar att känna sig viktiga, att våga ta samtalet om droger, att de – trots att de upplever en kunskapsbrist – kan överföra sina attityder och värderingar till ungdomarna så att de inte testat kan vara en av de viktigaste preventiva insatser som görs i kommunerna.

Frågan är också hur mycket kunskap som behövs för att föra ett samtal om cannabis. Alla måste inte vara experter på ämnet för att föra ett resonemang och tydligt ta ställning ...

Ett användarperspektiv på cannabis

Inledning

I detta avsnitt får vi ta del av hur tre ungdomar, upplever sin situation som före detta cannabissmissbrukare. Ungdomarna beskriver hur de själva kom i kontakt med cannabis, vilka konsekvenser missbruket fick för dem, och hur de idag upplever sin situation som drogfria. De tre ungdomarna ger också sin bild av hur de upplever det förebyggande arbetet kring cannabis, som bedrivs i kommunerna.

Intervjupersonerna:

Tor blev intervjuad i januari år 2013. Vid intervjutillfället var Tor 20 år, och han hade då varit drogfri sedan 1,5 år tillbaka.

Marcus blev intervjuad i januari år 2013. Vid intervjutillfället var Marcus 18 år, och han hade varit drogfri sedan 7–8 månader tillbaka.

Gustav blev intervjuad i mars år 2013. Vid intervjutillfället var Gustav 21 år, och hade varit drogfri sedan 6 månader tillbaka.

Namnen är fingerade.

Vägen in, till att testa cannabis

De tre ungdomarna är överens kring att cannabis är utbrett, och att det därför är ”vem som helst”, som hittar vägen in till att testa drogen. Tor berättar att:

”Jag rökte varje helg, det var innan jag ens drack alkohol. Jag umgicks med äldre, jag var 14 år när jag testade första gången. Det var verkligen inget gruppsytryck den gången ... Jag tänkte bara; fan, de är ju rätt normala de som håller på, och jag ville också testa ... jag var nyfiken, och så. Men jag kände inte av nånting första gången, men det var nåt helt nytt, så man förstod inte själv att man var bäng. Men andra gången kände jag av rätt bra, då fattade jag mer hur det skulle kännas.”

”Det är vem som helst, verkligen. Visst, de i yngre åldrar, sticker ut. Det

är dom som börjar röka vanliga cigaretter, när dom är 13. Inte för att va fördomsfull alltså. Men annars så spelar det ingen roll, liksom. Men högre åldrar, det kan vara vem som helst. Allt från en pappa som klipper gräset ... till vem som helst. ”Jag stod på stan och rökte, och då kom det fram två kostymnissar, och frågade: fan, kan vi vara med på den eller?”

Marcus menar:

”Där man minst förväntar sig att dom röker, just där röker dom också ... det är alla, man märkte ju efter ett tag, shit, alla typer av människor håller på och röker. Det är helt sjukt. Det är många som vet att jag rökt ju. Jag har alltid rökt dagligen, och jag åkte alltid in varje dag, och köpte 5 gram, 5 gram typ, 10 gram och 20 gram på helgen. Så jag var alltid helt väck, så det ringer ju folk nu med, som tror att man kan fixa. Det kan ju vara 13-åringar, men jag har alltid haft en gräns där, dom får fixa själva typ. Men folk som var lika gamla, det gick bra typ.”

Tor, och Marcus berättar att det som går att urskilja, är att de som fortsätter röka, är de ungdomar som mår dåligt på något sätt. Tor menar att anledningarna kan handla om svåra hemförhållanden, eller relationer som har brustit. Tor förmedlar en tydlig bild, av att det finns en anledning till ett fortsatt missbruk, som utgår ifrån ett sämre mående än för andra ungdomar. Marcus ger en samstämmig bild, och berättar:

”Har det hänt något i deras liv innan, har det hänt något i familjen, eller med en kompis, det är därför dom börjar. Det är alltid ett problem, som gör att man börjar. Inte alltid, men oftast så.”

Gustav talar om den typiske cannabissmissbrukaren, som en ”soffliggare”. Även Gustav menar att det går att urskilja de ungdomar som bara testat från dem som fastnar i ett fortsatt missbruk. Gustav berättar att för dem som röker regelbundet handlar det i stort sett alltid om struliga hemförhållanden. För Gustav var det avgörande att han fick en mycket positiv effekt av cannabissuset, vilket han menar är mycket individuellt. Gustav beskriver detta på följande sätt:

”Jag tyckte om ruset. I början var det ju skoj, sedan var det för att lugna ned sig efter skolan. Jag gick alltid ut på Internet i början, så jag visste hur mycket jag skulle ta och så. Jag tror inte jag träffade någon som blev arg, eller irriterad av ruset. Men när jag var nykter så att säga, då blev jag mer aggressiv.”

”Dom som bara testar, det är ju mer utspritt. I början när man inte riktigt hade koll, då visste man ju inte, sedan såg man personer som man känt sedan man var liten som höll på... men annars, dom är väldigt röriga och så, dom som fastnar. Dom har inget bra boende, och föräldrar som inte är bra, eller så. Det handlar ju om lite lägre medelklass. Dom har ju hus och så, men kanske inte lika mycket pengar, som vanliga.”

Sammanhanget kring cannabis

Marcus berättar att det skiljer sig åt, om ungdomarna röker själva eller tillsammans med andra. Är de ordentligt ”inrökta” röker de både själva, och i grupp med andra ungdomar. De tre ungdomarna berättar att det är centralt i början, att umgås, och drogen blir ”något extra”. Allt eftersom ett mer omfattande missbruk utvecklar sig, är det drogen som styr, och för dessa ungdomar har det inte längre varit viktigt att befinna sig i ett sammanhang med andra ungdomar när de röker cannabis. Ungdomarna berättar att ett dagligt intag av drogen innebär att de rökt både under skoltid, ensamma hemma, och tillsammans på olika fester. Marcus berättar hur det kan se ut, när en ungdom alltmer distanserat sig från omvärlden, som en följd av ett cannabismissbruk:

”Där sitter en kille helt själv i lägenheten, det går knappt att prata med honom. Har det vart nån här typ? Nä, ni är dom första som kommer på en månad typ. Sen beror det ju på hur inrökt du är. Då röker du ju själv, eller om typ kompisarna har svikit, då röker man ju själv. Alltså, jag delar ju med mig om jag vet att jag får tillbaka, men inte till nya, så då röker man hellre själv.”

Åldersmässigt uppskattar Marcus att det är ganska vanligt att börja röka som han själv gjorde, vid 14 års ålder. Marcus berättar dock att det även förekommer i yngre åldrar:

”Yngsta som jag vet, han var tio år när han började tror jag. Han är tolv år nu. Jag började själv när jag var 14 år, men det är olika alltså. Det beror på vilken krets man umgås i. I min klass var det nog bara jag och en till, men nu är det mycket vanligare, hur vanligt som helst. Alla röker typ. Men alltså, vissa gör ju det regelbundet, men det kostar verkligen, det gör det verkligen, så andra gör det så ofta de kan typ. Sen om det var yngre med oss, då fick dom ju bli hundar, förstår du? Hundarna fixar ju saker, går till affären åt oss, köper godis och sånt.”

Tor berättar att han rökte både själv, och tillsammans med andra när han missbrukade. Tor berättar att de som har ett mer omfattande missbruk, de röker både själva, och i grupp. De ungdomar som klarar av att hålla användningen till ”feströkning”, ser det som en social fråga, och de röker då tillsammans med andra. Tor berättar att han kan känna sig avundsjuk, på dem som klarar att hålla denna balans, att ”bara röka på fest”:

”Jag rökte för mig själv, hela tiden. Men de finns dom som har hållt på längre än mig, som bara röker som en social grej. Jag kan känna viss avundsjuka där, för jag hade aldrig klarat det. Jag är rätt avundsjuk, på dom som har lyckats hitta en balans. Men dom kan ju hålla det till en gång per månad. Men dom har mer koll, typ som när man dricker, att man vet att man blir bakfull dagen efter och så.”

Gustav berättar att han oftast bara rökte på vardagar i början, eftersom han var orolig, att det skulle uppmärksammas av andra ungdomar på fester. Efter ett tag av missbruk, bleknade denna oro, och för Gustav hade det ingen större betydelse på vilka platser han befann sig.

Tor menar att de som kan sticka ut är yngre personer, som missbrukar cannabis. Det märks tydligt att det är en viss grupp ungdomar, mer utsatta, som börjar röka tidigt. Tor berättar att det finns vissa ungdomar som missbrukar, som är ca 17–18 år, och som vill lära yngre ungdomar att röka cannabis. Enligt Tor vill dessa ungdomar visa de yngre, att de kan ha det lika ”gott”, som de själva har haft det. Tor själv, har haft svårt att bjuda yngre ungdomar, och där har han dragit gränsen vid 15 års ålder. Marcus beskriver hur det kunde se ut när det kom nya till gruppen:

”Om det var en ny, så var vi jävliga ibland, och sa bara; ta mer, ta mer. Vi tyckte det var jättekul, för de skröt ju i en vecka, och sedan blev de sneade ... och bara låg däckade, och spydde. Vi tyckte det var jättekul, så det var därför vi sa så, och då kunde dom ju vara med oss och röka då.”

Marcus berättar att tjejer är en grupp som utmärker sig mer, än vad killar gör. Han berättar att de tjejer som röker cannabis, bryr sig inte om sitt utseende, utan är ganska ”ovårdade”. Tor berättar att när tjejerna börjat röka, bryr de sig ännu mindre om sitt utseende, och ses lite som ”white trash”. Tor berättar att han bara tycker det var stressande när tjejer var med, och rökte. Tor menar att han har svårt att se när tjejer bryter mot lagen,

att det inte känns rätt. Tor upplever att tjejerna inte var direkt erfarna med droger, och att det därför blev ”jobbiga”, att ta hand om.

Marcus ger en liknande bild av hur det såg ut när tjejerna rökte på:

”Vi sa alltid såhär: Om ni ska vara med, du får inte ta lika mycket för du blir snead. Men så ville dom ta så ändå, och vi sa alltid ja du får göra det på ditt vis, men så sneade dom, och nästa gång fick dom ta lite.”

Tor menar att han mest ville tänka på sig själv, slappna av, och må bra. Gustav berättar att hans umgängeskrets till en början bestod av mest killar, men att det sedan även började umgås en del tjejer med dem. Enligt Gustav var det ”normala” tjejer, och ingen speciell typ som skilde ut sig.

”Tjejerna gav inte en sån bild utåt, att dom inte mätte bra. Dom var ju mer välmående. Tjejerna kunde skratta mycket, men dom tålde ju inte så mycket.” (Gustav)

Alla tre ungdomarna är samstämmiga i bilden av killar som röker. Ungdomarna berättar att det kan vara såväl, ”kostym-killar”, som idrottskillar. Gustav menar dock att de som fortsätter röka, är mer typen av ”soffliggare”, som inte är direkt aktiva. Tor, berättar att det ofta blir en form av kultur i gruppen, där de tittar på filmer med människor som röker på, och att de lyssnar på reggae. Tor menar dock att de även finns många människor som lyssnar på reggae, och som inte sysslar med drogen.

Tillgång till drogen

Alla tre ungdomarna berättar att de inte upplevt några svårigheter att komma över drogen. Gustav berättar, att om det vid tillfällen var svårt att få tag på cannabis, kunde han ta andra droger, såsom amfetamin, bensodiazepiner, och RC. Gustav kände dock att det inte var något för honom, utan det var cannabis han ville få tag på.

Gustav upplever att tjejerna hade mer kontakter, och att de lättare kunde få tag på drogen. Tor är av en annan uppfattning, och beskriver att tjejerna själva aldrig har drogen, utan de kommer alltid, och blir bjudna. När de är nöjda, går de vidare.

Marcus berättar att det kanske inte finns en utpekad plats för försäljning, som det gör vid större städer, men vill man köpa ringer man runt bland sina kontakter, och gör upp om en plats att träffas. Marcus och Gustav berättar att den som säljer, vill sälja så mycket som möjligt, och sprider sitt

nummer. Enligt Marcus förekommer det att till och med ungdomar på 15 års ålder, säljer cannabis. Alla tre ungdomar berättar att de helst drar sig till Göteborg, för att köpa. Anledningen till detta är att du är mer garanterad att få med bättre kvalitet, till ett bättre pris, vilket har sin grund i en större konkurrens i Göteborg:

"När jag ville få tag på det, om jag var lat ringde jag runt här... men annars åkte jag alltid till Göteborg." "Nu när jag har slutat, ja jag vet inte vem som styr här längre. Han som jag kände, han har slutat. De som säljer, det är olika åldrar alltså, det kan vara folk som är 15 år. Men jag ville ha det bästa ju, det ska vara så många kranar som möjligt, så det blir konkurrens, förstår du? Men kranarna, det är ju vanliga människor, och man försöker få det bästa, och sprider sitt nummer till alla sen." (Marcus)

Även Tor ger en liknande bild och berättar att det är inte någon som direkt gömmer sig vid försäljningen i hans kommun, vilket innebär att det går att upptäcka om man tittar efter det.

"Dom som är riktigt inkörda, dom börjar ju sälja. Man hade kontakt med massa ungdomar på andra orter... och sen blir det ju mycket in till Göteborg".

"Öppenheten var lätt här, jag kunde gå ut och ingen fattade nånting. Eller så var det så att det hade gått så långt för mig, så jag var mer öppen med det".

"Jag åkte oftast till Göteborg, nästan. För man fick större där, man fick den rätta mängden där. Här är det mer fulspel, man köper på, och tar en del själv, och säljer dyrare". (Tor)

Även Gustav berättar att försäljningen sköts mer "snyggt", i Göteborg, då rädslan för att bli upptäckt är större.

För att kunna finansiera drogerna, berättar Marcus att han själv arbetade, samtidigt som han gick i skolan. De som inte har arbete lurade föräldrar för att få pengar, eller sålde drogen själva. Marcus beskriver detta på följande sätt:

"Pengar, ja man lurar föräldrarna, och säger att man ska ha saker. Jag jobbade, så jag tog alltid ut i förskott, jag tog alltid ut, så jag hade hela tiden, jag var aldrig utan."

Tor kan inte riktigt förklara hur han finansierade sitt missbruk. En strategi var att hanka sig fram med födelsedagspengar, och låna pengar av kompisar. Tor har aldrig själv sålt drogen, men menar att många väljer denna väg, då det är mycket kostsamt. Gustav berättar:

”Nä, men jag fick ju hanka mig fram. Det var studiebidraget, lånade av föräldrarna typ. Jag vet faktiskt inte riktigt heller. Men sen när pengarna fanns, kunde det ju vara ett helt projekt att få tag på sen också. Det gick ju åt all tid till detta.”

Effekter av drogen

De tre ungdomarna upplever sig idag, som drogfria, att de har fått flera positiva effekter från att sluta missbruka cannabis. Marcus berättar att han idag känner sig som en ”äkt människa”. Marcus berättar att han har stora minnesluckor från tiden när han drogade, och att han såg flera effekter på den fysiska hälsan. Marcus, som beskriver ett omfattande missbruk av cannabis, berättar att hans hud blev mycket förstörd av drogerna. Marcus berättar att han idag börjar återhämta sig, men att han inte återfått alla sina förmågor ännu:

”Nu känner jag mig som en människa, och ingen zombiemänniska. Man ser äcklig ut alltså, när man håller på. När man slutar får man tillbaka alla känslor, det är helt sjukt egentligen. Nu när jag ser tillbaka, jag kommer inte ihåg ett piss. Jag bodde hos min kompis i typ två månader, och jag ringde han och frågade men han kommer inte heller ihåg. Vi måste ju ha gjort nåt. Jobbade jag? Jag vet inte, ingen av oss minns nånting typ. Men jag har aldrig hört någon som röker så mycket som oss. 5 gram har folk i typ tre dagar, och vi bara va typ, för 5 gram höll typ i tre timmar för oss. Det var helt sjukt. Andra blev helt förvånade, va ska du ha så mycket i? Sen då, i början mår man ju jättedåligt när man slutar, och jag fick ju avgiftas.”

”Huden blev helt förstörd också. Nä, men den blev typ helt blek, och man blev helt äcklig, och kinderna åkte ihop. Man ser verkligen på kinderna, om du drar in dom typ, så ser dom ut typ. Jag kände mig mindre killig också, mindre såna hormoner alltså. Mitt skägg slutade växa, nu blir man helt förvånad när skägget växer, man blir typ en vanlig människa, ingen zombies. Jag har ju inte fått tillbaka allt än. Jag kommer ihåg mycket bättre idag, men både korttid- och långtidsminnet har inte kommit tillbaka. Och motoriken, den blir riktigt dålig, men nu blir det bättre och bättre.”

”När jag slutade, jag kunde ju inte ha mycket kontakt med mina kompisar, men jag var med mina barndomskompisar. Sen pratade jag med dom senare, och dom sa typ om du klarar det, ska vi också klara det. Men jag slutade först

av alla, och sen tjtade jag på många, men för vissa tog det lång tid innan dom slutade. Men jag sa till dom att dom var zombisar, för jag märkte när jag satt och skrev med dom på nätet, dom hade massa bortförklaringar typ, som jag hade innan, så jag visste exakt vad jag skulle svara.”

Tor har märkt av olika problem, och effekter på grund av att han rökt cannabis. Det som är mycket tydligt rör hans minne. Tor hade mycket svårt att minnas det mesta, när han missbrukade. Det handlade om allt från födelsedagar, till att betala en räkning.

”Det är knappt nån jag umgås med som röker längre. De slutade innan mig alltså. När jag slutade, slutade typ fem stycken. Fan, ni har väl inte åkt fast eller? Men det är ju inte värt det, kostar en jävla massa, och man har ju inte koll på saker. Jag kom inte ihåg födelsedagar, mobilräkningar, jag var bara bäng. Och de som är riktigt inkörda, de börjar ju sälja också. Polisen är rätt medvetna också, det går liksom inte bara att ge böter, de biter inte, för de är så inkörda ändå. Polisen vet ju det också.” (Tor)

Liksom Marcus, beskriver Tor stora hungerkänslor, och när vännerna träffades var det centralt, att äta något. Tor beskriver att man får en muntorrhet när man röker cannabis, där man måste äta, och dricka för att ta bort denna torrhet.

Att ”stanna i utvecklingen”, är något som beskrivs av både Marcus och Tor. Tor beskriver detta på följande sätt:

”Fan, jag var ju 16 år i huvudet när jag slutade, men egentligen var jag ju 19 år. Sen blev det en jävla stress, komma ikapp alla, starta om ... jag fick ju byta umgängeskrets, och det var massa stresskänslor jämt. Men jag märker ju på dom som inte slutat, dom är ju kvar i en yngre ålder, dom tänker inte framåt, allt löser sig sen. Men det var mycket såna stresskänslor, att man stannat i utvecklingen bara sådär.”

Marcus, berättar att han hade svårt att behålla sina vänner, när han bestämde sig för att sluta med drogen. Både Tor och Marcus beskriver att många av dem som de känner idag har slutat, och att det brukar vara avgörande när det är dags att lämna gymnasiet.

Tor beskriver att han kan sakna drogen varje dag, men att det inte är ruset i sig, utan att det handlar mer om minnen av platser, och människor. Tor beskriver att han kunde analysera, och skriva texter som var mycket bra när han var inne i missbruket, vilket han kan sakna idag.

Gustav beskriver, negativa effekter av cannabis som framförallt handlade om att han blev slö, och inte hade ork. Gustav berättar hur vardagen gick åt till att tänka på drogen, och upprätta en planering utifrån drogen. När Gustav hade rökt en tid, märkte han att han mårde psykiskt dåligt. Framförallt handlade det om att han blev paranoid, då han var invävd i olika lögner. Gustav berättar att han tvingades lura vänner, och föräldrar, och han var alltid rädd för att bli upptäckt. Gustav menar att han bröts ned av alla lögner, samt av de konflikter som förekom i hemmet, som en konsekvens av missbruket. Gustav menar att:

”Vardagarna gick åt att tänka på att man skulle hem, och röka. (...) Till slut mår man ju dåligt, och tittar bakåt hela tiden. Man bryts ner hela tiden.”

Idag ser Gustav endast fördelar med att vara drogfri. Ibland kan han känna ett sug efter drogen, men han kände vid ett återfall, att han inte har behovet kvar. Gustav säger att han idag känner en annan livsglädje än tidigare, att han är piggare och gladare. Idag kan han tillgodogöra sig kunskap på ett annat sätt, då hela livet inte kretsar kring cannabis, och att han inte är trött på samma vis. Gustav märker dock själv att han använder alkohol som ett substitut mot drogen, då han dricker varje helg. Tidigare drack han i princip ingen alkohol. Gustav berättar om hur det såg ut, när han blev drogfri:

”Jag fick en rejäl utskällning av mamma och pappa, men sedan blev det inte så mycket mer, så jag fortsatte just då. Jag tror dom flesta slutar för bråken hemma. Med cannabis kanske det inte alltid har blivit så mycket mer problem. Jag tror det är väldigt få som kan sluta utan stöd. De som inte får hjälp, dom får mer återfall också. Jag har haft ett återfall hittills. Men jag tyckte inte alls om det, och nu har jag varit drogfri nästan ett halvår. Livsglädjen är lite bättre nu, jag har mer att se fram emot. Jag har gått tillbaka till mina gamla kompisar, och det har väl gått mer eller mindre bra. Men vi är inte så nära längre. Det händer ju att dom andra ringer mig också, och frågar. Dom vill ju sälja och så. Man måste verkligen sätta ned foten, och säga att man inte ska ha. Minsta tvivel, så går det inte.”

”Jag har faktiskt börjat dricka mer. Det är varje helg typ. Det är mer som en ersättning mot cannabis, det finns ju ett sug efter nånting. När jag höll på med drogerna, drack jag nästan ingenting.”

Insatser och åtgärder

Alla tre ungdomar har varit i kontakt med kommunens öppenvård, som ett led i att bli drogfri. När Tor först blev påkommen hemma med missbruket, blev han arg och lämnade hemmet. Hans första impuls var att "trotsa" föräldrarna, men han ångrade sig sedan. Innan Tor återvände hem, rökte han på rejält en "sista gång" med sina vänner. Därefter återvände han till föräldrarna och tog emot stöd. Tor ser mycket positivt på de resurser som finns i kommunen, och berättar:

"Jag tyckte jättemycket om samtalen, och gick dit även om det ösregnade. Jag blev ren efter en vecka, och kände jättestarkt att jag klarade det. Sen bestämde jag mig, att jag skulle vara den enda som gick dit i ett år, och lämnade rena drogtest. Det klarade jag. Så jag hoppas verkligen detta kan vara kvar, och att det satsas på detta ... Jag hade inte klarat det annars, och mina föräldrar kunde ju också gå dit. Fast jag ville inte ha gemensamt med dom, men det blev ju bra som vi gjorde. Så på avslutningssamtalet hade vi tillsammans. Sen hittade jag en lärare också, och det är ju det med relationer igen. Så jag ville inte svika honom, och inte familjen heller, och annars kanske det inte hade gått så bra. Men man måste ju ha någon."

Ungdomarna berättar också att det är vanligt, att manipulera drogtesterna. Vill du sluta, är det en annan sak, men det tar oftast tid innan man nått dit. Marcus berättar hur det såg ut för honom:

"Jag gick själv till mottagningen och lämnade prover, men jag brydde mig inte om vad dom visade ändå. Jag tog det inte seriöst, men jag kommer faktiskt inte håg vad jag tyckte om det. Sen tog jag amfetamin innan också, för amfetaminet slår ut THC:et och då var det rent. Amfetaminet syntes ju inte, för det går snabbt ur. Men jag missbrukade inte amfetamin alltså, utan det var för att lämna rena drogtest. Alltså, man måste sluta när man själv vill, annars blir man bara arg och stänger av, förstår du? Den bästa hjälpen är att inte prata om att sluta med nån, då blir dom bara irriterade typ, utan prata bara om konsekvenserna. Det var därför jag slutade."

Marcus berättar också att när det gäller förebyggande arbete, och åtgärder, är han skeptisk till hur polisen bedriver sitt arbete:

"Det har ingen effekt, utan blir precis tvärtom. Sen är det civila poliser överallt, och de plockade oss hur som helst bara. Dom kunde bara komma

och ta en, bara sådär vid bussen, förstår du? Och dom var jätteotrevliga då, för dom kallade oss pundare, dom skrek och var jävligt orevliga. Dom gjorde narr av oss, så dom kan ju tänka på sitt bemötande. Om dom vill förändra nåt alltså. Jag struntade i alla fall vad mina föräldrar skulle säga, så det kunde kvitta när polisen tog mig.”

Tor berättar även han, att det finns en skeptisk syn på polisens arbete. Själv var han mycket rädd att bli ertappad när han inte hade fyllt 18 år, då det blir en kontakt med föräldrarna. När Tor var över 18 år försvann denna rädsla, och han kände sig inte orolig över att få böter eller liknande. Tor berättar följande om hur han ser på polisens arbete:

”Ingen större effekt. Det var ju ett tillslag här nu, men då skrev ju alla bara på Facebook och skröt, så det blir liksom motsatt effekt. Dom som åkte fast, skriver och får en högre status. Sen håller polisen på och stärker vi och dom-känslan. Vi ska vara utstötta, och vara utanför alla goda medborgare. Alltså, polisen kan ju istället ge sig ut och prata med ungdomarna, så det inte blir det här med vi och dom. Just att det ska vara mot alla som missbrukar. Sen kan man ju gärna samarbeta, om soc och polisen gör det, men dom har fel strategi som dom gör. Nu skjuter dom ungdomarna ifrån sig och det är för att dom har rätt att göra såhär då va. Dom kan ju istället engagera ungdomarna i massa olika verksamheter, istället för att hålla på med massa straff. Och det kan man ju titta på dödsstraffet i USA, för det blir ju inte bättre det heller.”

Ungdomarna beskriver alla tre, att de som kan göras annorlunda i det förebyggande arbetet, mot cannabis, är att se över informationen som går ut i skolorna. Både Tor, Marcus och Gustav, menar att ungdomar tar till sig, och lyssnar på, när f.d. missbrukare kommer ut och informerar. Gustav beskriver hur han ser på saken:

”Lärare och sånt vet knappt vad det är för nåt. Som sagt, jag kunde röka på i skolan. Andra kan vara lite bättre. Men det är ungdomar som bäst känner igen tecken hos andra. Det är kroppsspråket först, man blir väldigt stissig och nojig. För vissa ser man inte på ögonen. På mig såg man inget på ögonen. Föräldrar har noll koll. De vill nog inte ta åt sig, dom tänker att deras barn aldrig kommer att göra så.”

”När vi fått information av nån som vart med själv, då känner man sig mer jämbördig. När andra pratar om det känns det inte alls likadant. Media

förvränger väldigt mycket också. Det verkar som det är mer tabu där, det verkar som det är mer propaganda än fakta. Det blir för överdrivet, jag tycker om mer fakta.”

Tor menar att ingen lyssnar på den information som ges ut i skolan, då den är alltför fördömande, och bara ger en enkelsidig bild av hur cannabis påverkar människor. Ungdomarna beskriver alla tre att det inte uppmärksammades när de var drogpåverkade i skolan, och att kunskapen hos personalen var bristfällig. Ungdomarna ger sin syn på följande sätt:

”Dom var ju inte direkt uppdaterade alltså. Jag var ju jämt påverkad i skolan, och ingen sa nånting ... Vissa lärare har väl koll, men det är bara nån. Sen blev jag ju lugn då, när jag fattade att lärarna inte hade sett nåt, för först var det ju nervöst. Jag var ju ute och rökte, och nojig och nervös då när jag gick in om dom skulle upptäcka mig. Och man behöver ju inte bara hålla koll på att kika efter röda ögon, om dom tror det. Jag hade påsar, istället för röda ögon. Jag hade aldrig röda ögon, men stora påsar under. Sen föräldrar, dom kan ju märka och bli arga och sådär, men vissa ser inget och fattar ingenting. Jag brydde mig inte när mina märkte nåt, och dom kunde ju bli arga och sådär. Hade det vart mitt barn, hade jag ju kommit och hämtat. Det kan man ju tänka på, att ha kolla på vart ungarna är, och hämta dom själva. Jag kommer i alla fall alltid köra själv, och jag ska veta vilka som är där, och vart dom är nånstans.” (Marcus)

”Nä, den informationen i skolan är ju bara enkelsidig. Det är ju ingen som lyssnar på den. Men kan man ge information om den positiva delen också, den som man känner, då kan man säkert lyssna på det andra sen med. Alltså, man får ju gärna komma ut och sådär ... men inte komma och fördöma, och hålla på och säga att det är dödligt och att det är som heroin.” (Tor)

Marcus berättar vidare om vilken slags information som bör ges ut i det förebyggande arbetet:

”Att ni hittar gamla pundare som vet vad dom snackar om, då lyssnar vi bättre. Jag gjorde det, jag kunde gå typ på stan, så kom det fram tre pundare och berättade typ, och dom sa att det slutade jävligt dåligt, och dom sa att du borde tänka till, och jag förstod det språket om du förstår vad jag menar. Så ta typ mer föreläsningar med såna, och inte bara massa forskning typ.”

Tor berättar att många ungdomar som missbrukar cannabis kommer

till ett vägskäl när de ska gå ut gymnasiet. Vid denna tid är det många som funderar och bestämmer sig för att lämna missbruket bakom sig, och ge sig ut i ”vuxenlivet”. Tor känner en frustration kring att vuxna inte vet hur de ska nå ungdomarna, och han vill själv engagera sig i dessa frågor. Tor ger sin beskrivning om hur det känns när informationen i skolorna ges ut:

”Det är bara jävligt pinsamt alltså. Kom inte ut och säg, du ska dö typ. Det är massa skrämselfpropaganda. Sen är det ju föräldrar, dom som har testat vet väl själva vad dom ska kolla efter, men jag har ju rökt hemma hos folk och ingen fattade nånting.”

Tor beskriver själv att han flyttade hem till sin pappa, efter att ha vuxit upp med mamman till större del. På grund av detta var det klart svårare för pappan att se hur Tor förändrades, eftersom han inte varit med Tor i vardagen på samma sätt tidigare.

De tre ungdomarna menar att kommunerna bör satsa mer på aktiviteter för ungdomar, och det ska vara olika typer av aktiviteter, inte bara idrott som kanske bara passar en viss typ av människor. Både Tor och Marcus anser också att all personal, och föräldrar, bör uppmärksamma de yngre ungdomar som umgås med äldre. Insatser bör riktas till denna grupp, då de båda menar att det är ett varningstecken att ta på allvar.

Slutsatser

De slutsatser som framkommer, är att erfarenheterna ungdomarna tar med sig av cannabissmissbruket, är till mycket stor del, samstämmiga. Alla tre ungdomar beskriver att cannabis idag är utbrett, och en omfattande problematik i vårt samhälle. Utifrån intervjuerna är det svårt att tillskriva cannabisanvändandet en speciell ungdomsgrupp. Ungdomarna som intervjuats ser själva en tydlig riskgrupp för ungdomar som fastnar i fortsatt missbruk, vilka är ungdomar, som av olika anledningar mår psykisk dåligt. Bland dessa ungdomar skulle cannabis kunna vara ett verktyg för självmedicinering. Det verkar som det till viss del kan skilja sig åt, när det gäller killar och tjejers användande, och då framförallt i hur dessa tre killar ser på killar, respektive tjejer som missbrukar. Utifrån intervjuerna framkommer det att tillgången till cannabis är ett mindre problem, men att det här kan skilja sig åt mellan könen, vad gäller åtkomsten till drogen.

De tre ungdomarna ger alla bilden av att när de väl blivit drogfria, har de en känsla av att livet bara flutit förbi, och de själva stannat i utvecklingen. Denna konsekvens orsakar i sin tur stresskänslor, då de inser att de har mycket att komma ikapp för att vara på samma nivå som jämnåriga.

Ungdomarna ger också en samstämmig kritisk bild, av hur det förebyggande arbetet mot cannabis fungerar. De har själva idéer kring vad som kan förbättras, och vad som är avgörande för att få ungdomar att lyssna till information som ges. I intervjuerna beskriver ungdomarna hur cannabismissbruket fick en alltmer större plats i deras liv, och att de distanserade sig från omvärlden som en följd av detta. För att kunna stanna i fortsatt drogfrihet är det viktigt att det är ungdomen själv som har kommit till insikt, att rätt stöd finns att få, och inte minst att det finns en bärande relation i processen.

Förebyggande arbete och insatser

Inledning

I detta kapitel utgår vi från professionellas kunskaper och tankar. Första delen handlar om vilken kunskap professionella som arbetar med barn och unga har om cannabis som preparat och om hur bruket av cannabis ser ut i den kommun där de arbetar. Frågeställningar som diskuteras där är bland annat i vilken utsträckning cannabis förekommer, hur bruket ser ut, konsekvenser, tillgänglighet och attityder. Andra delen handlar om vad samma professionella har för tankar om vad vi bör göra för att minska bruket av cannabis. Frågeställningar som diskuteras där är bland annat insatser på olika nivåer, insatser som finns redan idag och insatser som det finns önskemål om att införa.

Fokusgrupper och intervjuer har genomförts både med professionella som jobbar allmänt med barn och unga samt med professionella vilka jobbar med särskild inriktning på barn och unga med missbruksproblematik. I gruppen som arbetar allmänt med barn och unga har intervjupersonerna utgjorts av skolsköterskor, kuratorer, fältassistenter, fritidsledare, ungdomsarbetare, förebyggare, socialsekreterare och poliser. Fokusgrupper av denna karaktär benämns som ”förebyggare” i följande avsnitt. Gruppen som arbetar med unga med missbruksproblematik och behandling utgörs av socialsekreterare som arbetar specifikt som drogrådgivare eller behandlingspersonal. Fokusgrupper av denna karaktär benämns som ”behandlare” i följande avsnitt.

Professionellas kunskap om cannabis

Som nämnts i tidigare kapitel varierar kunskapsnivån om cannabis hos ungdomarna. Detsamma gäller för de professionella. Utifrån materialet kan slutsatsen dras att professionella som arbetar med ungdomar i missbruk har en god uppfattning och stor kunskap om ungdomars syn på cannabis, missbruket och konsekvenserna som följer. Professionella som arbetar mer med ungdomar i allmänhet, och inte specifikt med ungdomar i missbruk, har däremot en sämre uppfattning både om missbruksproblematiken och om cannabis som preparat. De professionella som arbetar med ungdomar

i missbruk uppger att de får sin kunskap genom möten med klienter och kompetensutveckling, såsom utbildning och föreläsningar.

Även de professionellas egen upplevelse är att många yrkesverksamma har en dålig kunskap om cannabis och dess effekter. De upplever också att vare sig ungdomar eller föräldrar har tillräcklig kunskap. Professionella uppger att ungdomar framför allt får sin information från nätet och kompisar och att de inte lyssnar på skrämselfpropaganda. De professionellas upplevelser är att ungdomarna är dåliga på att vara källkritiska. De professionella har hört från ungdomar att de inte litat på vuxenvärlden avseende information om cannabis.

”Ja, det är faktiskt så att ungdomarna har påpekat detta att de inte får korrekt information och att det är en stor brist, gällande allt från alkohol till tyngre droger. Ungdomarna upplever att det läggs för stor vikt på det negativa och att det är det enda som lyfts fram om droger eller alkohol skulle ligga på agendan, att ingen är riktigt ärlig mot dem och säger informationen svart på vitt” (fokusgrupp, behandlare, Borås).

Användandet

Nästan alla professionella som intervjuats anser sig ha en god bild av hur det går till när ungdomar testar cannabis. Det börjar på fester när ungdomarna, tillsammans med vänner, är berusade av alkohol och tenderar då att bli mer gränsöverskridande. En skolsköterska berättar att nästan alla ungdomar verkar ha sett någon på en fest som rökt marijuana eller spice, vilket innebär att det sprider sig till i princip alla som går på fester. Cannabis finns tillgänglig på fester på ett annat sätt idag än tidigare vilket ökar risken för att fler ungdomar ska prova.

”Ungdomar börjar nosa på det i högstadiet men börjar använda det i gymnasiet. För i gymnasiet får man nya vänner, kommer till ny skola och hittar ny identitet. Så där kan man väl säga att många får sitt genombrott. Man kan ju ha provat någon gång men det är från gymnasiet till 20–21 år någon gång som den stora puckeln är” (fokusgrupp, behandlare, Borås).

Uppfattningen är alltså att cannabisdebuten ofta sker i samband med alkohol. Det fortsatta bruket däremot uppges kunna ske både med och utan alkohol. Dom som röker cannabis pratar dock ofta om hur bra rökandet är och hur dålig alkoholen är.

”För det tycker jag mig se en stor skillnad. Utifrån de jag möter. Det är inte så många som babblar om att nu ska vi ut och bli fulla, dricka öl. Vet inte om teorin stämmer men det är något jag tänkte på. Det verkar som den gruppen inte dricker särskilt mycket alkohol. Nästan uteslutande ingenting. De kör sitt cannabis- eller spicerace” (intervju, polisen, Lerum)

”När man pratar med ungdomar så är det ofta diskussionen cannabis kontra alkohol, och att en del i vuxenvärlden svartmålar cannabisen och att hade alkoholen kommit nu så hade den inte varit tillåten så mycket som alkoholen ställer till det. Den typen av diskussion har absolut ökat, generellt i alla grupper – både bland ungdomar och vuxna” (fokusgrupp, förebyggare, Härryda).

De professionellas uppfattning är att allt fler testar och börjar använda cannabis och att det tycks förekomma i alla led och samhällsgrupper. Uppfattningen är att de flesta slutar när de blir lite äldre, men att det finns ungdomar som inte kan lägga av. De professionellas uppfattning är att det är de som kommer från tuffare förhållanden, utan stöd och uppmuntran hemifrån, med problematik som arbetslöshet, behov av försörjningsstöd, tuffa skilsmässor och likande i familjen och en tillvaro utan fritidsintressen som tenderar att i större utsträckning fastna i ett missbruk. Därför anser de att det är viktigt att lyfta fram hela livssituationen och inte bara fokusera på ungdomen som ett problem, utan att se till helheten runt ungdomen, inklusive föräldrar och skola.

”Det typiska för den här gruppen är att det är en grupp som är på väg att slås ut redan i tidig ålder. De har inga eller dåliga betyg. Stängs av från skolan då och då för att de är påverkade. Inga ambitioner och ingen positiv syn på framtiden. De skiter i det mesta” (intervju, behandlare, Lerum).

Flera professionella lyfter psykisk ohälsa som en anledning till missbruk av cannabis. Ungdomar som mår väldigt dåligt, som är depressiva, nedstämda och har ångest självmedicinerar med hjälp av cannabis. De professionella upplever också att ungdomar som har diagnoser börjar med cannabis som självmedicinering.

”Det har mer med psykisk ohälsa att göra ... ett sätt för självmedicinering. När man röker behöver man inte bli vuxen, man släpper kraven och pressen minskar och man kan lämna det som stör i ens liv” (intervju, drogrådgivare, Härryda).

”Drogerierna fyller en slags självbehandlande funktion. De som fastnar i cannabisen är de som har en psykisk ohälsa” (fokusgrupp, behandlare, Borås).

En informant som arbetar med ungdomar med missbruksproblematik har kunnat utläsa tre grupper av cannabisbrukare som kommer till honom:

- 1. Förstagångsanvändarna:** Har provat cannabis vid något tillfälle och blivit upptäckta. Dom har kvar sitt kamratgäng och fritidsintressen och det går hyfsat bra i skolan. Dessa är ganska lätta att vända med mindre insatser och genom att föräldrarna blir mer uppmärksamma.
- 2. Dom som hållit på ett tag:** De använder cannabis regelbundet men de umgås inte i kriminella kretsar. Däremot kan de ha tappat i skolan utifrån sitt missbruk och kanske även tappat kontakten med gamla vänner. Med stödinsatser går denna grupp fortfarande att vända. De bör till exempel vara ganska lätta att få tillbaka till gamla vänner.
- 3. Brukar cannabis och är kriminella:** Denna grupp är oerhört tuff att jobba med. De har ofta använt cannabis sedan högstadieåldern och har ofta varit aktuella hos socialtjänsten tidigare. De har brutit med sina gamla kompisar och umgås bara med andra med samma livsstil. De har ofta en dålig relation till sina föräldrar och kan till och med ha varit aggressiva mot dem. De har börjat stjäla för att bekosta cannabisen. Det som är gemensamt för alla som är lite tyngre är att de blir pressade på pengar. Det är när den typen av hotbild kommer in, som det blir riktigt komplicerat.

Trots den generella uppfattningen om att bruket av cannabis har ökat, så uttrycker några professionella en tveksamhet kring om användandet verkligen har ökat eller om det är en upplevelse utifrån att cannabis diskuteras mer öppet i och med en liberalare attityd. Samtidigt problematiserar de att just den liberala och tillåtande attityden kan medföra att det faktiska användandet verkligen ökar. Ser ungdomarna cannabis som ofarligt och vanligt förekommande är inte spärren lika stor inför att prova.

I materialet går det att utläsa skillnader i upplevelsen om cannabisbruket ökat eller inte beroende på om respondenten arbetar med missbrukande ungdomar eller mer generellt med ungdomar. De som arbetar nära

missbruket har uppfattningen om att bruket har ökat och beroendet har blivit ett problem för allt fler ungdomar.

Upplevelsen bland de professionella är att det främst är killar som använder cannabis, men de är själva kritiska till att killarna är överrepresenterade och reflekterar kring om vuxenvärlden är sämre på att upptäcka tjejerna. Kanske sticker tjejerna inte ut lika mycket som killarna. Killarna är ofta mer utåtagerande och synliga och därmed lättare att upptäcka. Tjejerna däremot är mer tillbakadragna och svårare att upptäcka.

”En kille frågade faktiskt polisen varför de inte plockade in de tre tjejerna som var med” (intervju, socialsekreterare, Lerum).

Tjejer med äldre pojkvänner verkar oftare testa cannabis. De kommer åt drogerna tidigare då de oftast umgås med äldre killar, poängterar en förebyggare från Härryda.

Nästan alla professionella upplever att cannabisanvändandet till viss del är säsongsbetonat då upplevelsen är att det ökar något under sommaren, främst beroende på långa ledigheter och en mer ostrukturerad vardag.

Även spice kommer ofta upp i intervjuerna. Det varierar om upplevelsen är att spice eller cannabis är det vanligaste preparatet. Några informanter upplever att spice är vanligare bland yngre ungdomar samt bland de som regelbundet lämnar drogtester.

”Ungdomarna har kommit på att det finns mer än 200 sorters spice som inte går att spåra. Det är också billigare. Dom yngre röker spice istället. Dom lite äldre röker både cannabis och spice beroende på ekonomiskt läge och om de ska gå och lämna drogtest. De är inte rädda att man nu kunnat börja spåra spice. Dom vet att man i dagsläget bara kan testa för tre sorter” (intervju, behandlare, Lerum).

Kulturer

Att röka cannabis är starkt kopplat till ritualer. Kulturen som råder är att man sitter och röker tillsammans och jointen går runt, det anses finare att röka tillsammans än att röka själv.

”Man röker i grupp. Det blir en grej. Man letar stämningen, det goa tillfället och skapar tillfällena för att röka. Man hittar på anledningar att träffas i gruppen för att göra det. Man gör det lite oftare än bara fest” (intervju, fritidsledare, Lerums kommun).

När beroendet tar överhand bryts dock denna kultur.

”Jag tycker att de som kommer och säger att de har ett problem är i det läget då de gått ifrån att befinna sig i att röka tillsammans till att jag sitter ensam hemma och röker och det är det enda jag gör. Att det är det enda jag gör och att den där sociala biten inte är viktig ... ju mer beroende man blir av det desto mer skiter man i de andra och det man har röker man själv” (fokusgrupp, behandlare, Borås).

Sammanhanget runt cannabis blir likt en religion för många. Symboler är vanligt förekommande bland hängivna cannabismissbrukare och drogliberala. Symbolerna blir en identifikationsmarkör. Det höjer statusen att vara duktig i processen och påläst om plantan och dess egenskaper.

”Som Black metal. Eller som en mc-grupp. Du kan inte kalla dig det eller tillhöra det om du inte lever enligt det. Det är samma sak med cannabis. Om man ska röka ska man ha de andra attributen också. En identifikationsmarkör. Symboler” (intervju, fritidsledare, Lerum).

Flera professionella har uppfattningen att grafittikulturen, skatekulturen, LAN-kulturen och reggaemusiken tenderar att vara kopplade till cannabis. Orsaken anses variera från skatarnas frihetskultur, att inte inordna sig i samhällskulturen, till att röka cannabis när man ”lanar” vilket bidrar till att upplevelsen av spelet och ”min värld” blir starkare.

”... sen får man ju inte vara för snäv och säga att bara för man tycker om reggae så tycker man om cannabis och samma sak gäller skatarna men jag skulle ändå vilja säga att man kan dra tydliga kopplingar ...” (fokusgrupp, behandlare, Borås).

Några professionella nämner även att användande av cannabis är vanligare hos ungdomar som backpackar, surfar och säsongarbetar i skidvärlden. De professionellas upplevelse är att ungdomarna möter på cannabis under resan och skapar en vana som de tar med sig hem.

Attityder

Den generella upplevelsen bland professionella är att både den liberala attityden till cannabis och själva användandet har ökat. Det finns en ökad tillgång till cannabis och drogen verkar vara här för att stanna. En kurator menar att bilden i massmedia har förändrats och en anpassning till EU-länderna har skett. Flera professionella lyfter att vi varje dag matas med

positiva effekter av cannabis, genom exempelvis filmer, musik och teater, vilka får stå oemotsagda.

”Positiva erfarenheter sprids via kompisar och internet. Ungdomar matas hela tiden med detta från kompisar runt omkring som sitter hemma hos någon, röker på och fuittrar. Man bryr sig inte om skrämselfpropaganda för det är så långt bort från verkligheten och missbrukare som föreläsare är svårt att relatera till” (intervju, fritidsledare Lerum).

De professionella upplever att ungdomarna som de möter generellt anser att cannabis är en helt okej drog, alltså inte så farlig. Ungdomarna kan till och med lyfta fram fördelar som att det inte ger något bakrus.

”Ungdomar kan uttrycka det som att det enda som är negativt med cannabis är att det inte är lagligt” (fokusgrupp, förebyggare, Tjörn).

De professionella säger också att uppfattningen bland ungdomar är att väldigt många har provat, men det i verkligheten inte är så många. Denna missuppfattning gör dock att ungdomarna inte ser det som farligt att själva prova.

Konsekvenser för missbrukaren

Professionellas upplevelse är att konsekvenserna av cannabisrökning ofta innebär både sociala och ekonomiska problem, både för individen själv och för samhället. Många ungdomar får nya vänner när de börjar röka cannabis och därmed börjar ingå i nya sammanhang och för dem, en ny gemenskap. De förlorar snart kontakten med sina gamla vänner.

Flera informanter nämner att såväl skolresultaten som skolnärvaron påverkas vid bruk av cannabis. De professionella menar att de ser de negativa effekterna tydligt, medan de som fastnat i missbruket själva inte kan se konsekvenserna.

”Det är ju rena vinkelvolten detta med cannabisrökarna, de inte kan förstå konsekvenserna med sitt eget handlande. Det har aldrig med cannabis att göra, att resultatet blir som det blir, utan det är omständigheterna runt omkring i resten av livet, att jag gör som jag gör. Det kommer visst att funka, det är bara alla andra som är dumma” (fokusgrupp, behandlare, Borås).

Uppfattningen bland de professionella är att en tydlig konsekvens vid kortvarigt bruk eller vid enstaka tillfällen är att personen inte är närvarande.

”Om det kommer in någon på mitt rum på jobbet som är pårökt relativt

nyligen så orkar de inte hålla sig i fem minuter, utan mer ser att de försvinner bort och är inte längre i rummet, de är inte närvarande längre. Man får banka, klappa och så för att återkalla dem. Det går inte att hålla en längre konversation för de fixar inte att hålla sig mentalt kvar i rummet” (fokusgrupp, behandlare, Borås).

De professionella nämner att konsekvenser vid längre missbruk av cannabis yttrar sig på flera olika sätt. Vid regelbunden cannabisrökning får personen sämre tid- och rumsuppfattning, försämrat minne och svårigheter att hitta ord. Utvecklingspsykologiskt hämmas ungdomarna som missbrukar cannabis i utvecklingen, vilket innebär att cannabisrökare kan upplevas som lite barnsliga.

”De blir sega och tröga och upplever sig inte som smarta, vardagen fungerar inte och de får inte saker gjorda. Intelligensnivån utvecklas inte – de är inte där de ska vara” (intervju, socialsekreterare, Trollhättan).

Några informanter nämner att psykiatriska komplikationer inte är helt fastlagda men att långvarigt rökande kan leda till såväl paranoida tillstånd som psykos. Att det finns en överrepresentation av psykiatriska problem bland vanerökare. Professionella beskriver också ett destruktivt sexuellt beteende när ungdomarna använder droger.

”De skyddar sig inte. De bryr sig inte om sina kroppar, de tänker inte att de kanske ska leva tills de blir 90” (fokusgrupp, förebyggare, Härryda).

Ytterligare en komplikation som lyfts är att om ungdomarna börjar sälja cannabis är det lätt att dras in i kriminella kretsar och det kan bli svårare att lämna den verksamheten än att bli drogfri. Ungdomar som söker vård och behandling har väldigt ofta ekonomiska problem och stora skulder.

”Ja, det är en av de största konsekvenserna man stöter på, skulderna hos dem man möter. De blir jagade och utpressade, det blir en psykisk press för dem, att bli jagad och få tag på för att städa upp. Det kan vara svårare att lämna det kriminella världen än själva drogen” (fokusgrupp, behandlare, Borås).

Att dämpa den pressen kan bli ytterligare en anledning att röka på. Det blir en ond cirkel med starka krafter som håller kvar en ungdom i den här världen, som inte bara handlar om ruset. Professionella berättar om anhöriga som löst ut skulder, men ofta stoppar det inte ändå, eftersom

problematiken är så mycket större. En informant nämner att en långsiktig konsekvens av kriminaliteten till följd av cannabisbruk blir en stad med omfattande missbruk och hög kriminalitet och som upplevs som otrygg av allmänheten.

Ett problem som nämndes var också att det kan vara svårt att behålla drogfriheten för de ungdomar som vill sluta. De professionella tar upp aspekter som att det är viktigt med kunskap om hur man står ut i abstinensen för att förhindra återfall. Vad ska man stilla suget med istället? De beskriver det med att sluta missbruka innebär att lämna den ”exklusiva klubben”, där man har cannabisen gemensamt. Ungdomarna som missbrukar cannabis har många gånger dåligt självförtroende, men de har upplevt att de är någon i denna gemenskap. Ofta har cannabismissbruket också upptagit mycket tid. Att skapa en ny drogfri identitet blir därför jätteviktig.

”Vem är jag som individ när jag inte använder cannabis/droger, hur ser mitt nätverk ut utan droger, vad ska jag göra när jag inte använder droger?” (intervju, socialsekreterare, Trollhättan).

Tillgänglighet

Samtliga professionella anser att tillgången till cannabis har ökat under de senaste åren. Oavsett hur mycket själva bruket faktiskt har ökat eller inte, anses det aldrig ha varit så enkelt att få tag på cannabis. Egna odlingar är inte ovanligt och många kommuner är självförsörjande på cannabis.

Professionellas uppfattning är att ungdomarna vet vart de ska vända sig för att få tag i cannabis, vilket i sig är en stor förändring som skett under de senaste tio åren. Ungdomarna känner någon, som i sin tur känner någon, och i något led finns det någon som säljer cannabis. Det uppges vara vanligt att gäng utser en person som sköter affärerna, som förser sitt gäng med cannabis och de andra i sällskapet vet ofta inte ens var det kommer ifrån. Uppfattningen är att yngre ungdomar framför allt får tag på cannabis från jämnåriga eller äldre kompisar. Det förekommer också att äldre syskon introducerar yngre syskon.

Den tekniska utvecklingen uppges som en faktor som har påverkat den ökade tillgängligheten. Genom mobiltelefoner och internet har försäljningen

underlättats. Tidigare skedde försäljningen i praktiken på gatan. Idag görs försäljningen upp över internet eller telefon. Ibland sker hela köpet via nätet och varorna skickas med posten. Flera professionella uppger att de tror att det är lättare för ungdomar att få tag på cannabis än alkohol.

”Cannabis är lätt att få tag på. Man kan till och med få det hemlevererat till dörren, efter beställning via nätet” (fokusgrupp, förebyggare, Härryda).

I och med att cannabis finns tillgängligt, så är det enkelt att ”ta till” även om man som ungdom inte aktivt söker drogen. Försäljning sker i princip var som helst och det är inte ovanligt att försäljning sker på gymnasieskolorna. På en gymnasieskola beskrivs försäljningen på följande sätt:

”... då kan man få en nyckel till ett skåp där du ska lägga pengarna. Där hämtar du även upp nyckeln till nästa skåp där du hämtar upp drogen. Och då finns det ju inga personer, utan då är det bara någon som har gett dig en nyckel, det blir ju anonymt” (fokusgrupp, behandlare, Borås).

På andra gymnasieskolor beskriver man att affärerna görs upp på skolan, men själva överlämnandet sker på annan plats.

Professionellas tankar om vad vi bör göra för att minska bruket av cannabis

När man frågar de yrkesverksamma/professionella vad som kan göras för att minska cannabisanvändandet går det att fördela förslagen på de tre nivåer, vilka vanligen används som förebyggande begrepp; promotion, universell och riktad prevention samt indikerad prevention.

Den första nivån (promotion) handlar om att ge alla barn goda förutsättningar. God anknytning i trygga hem med tydliga vuxna, väl fungerande skola och mötesplatser för barn och unga är de områden som framkommer och som nämns som viktiga.

Den andra nivån (universell och/eller riktad prevention) handlar om mer direkta insatser och aktiviteter som skulle kunna verka förebyggande och här nämns till exempel föreläsningar, temaveckor, kampanjer med mera.

Den tredje nivån (indikerad prevention) handlar om tidig upptäckt och rätta insatser. Kunskap om hur ska man upptäcka cannabisanvändning hos ungdomar, vart vänder man sig, vem gör vad när det väl händer?

Promotion

Flera professionella betonar vikten av att tidigt nå föräldrarna för att skapa trygga hem och tydliga vuxna för att ge barnen goda förutsättningar att utvecklas till trygga ungdomar och vuxna.

”Det är viktigt att komma in med rätt stöd tidigt. Att ge stöd tidigt till föräldrar och barn som behöver det. BVC, MVC” (intervju, fältsekreterare, Lerum).

”Föräldrar har en jättestor påverkan som dom inte tror att dom har” (fokusgrupp, elevhälsan, Lerum).

De professionella betonar också skolans roll och lyfter fram skolan som den enskilt största skyddsfaktorn för barn och unga.

”... för det mest preventiva om man ser på skyddsfaktorerna så är det en framgångsrik skolgång ...” (fokusgrupp, behandlare, Borås).

En bra och trygg skolgång anses lägga grunden för ungdomarna att klara sig bra i livet ur många avseenden, så även i relation till droger. Att ha en välfungerande skola som kan möta upp när någon mår dåligt ses som en oerhört viktig faktor enligt flera professionella. Skolan ska inte ersätta föräldraansvaret utan bara vara pedagogiska. De lokala förhållandena uppges också vara viktiga, det ska vara fräscht och fint och positivt.

”Det ska finnas en skolgång som skall passa alla, för mig är det alla de ungdomarna som faller utanför i skolan, som inte klarar av lektionerna och som inte når upp till målen, de behöver det särskilda stödet, för kan man få dem förstå att skolan är möjligheternas fabrik så kanske de hade gjort andra val” (intervju, behandlare Härryda).

”Får de en bra skolgång och en chans till en bra utbildning så kommer riskerna med att prova narkotika vara för stora” (fokusgrupp, behandlare, Borås).

Att ungdomar ser sig i ett sammanhang, få känna sig behövda men samtidigt hjälpa dem att förbereda sig inför livet efter skola/utbildning är ytterligare faktorer som professionella betonar som viktiga. Att se möjligheten att kunna skapa sig ett vuxenliv.

”Många hade varit mycket lyckligare om de hade kunnat tjäna pengar. Betalat själv. Människor behöver ett sammanhang och känna sig behövda” (fokusgrupp, elevhälsan, Lerum).

”När man inte ser någon möjlighet att lyckas, så är det inte heller någon risk i att missbruka” (fokusgrupp behandlare, Borås).

Mötesplatser för ungdomar är något som de professionella efterfrågar. Att det finns bra och vettiga fritidsaktiviteter för alla att tillgå. De mötesplatser som finns i många kommuner är framförallt fritidsgårdarna som kan bjuda in till möten och social samvaro. De professionella betonar att det handlar om att etablera och skapa relationer, stötta och visa tillit och visa att det finns andra vägar att gå. Informanterna säger att det handlar om att arbeta med ungdomarna både i grupp och individuellt. Positiva insatser för att påverka ungdomar kan vara att vara ute och möta berörd målgrupp, våga möta konstiga åsikter. Det behöver inte alltid vara evidensbaserat. Det är avgörande att ungdomarna känner framtidshopp och ser att de har möjlighet att lyckas.

”Vi måste ingjuta framtidshopp! Skräddarsy lösningar för att klara skolan, skapa en meningsfull fritid, ungdomsjobb” (fokusgrupp, förebyggare, Härryda).

Förslag på gruppaktivitet som nämns är gruppverksamhet inom fritidsverksamheten där man kan engagera ungdomar med det som intresserar dem samt få ungdomarna att inse att det finns annat att göra istället för att använda droger.

”Vi jobbar med motivationen, att få ungdomarna att hitta vettiga sysselsättningar” (intervju, förebyggare, Trollhättan).

Universell/riktad prevention

När man kommer in på den andra nivån, prevention, lyfter de yrkesverksamma som i sitt dagliga arbete möter ungdomar att bristande kunskapen bland ungdomar är ett problem. Ungdomarnas kunskap om cannabis är många gånger tagna ur sitt sammanhang vilket lätt ger en felaktig bild/uppfattning.

”Ungdomarna tror inte att det är farligt. Dom läser bara det bra och inte det andra” (fokusgrupp, elevhälsan, Lerum).

Det anses viktigt att samhället och vuxna visar på en sund motbild och kunskapsmotvikt då sociala medier, filmer och debatter många gånger visar allt annat än negativa sidor av droger. De professionella anser att det är viktigt att både föräldrar och lärare får utbildning och kunskap inom området så att de kan föra bra och konkreta diskussioner och dialoger med

ungdomarna. Att avdramatisera cannabisfrågan och få föräldrar och lärare att våga prata om och med ungdomar om droger/cannabis.

”Det är viktigt att föräldrarna får lära sig varningssignaler och sådant så att de lär sig att se tidiga signaler. Barnen är så framåt och de söker information själva. Vet de inte så söker de på internet. Inte bara prata om att det är farligt utan även förstå att det kan vara häftigt och att det finns en god upplevelse av det men att baksidan är så mycket större så att det inte är värt det” (intervju, skolsköterska, Lerum).

”Det är viktigt att vi följer upp kunskapen, regelbundet fyller på, så att man har möjlighet att bli säker på att använda sig av sina kunskaper” (fokusgrupp, förebyggare, Härryda).

De professionella lyfter att framför allt skolan och föräldrarna behöver bli bättre på att ge ungdomarna korrekt information om cannabis och dess risker. Som nämnts i tidigare kapitel upplever ungdomarna att den information de får i skolan inte är tillräcklig och heller inte trovärdig. De efterfrågar konkret och saklig information och tycker att vuxenvärlden förmedlar en snedvriden bild av cannabis.

”Det är viktigt att man även talar om cannabisens positiva effekter. Man ska inte vara rädd för att diskutera fördelar, annars känner ungdomarna inte igen sig” (fokusgrupp, förebyggare, Härryda).

En temavecka i skolan uppges till exempel inte räcka i kunskapsförmedling utan då väljer många ungdomar istället att söka information på till exempel nätet.

”Det har man ju sett att om man gör engångsgrejer så är det intressant precis när man gör det men sen faller det i glömska. Kanske på något sätt ha som en röd tråd genom hela högstadiet. Att man pratar om det i alla ämnen men också att man i sexan börjar prata om rökning och så går man mot alkohol och drogerna när man kommer uppåt åttan, nian” (intervju, skolsköterska, Lerum).

Genomgripande mediekampanjer och gruppverksamhet kring olika teman är insatser som nämns som positiva av professionella. Ungdomarna behöver mer kunskap för att få en ökad förståelse om droger samt att kunskapen ständigt uppdateras med vad som sker inom bl.a. forskning. Det är också viktigt att koppla detta till forskning och vad som händer i nuet.

”Jag tror att det är väldigt viktigt under skoltiden att barn och unga får rätt information – vara uppdaterade” (intervju, socialsekreterare, Trollhättan).

”Goda resultat fås genom information och förebyggande arbete i tidig högstadieålder, en viktig period i högstadieålder. Viktigt att ungdomar ska kunna säga nej” (fokusgrupp, förebyggare, Härryda).

Professionellas uppfattning är att ungdomarna själva ofta förespråkar föreläsningar av en före detta missbrukare som en effektiv drogförebyggande insats. De uppger då att föreläsaren ska vara skapligt nära dem i ålder. Någon som de kan relatera till. Någon som är cool som ungdomarna kan se upp till och som inte ger skrämselfpropaganda utan verklig fakta.

”De behöver ha någon som de kan relatera till. Någon som är i deras egen ålder. Någon som mått dåligt av det. Som berättar att det är inte bara schysst och gott. Som berättar att du är ständigt påverkad eftersom du fyller på har du ständig påverkan på hjärnan. De skulle behöva någon som säger, ’så här ser det ut’, verklig fakta som är nära dem. Kanske någon som är 25 år. ’Så här händer det.’ Hur kan man få dom till att fatta. Skitsvårt för det är så positivt” (intervju, fritidsledare, Lerum).

Flera professionella tar upp problemet med den ökade liberala inställningen till cannabis och lyfter vikten av att utveckla en metod för hur den ska bemötas. I samhället i dag förekommer mycket diskussioner och debatter om huruvida cannabis ska legaliseras eller ej.

”Vi måste hitta från regeringens sida argument för varför vi inte ska legalisera i Sverige, argument som når unga, som inte är så torrt” (intervju, behandlare, Härryda).

Att arbeta med att motverka majoritetsmissförstånd är en annan insats som lyfts. Om unga tror att ”alla” röker på kan det uppstå en press att testa. Om den unga får korrekt information som till exempel att majoriteten aldrig har testat, kan detta göra att fler ungdomar inte lockas att testa på samma sätt.

Det efterfrågas också att skolorna ska arbeta med symboler och vad de betyder. Många föräldrar tycker t ex inte att haschsymboler är så farligt och tillåter det, vilket kan anses problematiskt.

En annan återkommande insats om nämns är att jobba för att minska skolfrånvaro. Eftersom avvikande beteende samvarierar ger till exempel insatser mot skolk även effekt vad gäller droganvändning.

Ett utvecklingsbehov som framkommer från professionella är möjlighet till kontaktperson för ungdomar. Många av ungdomarna har aldrig haft någon eller några trygga vuxna som tidigare funnits som stöd genom åren. Här finns ett behov av stabila vuxna som bryr sig, ex på helger, när det är lov och vid långledighet. Att ha utvecklat bra samarbetet med ex frivilligorganisationer är något som professionella ser som viktiga inslag.

En uppskattad insats som lyfts är att polisen arbetar förebyggande genom att åka hem och prata med föräldrar som har barn som befinner sig i riskzonen och upplyser dem om situationen och konsekvenserna vid ett fortsatt liknande beteende.

Något som efterfrågas mer av både polis och övriga professionella är att det ska göras mer störningsinsatser av polisen. Polisens kroppsbesiktningar och begäran att lämna urinprov upplevs ha en avskräckande effekt på ungdomarna. En polis berättar att ungdomar kommit efteråt och berättat att den upplevelsen var avgörande för att de skulle sluta.

”Om man blir tagen av polis tidigt bli ungdomarna skiträdda, en omruskning kan leda i rätt riktning” (intervju, behandlare, Härryda.).

Störningsinsatserna uppges också bidra till en förbättrad kunskap om narkotikabruket i närsamhället.

”Ju fler vi tar desto mer information får vi på många nivåer” (intervju, polisen, Lerum).

”Man går ihop och spanar och plockar in folk hela tiden och plötsligt har man bilden klar för sig – hur det hänger ihop, vilka personer och bilar det handlar om, men då måste man vara mitt i det, så att säga” (intervju, polisen, Svenljunga).

Professionella efterfrågar också metoder och resurser för att jobba mot försäljning av droger via nätet. Man uppger att det är en helt annan attityd till droger idag än tidigare. Tidigare var missbrukare beroende av langare men idag är det enkelt att via nätet skaffa det man vill ha.

”Vi har inga resurser att göra något mot det nu, just mot nätdroger, det finns och det ökar” (intervju, polisen Svenljunga).

Indikerad prevention

Under den tredje nivån, indikerad prevention, är det många professionella som ser vad som inte fungerar idag och som har tankar om vad som kan

utvecklas. De professionella tar upp att det finns mycket erfarenhet i området som man kan ta lärdom av.

”Vi måste titta på sådant som har utvärderats och välja vad man ska göra utifrån det. Det finns mycket som har gjorts och man behöver inte uppfinna hjulet igen hela tiden” (intervju, fältsekreterare, Lerum).

Flera talar om vikten av samverkan och snabbhet när något händer. Att ha bra kunskap om cannabis eller andra droger kan innebära snabbare upptäckt kring både riskbeteende och eventuellt beroende. Idag finns det mycket som fungerar bra men i en del fall behöver det utvecklas och länkas ihop mer. Förbättrad samverkan mellan skola, psykiatri, socialtjänst och sjukvård lyfts som exempel. Det handlar om att samverka kring ungdomen för att få ett så bra resultat som möjligt. Det kan behövas ta ett steg tillbaka och se vad som finns och vad som fungerar.

”Vi behöver ha ett tätt samarbete. Det finns många resurser som jobbar men som inte vet om varandra. Ta ett ovanifrånperspektiv så att arbetet lyfter. Alla jobbar tillsammans. Ha en plan och någon som håller i taktpinnen. Någon som har mandat” (intervju, polisen, Lerum).

”Vi har specifika kunskaper, vi är på god väg, vi tar lärdom av varandra och synkar det vi kan med vetenskapliga metoder som fungerar” (intervju, förebyggare, Trollhättan).

”Vi har startat en samverkan mellan enheterna barn och unga – unga vuxna, en 100/100 tjänst med syfte att öka samsynen mellan enheterna för att ha och få bättre förutsättningar för att upptäcka ett missbruk i tid. En av de viktiga delarna i samverkan är vid överlämning – vi kan på ett tryggare och bättre sätt överlappa för ungdomen för att förhindra att han/hon hamnar emellan stolarna så att säga” (intervju, socialsekreterare, Trollhättan).

Vad som framkommer är att det behövs en tydlighet gällande ansvars-tagandet om vem som gör vad i specifika situationer. Risken att falla mellan stolarna ökar ju större avstånd och otydlighet det är mellan olika verksamheter. Att ha tydliga handlingsplaner för vad som gäller och för vem som gör vad, förenklar och tydliggör för de inblandade. Det är viktigt att visa att det finns stöd hela vägen vilket ska ses som skyddsfaktorer. Professionella lyfter som ett problem att handlingsplaner och policys inte alltid är kända i verksamheterna. För att de ska fungera måste det vara levande och kända dokument.

”Vi har utarbetade rutiner, – det finns ganska mycket men vad som brister är att det inte sprids ut i vår organisation” (intervju, behandlare, Härryda).

Tidig upptäckt och snabbt agerande är något som flera professionella lyfter som viktiga insatser. Att prata med ungdomen, att till exempel ta med dem till elevhälsan eller anmäla till socialtjänsten.

”Man ska inte vara rädd för att larma när ungdomarna har vissa avvikande beteenden eller förändringar. Skolan är jätteviktig. Viktigt att alla yrkesgrupper som arbetar med ungdomar samarbetar. Man måste våga prata mer med varandra. Våga tänka tanken att det kan vara narkotika med i bilden” (fokusgrupp, förebyggare, Härryda).

”Viktigt att man agerar direkt när man får veta. Också för att visa hur allvarligt det är” (intervju, skolsköterska, Lerum).

”Många pedagoger kan i efterhand säga; ’Ja han verkar ju väldigt konstig’ ... Den känslan ska man ta på allvar och gå vidare med” (fokusgrupp, elevhälsan, Lerum).

Att ha möjlighet till provtagning samma dag vid misstanke om drog-användning är en viktig åtgärd som lyfts fram av professionella som arbetar med ungdomar.

”Beroendeenheten är väldigt positivt. Har dem så nära. Dom är snabba på att ge tider. Har inga ställtider” (intervju, socialsekreterare, Lerum).

De professionella poängterar också att det är viktigt att även föräldrar som misstänker att deras ungdom använder cannabis snabbt kan få tid för provtagning och samtal. Både för föräldern själv och för att ha en ökad chans till framgång i behandlingen.

”Oerhört viktigt att om jag som förälder misstänker att min ungdom röker cannabis, måste få tid samma dag för provtagning alt dagen efter för första samtalet. Det är så ångestframkallande och när någon är i kris kan man lättare nå fram” (intervju, behandlare, Härryda).

De professionella nämner att det inte alltid är en självklarhet att veta vart man ska vända sig som ungdom, förälder eller annan närstående och det är viktigt att det finns rätt information om vart man kan vända sig. Det fungerar olika i olika kommuner beroende på resurser och andra faktorer. I en del kommuner kan det finnas mottagningar liknande Mini-Marior som man kan ta kontakt med. Flera av de kommuner som inte har en **Mini-Mariaverksamhet** efterfrågar det. Oavsett hur det ser ut behövs det

ett ”en väg in-tänk”, en lågtröskel verksamhet att vända sig till, i vilken ansvaret fördelas tydligt mellan berörda verksamheter så att alla vet vem som gör vad när. Det ökar också tryggheten för samtliga inblandade. En sådan information kan finnas tydligt på både skolors och kommuners hemsidor menar professionella.

Idag är det vanligt att ungdomar stängs av från skola/praktikplats vid positivt provsvar och detta ser flera professionella ser som negativt. Det kan vara i just den situationen stödet är som allra viktigast. Det är lätt att ramla tillbaka in i ett missbruk om det inte finns någon eller något stöd eller stabilt kontaktnät att tillgå.

”Om man gör ett positivt kisseprov så blir man avstängd från skola och en del annan verksamhet vilket jag tycker är fel. Då hamnar man i ’kylan’ så att säga. Då måste man vänta tills värdena går ner. Det är väl då man verkligen behöver hjälp! De får dock samtalsstöd, men det kanske är en gång i veckan men de kan behöva mer stöd på dagen, dagen blir mycket lång, lätt att falla tillbaka” (fokusgrupp, förebyggare, Härryda).

Även kompisar är viktiga och de enda man kanske har är just de man försöker bryta med för att välja en drogfri tillvaro. De professionella lyfter vikten av att hjälpa de ungdomar som har ett beroende och vill ta sig ur det att skapa en drogfri identitet.

”Vad gäller kompisgäng kanske man måste kliva av, så har man inte skött relationer med dem som inte röker så hamnar man i ett ingenmansland” (intervju, behandlare, Härryda).

”Har man fastnat i det kroniska ruset så har man fått cannabismönstret och då klarar man sällan av att sluta själv. Man får en oerhörd abstinens. När ångesten stegras behöver man mycket stöd” (intervju, behandlare, Härryda).

Slutsatser

Samtliga intervjuade är överens om att vi måste arbeta mot cannabis och att vi behöver göra mer eller bättre än vad vi gör idag. Den gemensamma upplevelsen är att cannabisbruket har ökat. Samtidigt finns det funderingar kring om det bara är en illusion utifrån en öppnare och liberalare attityd till drogen. Att den liberalare inställningen har ökat är de professionella däremot överens om. Att arbeta för att skapa en motvikt till den liberala attityden blir därför viktigt. En insats som genomgående nämns är behovet av att öka kunskapen om cannabis. Den egna kunskapsnivån om cannabis upplevs varieras beroende på om de professionella jobbar med missbrukande ungdomar eller bara med ungdomar i allmänhet. Professionella som arbetar med ungdomar i missbruk har en god uppfattning och stor kunskap om ungdomars syn på cannabis, missbruket och konsekvenserna som följer. Professionella som arbetar mer med ungdomar i allmänhet, och inte specifikt med ungdomar i missbruk, har däremot en sämre uppfattning både om missbruksproblematiken och om cannabis som preparat.

Gemensamt för alla professionella är dock upplevelsen att ungdomarna har en skev bild av cannabis till följd av den drogliberala information de får via nätet och media. Det uppges därför vara viktigt att vuxenvärlden erbjuder en sund motbild och kunskapsmotvikt, att ungdomarna får korrekt information om cannabis och dess risker. Framför allt lyfts föräldrar och skola fram som arenor för att förmedla denna motvikt. Därför blir information till föräldrar och lärare en viktig insats. Det viktigaste verkar inte vara att föräldrarna och lärarna blir experter på området utan snarare att cannabis som fråga avdramatiseras och att de därmed ska våga börja prata med ungdomarna om ämnet.

Ett problem som lyfts är att ungdomarna inte uppfattar informationen som vuxenvärlden förmedlar som trovärdig. Det framkommer som viktigt att vuxenvärlden vågar prata om både fördelar och nackdelar med cannabis för att ungdomarna ska tro på informationen om konsekvenserna av ett cannabisbruk. Det uppges vara viktigt att det inte blir en skrämselfpropaganda vi förmedlar. Är vi rädda för att det ska verka som att vi propagerar för droganvändande om vi pratar om fördelarna? Känner vi oss tvingade att fokusera så mycket på bara riskerna eftersom vi vet att ungdomarna får

till sig så mycket drogliberal information från annat håll? Det lyfts också fram som viktigt att den drogförebyggande verksamheten är genomgående i undervisningen. Att det inte bara blir en enskild temadag eller vecka.

En ytterligare insats som nämns i arbetet med att möta den ökade drogliberala attityden är att arbeta för att motverka majoritetsmissförstånd. Uppfattningen är att ungdomar tror att många fler använder cannabis än vad det verkligen är. Detta kan i sig få fler att testa. Att upplysa ungdomarna om hur få ungdomar det trots allt är som har testat eller använder cannabis kan göra steget till att själv testa större. Att arbeta för att få ungdomarna att aktivt välja att avstå från att prova cannabis framstår som viktigt då uppfattningen är att tillgängligheten av cannabis har ökat vilket gör det enkelt att testa även för ungdomar som inte aktivt söker drogen. Den tekniska utvecklingen lyfts som en anledning till att cannabisen blivit mer lättillgänglig och ses också av de professionella som ett område där vi behöver utveckla metoder kring hur vi ska arbeta förebyggande.

Insatser som återkommande lyfts fram är insatser som riktar sig till alla och som syftar på att skapa goda förutsättningar för barn och ungdomar att utvecklas till trygga och välmående vuxna. Insatser av stor vikt utifrån uppfattningen att det främst är ungdomar med många riskfaktorer som fastnar i ett cannabismissbruk. Exempel på sådana främjande insatser är stöd till föräldrar, en välfungerande skola och vikten av fritidsaktiviteter och mötesplatser. Vad gäller ungdomar med många riskfaktorer nämns det också som viktigt med tidig upptäckt och snabba insatser och att samverkan sker. Ett problem som lyfts är avsaknad av eller dåligt kända handlingsplaner. Det indikerar att vi inte bara ska fokusera på att hitta nya sätt att arbeta drogförebyggande utan att vi också kan fortsätta göra mycket av det vi gör. Vi behöver dock förenkla och förtydliga hur vi ska göra det för att säkerställa att det verkligen görs och att inte individen faller mellan stolarna. Ett problem uppges också vara att det inte är självklart att veta vart man ska vända sig när man söker hjälp. Att ha en tydlighet i vår verksamhet är viktigt. Att ha en tydligt uttalad beroendemottagning för ungdomar verkar vara en framgångsfaktor då det både är lätt att veta vart man ska söka hjälpen och att det verkar öka möjligheterna till snabb provtagning och stöd/behandling.

De professionella upplever att många ungdomar idag tror att cannabis är ofarligt att använda. De professionella däremot ser många konsekvenser av ett cannabissmissbruk men upplever att missbrukarna själva inte ser konsekvenserna av sitt drogande. Detta ses som problematiskt. Brottslighet uppges vara en försvårande faktor. De ungdomar som har problem med både missbruk och kriminalitet uppges vara de svåraste att hjälpa till drogfrihet. Det påvisar än en gång vikten av tidig upptäckt och tidiga insatser så att ungdomen aldrig ska komma så långt i sitt missbruk att hen även dras in i kriminalitet.

Upplevelsen bland de professionella är att cannabis används i alla samhällsskikt. Utifrån den kunskapen och tidigare resonemang bör alltså förebyggande arbete riktas både till alla ungdomar och till riskgrupper. Debuten upplevs ofta ske i samband med alkoholkonsumtion men det fortsatta bruket kan ske både med och utan alkohol. Satsningar på att minska alkoholbruket bör därför ha effekt även på bruket av cannabis.

Något som gör cannabis problematiskt på ett annat sätt än andra droger är att cannabisanvändande är knutet till ritualer och symboler och liknas ibland till och med vid en ”religion”. Ritualerna och symbolerna skapar en känsla av gemenskap och tillhörighet hos de som missbrukar drogen. Det blir viktigt att fundera kring hur detta påverkar både de som är nyfikna på att testa och de som redan har ett missbruk av cannabis. Cannabis uppges också vara kopplat till vissa ungdomskulturer vilket ger funderingar på om det finns behov av riktade insatser till exempelvis ”skatare”, ”lanare” och ungdomar som ger sig ut i världen för att ryggsäcksluffa eller säsongsarbeta.

Den avslutande lärdomen är att det är viktigt att vi professionella lyssnar på vad ungdomarna har att säga och att vi tar med oss den informationen in i det drogförebyggande arbetet. Vi har mycket att lära av ungdomarna.

Drogvaneundersökningen 2013

Under den tid forskningscirkeln pågick genomfördes en drogvaneundersökning i merparten av Västra Götalands kommuner. Samtliga kommuner som deltog i cirkeln var också med i undersökningen. Sådana här undersökningar görs regelbundet och omfattar elever i grundskolans årskurs 9 samt gymnasiet år 2. Som vi nämnt tidigare fanns två nyheter i 2013 års undersökning. Det ena var att den gjordes i samarbete med CAN och att samtliga kommuner därför använde samma frågeformulär. Det andra handlar om att de som besvarade enkäten tillfrågades om vilken kommun de bor i. Det innebär att elever, i första hand gymnasister, redovisas på sin boendekommun och att det därför är möjligt att få en överblick över den lokala utvecklingen mellan högstadium och gymnasium.

Det förhållande vi bedömer som mest intressant för vårt sammanhang är hur erfarenheten av att ha testat narkotika fördelar sig mellan de kommuner som deltar i cirkeln. De uppgifter som redovisas nedan utgör svar på frågan *"Har du någon gång använt narkotika?"*. Frågan handlar alltså generellt om narkotika, men i praktiken är det i stort sett bara cannabis det handlar om. Undersökningen är i skrivande stund inte fullständigt redovisad, det finns bland annat inga uppgifter för riket som helhet. För just den nivån har vi därför använt data från 2012. I det tillgängliga materialet från 2013 är flertalet redovisningar fördelade på kön. Vi har därför själva beräknat en del totalsummor, markerade med*, och då utgått från att de som svarat på enkäten är könsmässigt jämnt fördelade. Ett streck betyder att det varit färre än 50 individer som besvarat frågan; då gör CAN ingen redovisning.

Tabell, se nästa sida.

Drogvanor 2013	Har någon gång använt narkotika (%)					
	Totalt		Pojkar		Flickor	
	Åk 9	År 2 gym	Åk 9	År 2 gym	Åk 9	År 2 gym
Borås	7*	17*	9	19	5	15
Härryda	5*	19*	7	23	3	15
Lerum	8,5*	16,5*	11	20	6	13
Svenljunga	9,5*	16	12	-	7	-
Tjörn	5	12	-	-	-	-
Trollhättan	5*	18*	8	21	2	15
Öckerö	6	17	-	-	-	-
VG-region	7	17	7	20	6	13
Göteborg	8	21	9	25	8	16
Riket (2012)	6,5*	17,5*	8	20	5	15

Tabell 3. Svar på frågan "Har du någon gång använt narkotika?" i CAN:s undersökning 2013. Totalsummor markerade med* har vi själva beräknat, och då utgått från att de som svarat på enkäten är könsmässigt jämnt fördelade.

Vad gäller niondeklassare kan vi se att frekvenserna varierar mellan 5 och 9,5 procent. Det är urvalets minsta kommun, Svenljunga, som har den högsta andelen elever med erfarenhet av att ha provat narkotika. Även Lerums kommun ligger högre än i Göteborg, så i det här sammanhanget finns inte någon tydlig koppling mellan liten kommun och låg erfarenhet av att ha provat narkotika. Det är klart fler pojkar än flickor som provat narkotika bland niondeklassarna i de kommuner som deltagit i forsknings-cirkeln. Denna skillnad är inte alls lika markant för Göteborg eller för regionen som helhet.

Tittar vi istället på gymnasieeleverna så ser vi att skillnaderna mellan kommunerna minskat. Undantaget från den regeln är Tjörns kommun, som ligger klart lägre än övriga. Det finns dock skäl att vara försiktig med tolkningen här, eftersom täckningsgraden är låg för Tjörns kommun. Det innebär att genomsnittligt har färre än 70 procent av eleverna i åk 9 och färre än 60 procent av eleverna i år 2 besvarat enkäten. Göteborg har högst andel gymnasister som provat narkotika. Generellt är skillnaden mellan könen mycket mer uttalad på gymnasienivå; det är klart fler pojkar än flickor som använt narkotika. Vi kan också se att relationen mellan förhållandena i grundskolans nionde klass och gymnasiets år 2 utvecklas på olika

sätt i kommunerna. En del kommuner som har hög förekomst av narkotikaerfarenhet i grundskolan, hamnar, i relation till övriga, klart lägre på gymnasienivån.

I undersökningen finns även frågor som belyser ett frekvent bruk av narkotika, till exempel om man har använt narkotika under de senaste 30 dagarna. Här sjunker förstås frekvenserna betydligt. För årskurs 9 handlar det om någon enstaka procent och på gymnasiet 3–5 procent. En fråga ställs också om man prövat att röka spice eller liknande blandningar. Bland niorna är det 2–3 procent och på gymnasiet 3–5 procent, som gjort det. Precis som i fråga om narkotika generellt, finns ingen skillnad i att ha prövat spice mellan könen i grundskolan, medan det är klart fler pojkar på gymnasienivå som använt det.

Ett annat förhållande som är intressant utifrån forskningscirkelns perspektiv är i vilken utsträckning ungdomar blir erbjudna att köpa narkotika. Frågan är ju om det är så att unga i en liten kommun är mer ”skyddade” från den typen av erbjudanden, än de som bor i lite större kommuner?

Drogvanor 2013	Har blivit erbjuden köpa narkotika under de senaste 12 månaderna (%)	
	Åk 9	År 2 gym
Borås	23	36
Härryda	24	38
Lerum	24	34
Svenljunga	24	29
Tjörn	15	22
Trollhättan	18	34
Öckerö	18	38
VG-region	21	35
Göteborg	26	43

Tabell 4. Svar på frågan ”Har du blivit erbjuden att köpa narkotika under de senaste 12 månaderna?” i CAN:s undersökning 2013.

Det som framgår av tabell 4 är att det procentuellt är fler unga i Göteborg, såväl i grundskolan som i gymnasiet, som blir erbjudna att köpa narkotika. I så motto stämmer den nämnda tesen, även om skillnaderna inte är stora.

Tjörn ligger åter mycket lågt, vilket också passar in i mönstret. I övrigt är emellertid inte bilden lika entydig: mindre kommuner som Öckerö och Härryda ligger högre än större kommuner som Borås och Trollhättan. Sannolikt spelar närheten till Göteborg, och att många gymnasister går i skola där, en viktig roll i sammanhanget.

För att summera kan man säga att undersökningen visar att det i vissa avseenden är så att ungdomar i större kommuner i högre grad prövat narkotika och får fler erbjudanden om att köpa det. Det här mönstret är emellertid inte entydigt, utan faktorer som geografisk placering spelar in. Det finns skillnader i narkotikaerfarenhet mellan pojkar och flickor i grundskolans årskurs 9, men dessa accentueras på gymnasienivå, då klart fler pojkar prövar narkotika.

Avslutande reflektioner

Utgångspunkt för cirkeln

Ett centralt intresse för den här forskningscirkeln har varit att ringa in lokala kunskaper och diskurser vad gäller frågan om cannabis. Med det menar vi olika sätt att uttrycka sig och reflektera kring den här tematiken där hörsägen, praktiskt gjorda erfarenheter, teoretiskt tillägnade kunskaper samt normativa föreställningar blandas och tillsammans skapar uppfattningar och attityder. En fråga som vi flera gånger diskuterat är vad man ska säga om kunskapsnivån: Är den lokala diskussionen om cannabis och dess verkningar i hög grad kunskapsbaserad eller bygger den mest på löst tyckande och tänkande?

Det är svårt att ge ett definitivt svar på den frågan. Under alla de intervjuer och samtal vi haft under cirkelns gång, har vi mött stora variationer vad gäller kunskapsnivån. Tidigare i den här rapporten har vi redo-visat det insamlade materialet genom att skapa ett slags diskursivt ”collage”, där vi kopplat samman olika intervjutillfällen med varandra och presenterar en samlad bild av hur resonemangen förs. Intrycket är då att det finns mycket kunskap och viktiga tankar bland ungdomar, föräldrar och professionella. Samtidigt riskerar en sådan här bearbetning att förstärka mönster och förtydliga samband, vilka inte alltid är lika uttalade i ett konkret sammanhang.

Ett samlat intryck från vårt intervjumaterial är att många idag upplever en hel del osäkerhet i cannabisfrågan. Berättelser om cannabisbruk och dess effekter förmedlas via en rad skilda kanaler och har konkurrerande innehåll. Inte minst unga tar del av positiva skildringar av cannabisbruk som förmedlas via internet, musik och filmer. Samtidigt finns väldokumenterade forskningsresultat där såväl kroppsliga som sociala skadeverkningar påvisas (Meier m fl 2012) och man kan se i intervjuerna att många refererar till sådan kunskap. Forskningen är emellertid inte entydig vad gäller hur cannabisbruk ska bedömas; det finns till exempel flera forskare som stödjer en avkriminalisering (se Goldberg 2012).

Två motsatta perspektiv

Det som präglar diskussionen kring cannabis idag är i stor utsträckning frågan om vilka skadeverkningar drogen ger upphov till. Här finns två helt motsatta perspektiv, vilka båda är tydligt representerade i vårt intervju-material, och det är i relation till dessa som mycket av osäkerheten uppstår.

Det ena perspektivet, ofta positivt till användning av cannabis, bygger i hög grad på en jämförande logik; det är de relativa skadeverkningarna av cannabis man tar sin utgångspunkt i. Framför allt jämförs då cannabis med alkohol, men också tobak, kaffe och olika narkotiska preparat används som referenspunkter. Resultatet av jämförelsen, och huvudargumentet i det här perspektivet, blir att cannabis i förhållande till andra droger ger upphov till betydligt mindre skador och dessutom är mindre beroendeframkallande. Vi kan se det i flera citat tidigare i den här rapporten där i första hand ungdomar, men även föräldrar, beskriver hur de uppfattar att cannabis inte ger upphov till överdoser, inte leder till baksmälla och inte skapar något fysiskt beroende.

Ett annat viktigt argument i det här perspektivet är att cannabis är ett organiskt, och därmed naturnära, ämne. Utifrån detta uppfattas det som ”rent” i förhållande till andra preparat, vilka innehåller kemiska komponenter. Sandberg & Pedersen har identifierat samma tankegång bland norska cannabisbrukare (2010:42–43) och pekar på den symbolbärande funktion som själva haschplantan har i cannabiskulturen. Här finns vidare en idé om att cannabis brukats av urbefolkningar och därmed vilar på en grund av tradition och kultur. Detta förstärker upplevelsen av cannabisbruk som liggande nära det naturliga och ursprungliga.

Det motsatta perspektivet är mycket mer uppbyggt kring de specifika problemen med ett cannabisbruk och förhåller sig därmed också negativt till detta. Det som lyfts fram då handlar till stor del om kroppsliga och psykiska skador. Ett viktigt argument gäller hjärnskador, inte minst hos unga människor. Likadant nämns kopplingen mellan psykoser och bruk av cannabis. Vidare pekar man på bristande kontakt med vardagen och en inåtvändhet, som problem. Det här perspektivet är framträdande hos många unga vi talat med, men är, naturligt nog, även vanligt bland professionella. Särskilt det sistnämnda argumentet, oförmåga att hantera

vardagslivet, är tydligt beskrivet i intervjuerna med de tre killar som har omfattande erfarenhet av att använda cannabis.

”Alla gör det”

Ett förhållande det finns konsensus om bland de flesta vi intervjuat, är att bruk av cannabis idag har blivit spritt inom stora skikt av befolkningen och att det generellt tenderar att öka. Som vi exemplifierat med ovan finns ganska målande beskrivningar av vilka oväntade grupper man kan stöta på bland dem som röker cannabis idag: datanördar, kostymnissar och ”sådana som jag”. Ibland, kanske vanligast hos de lite yngre ungdomarna, är den här bedömningen av utvecklingen kopplad till en påtaglig överskattning av hur många som faktiskt någon gång prövar cannabis. I de fallen kan man tala om ”sociala överdrifter” (Balvig m fl 2005:218). Det är ett vanligt fenomen, som handlar om att någon gravt övervärderar faktiska förhållanden och kallas även ”majoritetsmissförstånd”. Sociala överdrifter utvecklas av ungdomar i relation till beteenden, vilka är gränstestande och lite ”spännande”. Ofta späds de på av medias sätt att uppmärksamma sakförhållandena. I kontrast till det här slaget av överdrifter är det viktigt att påpeka att tre av fyra ungdomar överhuvudtaget aldrig provar att röka cannabis.

Sådana överskattningar var emellertid inte så frekventa under våra intervjuer; tvärtom gjordes många nyanseringar när det gäller vem som använder cannabis. Flera pekade på kopplingar mellan cannabisbruk och vissa musikstilar, sportintressen och specifika sociala situationer, som att till exempel befinna sig ute på resa. I materialet görs också många gånger en distinktion mellan dem som prövar och dem som fastnar i ett missbruk. I den sistnämnda gruppen finns ofta en trasslig social situation, psykisk ohälsa och liknande komplikationer, vilka leder till ett behov av att använda cannabis för symtomlindring; att ”självmedicinera”.

Det här pekar på att cannabisbruk måste förstås i relation till det sociala sammanhang där det utvecklas och att sociala relationer och grupp-tillhörighet spelar roll för vilka konsekvenser användningen får. Just sådana faktorer belyses i en nyligen publicerad artikel av två danska forskare, Kronbæk & Asmussen Frank (2013), som har intervjuat 32 stycken personer i åldrarna 22–61 år, vilka röker cannabis dagligen. En del i den här

gruppen förenar sitt cannabisbruk med ett välfungerande socialt liv och upplever inga negativa följdverkningar, medan andra har stora problem och söker på olika sätt hjälp för att ta sig ur ett missbruk. Författarna pekar på att förhållanden som framstår som centrala för att förklara varför de intervjuade upplever sin situation så olika, trots likheterna i cannabisbruk, handlar om hur och när cannabis används. Problem var förknippade med att man börjat röka cannabis för att hantera känslor av ensamhet och utanförskap, vilken position man hade i relation till kamratgrupper samt att man inte lyckades hitta vägar för att kombinera droganvändning med att sköta vardagliga sysslor, som arbete och studier (s 397–399).

Just kamratgruppens betydelse lyfts fram i flera intervjuer. Det handlar då om kompisar både som risk- och som skyddsfaktorer. Föräldrarna uttrycker att det finns en trygghet i att barnen rör sig i skotsamma kretsar och att de sysslar med vettiga fritidsaktiviteter. Utifrån den lilla kommunens perspektiv framstår närheten till den stora staden Göteborg som skrämmande; man är glad när barnen håller sig på hemmaplan. Samtidigt finns en medvetenhet bland föräldrar om att detta kan vara en falsk känsla av säkerhet. De siffror vi presenterat från senaste skolundersökningen pekar också i den riktningen. Det är fler som använder cannabis i Göteborg än i de kringliggande kommunerna, men skillnaden är inte dramatisk. Och det finns inte något tydligt mönster av att ungdomar i mindre kommuner använder cannabis i lägre grad än unga i de kommuner som är större.

Bilden av att ”alla gör det” förekom i vårt material oavsett huruvida man framställde sig som positiv eller negativ till den här situationen. Detta hänger samman med att det går att dra ganska olika slutsatser av det här förhållandet. Sandberg & Pedersen (2010:72-73) pekar på hur det finns en kombination av normaliseringsdiskurs och särskiljande inom cannabis-kulturen. Man lyfter gärna fram att många olika människor röker cannabis och att det därför är helt normalt samtidigt som cannabisbruket används för att distansera sig från ett trångsynt majoritetssamhälle. I det perspektivet blir ”alla gör det” till en indikator på att samhället borde bli öppnare för cannabisanvändning och släppa på restriktioner. För dem som är negativa till cannabis blir emellertid ”alla gör det” ett tecken på motsatsen: regler och kontroll måste skärpas för att hindra den riskfyllda spridningen.

På så vis kan samma verklighetsbeskrivning ge upphov till radikalt skilda förhållningssätt.

Ett förhållande som går emot talet om att ”alla gör det” är att det stora flertalet berättelser om användning av cannabis som vi stött på, handlar om manliga användare. Det är killar som är de centrala aktörerna och tjejer ges en undanskymd och passiv roll. Tjejer uppfattas som ”jobbiga” eller att de prövar att röka i ”skydd” av sina killkompisar. Generellt är det fler killar än tjejer som prövar cannabis, men skillnaden är inte så stor att den motiverar den påtagliga frånvaron av tjejers berättelser och erfarenheter. Vi försökte ordna intervjuer med tjejer som hade erfarenhet av cannabis under cirkelns gång, men lyckades inte få till stånd några sådana. Det här är en brist i vårt material. Vi vill i sammanhanget peka på att det precis påbörjats en intressant studie innanför ramen av det så kallade Trestad2, vilket är regeringens satsning på cannabisfrågor i de tre storstäderna. Studien ifråga handlar om att göra ett antal ingående intervjuer med tjejer, som har omfattande erfarenhet av cannabisbruk. Det här arbetet genomförs av Mattias Gullberg, Mini Maria Hisingen, Göteborg.

Lokalt arbete

En avsikt med våra intervjuer i cirkeln har varit att skaffa en överblick över det lokala arbete som finns i de deltagande kommunerna vad gäller förebyggande och behandlande arbete i relation till cannabis. Det vi sett är att det finns ett omfattande lokalt arbete och att det bedrivs av en rad olika aktörer. I samtliga kommuner finns både förebyggande verksamhet och olika slag av specialkompetens inriktad på unga med cannabisrelaterad problematik. I cirkelarbetet har vi koncentrerat oss på det preventiva arbetet och vi har i ett kapitel ovan beskrivit de samtal vi haft i det sammanhanget med grupper av professionella.

När det gäller ungdomars tankar i den här frågan är det två saker som sticker ut: skolans roll och hur erfarenheter från cannabismissbruk ska förmedlas. Skolan har en dubbel problematik att brottas med. Å ena sidan finns en kritik från ungdomar om att skolpersonal vet för lite och de uppfattar att det som skolan förmedlar är begränsat i förhållande till vad de själva kan leta upp på till exempel internet. Å andra sidan är det svårt

att hitta bra metoder som fungerar förebyggande och som kan bli en del av skolarbetet (Bremberg 2008:175). Metoder som visar sig fungera i ett sammanhang, gör det inte i ett annat (Folkhälsoinstitutet 2010:12–13), vilket medför det svårt att bedöma vilken metod man ska välja. Ungdomar och föräldrar vill ofta, det finns många exempel på detta i våra intervjuer, att före detta missbrukare kommer och berättar om sina livsöden. De uppfattas ge en trovärdighet åt själva frågan och ha mycket intressant och värdefullt att förmedla. Den typen av information har emellertid visat dåliga resultat vid utvärdering (Folkhälsoinstitutet 2010:9). Dessutom finns många gånger stora faktafel i den information som förmedlas och organisationer med tvetydiga avsikter ligger ibland bakom arrangemangen (SvD 2012). Skolan kan därför hamna i det svåra dilemma att inte kunna tillgodose det eleverna vill ha samtidigt som man tvingas välja bland andra alternativ med osäker utgång. En lösning på det är att skolan satsar på sin kärnverksamhet samt på att skapa en fungerande miljö för eleverna att vistas i. Samtidigt understryker det vikten av lokalt samarbete. Det är viktigt att inte skolan står ensam när det gäller att utveckla ett lokalt förebyggande arbete.

Kunskapsfrågan

Så tillbaka till den fråga om kunskapsnivån, som vi tog upp inledningsvis i det här avsnittet. Den är inte lätt att besvara generellt. Ett förhållande vi iakttagit, och som vi nämnt tidigare, är att en närhet till cannabisanvändning och de problem den är förknippad med, ger en klart större kunskap och förtrogenhet med hela frågan. Det gäller såväl ungdomar, som professionella. För de unga handlar det om egna erfarenheter som de oftast fått både professionell och privat hjälp med att hantera och formulera. De professionella som arbetar med att ge sådant stöd, lär sig naturligtvis just genom dessa insatser, men de får också en kunskapsutveckling via utbildning och handledning i arbetet.

Som vi nämnt upplever vi att många idag tycker att cannabisfrågan är komplex och att det inte är lätt att orientera sig. En hel del uppfattar att det är svårt att hitta en stabil kunskapsmässig grund att stå på. Föräldragruppen är kanske den som, i det här sammanhanget, gett uttryck för den största osäkerheten. Vi menar emellertid att det inte är samma sak som att

ha en låg kunskapsnivå. Det vi mött har oftast varit engagemang, intresse och något vi skulle kunna formulera som en **reflekterande ambivalens**. Denna hållning är inte orsakad av brist på kunskap, utan den handlar om en upplevelse av att befinna sig i ett korstryck av olika kunskapsanspråk, vilka vart och ett kan framstå som välargumenterat och autentiskt. Osäkerheten har emellertid inte en passiviserande effekt, utan innebär bara att man kan vrida och vända på frågan och se den utifrån olika synvinklar.

Den här observationen leder oss till att sätta fokus på kunskapandets **processer**, snarare än dess innehållsmässiga nivå. Vi har haft ett lokalt mobiliserande syfte med den här forskningscirkeln. Det vi märkt är att våra intervjuundersökningar, ofta genomförda i grupper, har haft något av en vitaliserande effekt. Genom att vi ställt frågor har processer startats, diskussioner kommit igång och tankeverksamheten stimulerats. På så vis har osäkerhet kunnat hanteras och formuleras, istället för att leda till tveksamhet och inaktivitet. Det här tror vi ett viktigt resultat. Tillsammans med unga människor måste vi idag utveckla ett kritiskt och restriktivt perspektiv på cannabis. Men det sker inte i ett kunskapsmässigt vacuum; fler aktörer kommer pocka på ungas uppmärksamhet. Vi behöver engagera oss i gemensamma kunskapande processer med unga, där vi kan tala om både positiva och negativa erfarenheter, utan att för den skull stödja en liberalisering i cannabisfrågan. Som framgår ovan förväntar sig ungdomar att professionella inom utbildning och omsorg ska ta avstånd från cannabis-kulturen; det budskapet har nått fram. Men vi måste också hitta mötesplatser där vi kan understödja de motståndsstrategier som ungdomar själva utvecklar. Det skulle kunna vara tema för en ny forskningscirkel.

Litteratur

Balvig Flemming, Holmberg Lars & Sørensen Anna-Stina (2005): *Ringstedforsøget*. Köpenhamn: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Bremberg Sven (2008): 'Narkotikaförebyggande insatser i skolan'. I: Andreasson Sven (red): *Narkotikan i Sverige: metoder för förebyggande arbete*. Östersund: Statens Folkhälsoinstitut. R 2008:23

Forkby Torbjörn, Olausson Solveig & Turner Russell (2013): *Cannabis-användning bland ungdomar*. Länsstyrelsen i Västra Götalands län och FoU i Väst/GR. Göteborg: Rapport 2013:04.

Folkhälsoinstitutet 2010: *Berusing på schemat?* Östersund: Statens Folkhälsoinstitut.

Folkhälsoinstitutet 2011: *CANNABIS — Om spridningen, skadeeffekterna, sambanden med tobak och hur missbruk kan förebyggas*. Östersund. Statens folkhälsoinstitut.

Goldberg Ted (2012): 'Vad händer om vi legaliserar narkotika?', *Socialvetenskaplig Tidskrift* 2012:1, s 56–64.

Kronbæk Mette & Asmussen Frank Vibeke (2013): 'Perspectives on daily cannabis use: Consumerism or a problem for treatment?', *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 2013, vol. 30. S 387–402.

Meier Madeline H., Avshalom Caspi, Antony Ambler, HonaLee Harrington, Renate Houts, Richard S. E. Keefe, Kay McDonald, Aimee Ward, Richie Poulton, and Terrie E. Moffitt (2012): *Persistent cannabis users show neuropsychological decline from childhood to midlife*, hämtad 2012-09-07 från: www.pnas.org/cgi/doi/10.1073/pnas.1206820109

Pedersen, Willy (2011): 'Cannabis and social welfare, a longitudinal study'. *Addiction*, 106, s 1636–1643.

Pedersen, Willy & Skardhamar, Torbjörn (2009): 'Cannabis and crime: findings from a longitudinal study'. *Addiction*, 105, s 109–118.

SvD (Svenska Dagbladet) (2012): *Stora faktafel i drogundervisning*, hämtad 2013-11-05 från: http://www.svd.se/nyheter/inrikes/stora-faktafel-i-drogundervisning_7189453.svd

Sandberg Sveinung & Pedersen Willy 2010: *Cannabiskultur*. Oslo: Universitetsforlaget.

Bilaga intervjuguide

Guide för intervjuer med lokala nyckelpersoner

1 Beskrivning av situationen/läget i kommunen

Vilka använder, var sker det och i vilken omfattning? Skillnader mellan olika delar i kommunen? Relation till näraliggande städer/orter. Be gärna om exempel, fråga efter vilket underlag intervjudpersonen har för bedömningen.

2 Sammanhanget kring cannabisbruk

Hur går det till? Ensam – tillsammans med andra? Vilka tillfällen? Hur får man tag på cannabis? Finns det lokal försäljning? Finns det någon ”typisk” cannabisanvändare? Är det unga med andra sociala problem, är det vem som helst, är det välsituerade grupper? Finns olika grupper? Hur mycket kontakt har man med varandra?

3 Utvecklingen

Har bruket ökat/minskat? Över vilken tidsperiod? Här kan eventuellt egna erfarenheter komma in som en referens till tidigare förhållanden.

4 Problem och effekter

Är den lokala cannabisituationen problematisk? På vad sätt? Vilka effekter/ skador/förändringar kan man se hos den enskilde som använder cannabis? Vilka förändringar finns på gruppnivå? Vad betyder det för kommunen?

5 Insatser och åtgärder

Vad kan man göra för att påverka situationen i positiv riktning? Olika nivåer: individer, grupper och kommunen. Vilka existerande insatser fungerar bra, vilka fungera dåligt? Vad skulle behöva tillföras för att förbättra lokala förhållanden?

6 Förändringar för den enskilde

Vad händer när man slutar använda cannabis? Förlora vänner/får nya vänner? Arbete, studier, relationer till närstående etc. Slutar många själva, utan stöd från ”samhället”?

7 Den allmänna opinionen

Hur är diskussionen idag: är den bra, tillräckligt omfattande? Saknas perspektiv? Frågan om legalisering. Vet ungdomar, föräldrar och professionella tillräckligt mycket om cannabis? Vilka kunskaper skulle eventuellt behöva tillföras?

Tidigare utgivna rapporter från FoU Sjuhärad Vårld/ÄldreVäst Sjuhärad

Rapporter:

Rönnmark, L. (2013). *Det måste få ta tid. Metoder och synsätt i patientarbetet vid Äldrepsykiatriska teamet, Södra Älvsborgs Sjukhus.*

Rapport från FoU Sjuhärad Vårld.

Esbjörnson, S., Hagqvist, A. (2013). *Individuell plan enligt SoL och HSL. Till nytta för brukarna?* Rapport från FoU Sjuhärad Vårld.

Bjerke, U., Frändin, K. (2013). *Formkontroll för äldre. En randomiserad, kontrollerad studie.* Rapport från FoU Sjuhärad Vårld.

Hörder, H., Frändin, K. (2012). *Betydelsen av en intervention med fysisk träning för inaktiva äldre. Delrapport från projektet Formkontroll för äldre.* Rapport från FoU Sjuhärad Vårld.

Bångsbo, A., Lidén, E. (2012). *Tvärprofessionell samverkan för patienters/brukares delaktighet i vård- och omsorgsplanering.* Rapport från FoU Sjuhärad Vårld.

Lebedinski, L. (2011). *KomBas-projektet Kompetensutveckling för baspersonal – slutrapport från utvärderingen av projektet.* Rapport från FoU Sjuhärad Vårld.

Lebedinski, L. (2011). *Uppföljning av de lokala Psykiatriråden i Sjuhärad/ Södra Älvsborg 2011.* Rapport från FoU Sjuhärad Vårld.

Beijer, E., Eriksson, B. G. (red), Greene C. J., Jess K., Karlsson Vestman, O., Karlsson, P-Å. (red) & Niklasson, L. (2011). *Verkstäder för utvärdering i vårldsverksamheter – erfarenheter från några svenska FoU-enheter och högskolor.* Rapport från FoU Sjuhärad Vårld.

Elm, M. (2010). *LÄR UT – Bättre läkemedelshandtering för äldre.* Rapport från FoU Sjuhärad Vårld.

- Lönn Svensson, A. & Kokkonen, M. (2009). *Attitydförändring och nya arbetsformer för social dokumentation. En utvärdering av ett projekt inom äldreomsorgen i sju kommuner*. Rapport från FoU Sjuhärad Vålfärd.
- Rönmark, L. (2008). *Rollen som brukarsamordare i psykiatrin*. Rapport från ÄldreVäst Sjuhärad.
- Lebedinski, L. (2008). *Miltonprojektet: Integrerad Psykiatri Dubbeldiagnoser – en utvärdering*. Rapport från ÄldreVäst Sjuhärad.
- Lebedinski, L. (2008). *Miltonprojektet: SamKom – en utvärdering*. Rapport från ÄldreVäst Sjuhärad.
- Esbjörnson, S., Björkman, I., Henriksson, A., Lidskog, R., Sjören, M., Wessbo, G. & Karlsson, P-Å. (2008). *Så tycker brukarna om äldreomsorgen i Herrljunga, Svenljunga och Tranemo 2008 jämfört med 2004*. Rapport från ÄldreVäst Sjuhärad.
- Källman, U. (2008). *Virtuellt Sårcentrum – ett koncept för kunskapspridning. Slutrapport Virtuellt Sårcentrum*. Rapport från ÄldreVäst Sjuhärad.
- Nordström, M. & Redberg, P. (2007). *Livssituationen för personer med psykiskt funktionshinder i Sjuhärad*. Rapport från ÄldreVäst Sjuhärad.
- Hanson, E., Magnusson, L., Winqvist, I. & Sennemark, E. (2006). *Meningsfull vardag i särskilt boende i Sjuhärad*. Rapport från ÄldreVäst Sjuhärad.
- Lönn Svensson, A. & Kokkonen, M. (2006). *Nulägesbeskrivning av projektet Social dokumentation. Våren 2006*. Rapport från ÄldreVäst Sjuhärad.
- Höglund, E. (2006). *FoU-projektet Social dokumentation. Redogörelse för arbetet 2004–2005*. Rapport från ÄldreVäst Sjuhärad.

- Karlsson, P-Å., Nordström, M., Niemi, M. & Redberg, P. (2005). *Vad gör de som hjälper gamla i hemmet? En studie om samverkan och kompetens inom äldreomsorgen*. Rapport från ÄldreVäst Sjuhärad.
- Karlsson, P-Å., Höglund, E. et al. (2005). *Brukare om sin äldreomsorg – i Herrljunga, Svenljunga och Tranemo*. Rapport från ÄldreVäst Sjuhärad.
- Sennemark, E., Hanson, E. & Magnusson, L. (2005). *Jag har ju barnen som kommer... Äldres hälsa och levnadsvillkor; en intervjuundersökning med vård- och omsorgsberoende i Sjuhäradsbygden*. Rapport från ÄldreVäst Sjuhärad.
- Brovall, C., Hanson, E., Magnusson, L, et al. (2004). *Mål och policy vid palliativ vård och vård i livets slutskede för äldre och deras närstående i Tranemo – Ett gemensamt synsätt*. Rapport från ÄldreVäst Sjuhärad.
- Johnsson, L. (2003). *Handledning av biståndsbedömare*. Rapport från ÄldreVäst Sjuhärad.
- Nilsson, M. & Magnusson, L. (2002). Publ. 2003. *Hälsa och livssituation i relation till fallolyckor bland äldre personer i Sjuhärad*. Rapport från ÄldreVäst Sjuhärad.
- Andersson, B-A., Hanson, E., Magnusson, L., Lidskog, R. & Holm, K. (2002). *Informationscentrum för äldre och närstående i Sjuhärad. Slutrapport till Socialdepartementet 2002-09-25*. Rapport från ÄldreVäst Sjuhärad.
- Källman, U. & Andersson, B-A. (2002). *Virtuellt sårvårdscentrum i södra Älvsborg – Kartläggning av förutsättningarna för en etablering*. Rapport från ÄldreVäst Sjuhärad.
- Ingemansson, M., Nilsson, M. & Sonn, U. (2002). *Rehabilitering för äldre – guide vid val av mätinstrument*. Rapport från ÄldreVäst Sjuhärad.

Arbetsrapporter och delrapporter:

Winqvist, M., Magnusson, L., Bergström, I., Beyhammar, K., Eriksson, B., Follin, A., Forsgren, A., Forsman Björkman, C., Göransson, M., Göransson, S., Höglund, E., Larsson, A-C., Lerman, B., Mannefred, C., Takter, M., Talman, L., Tomazic, D., Wesser, E. & Hanson E. (2013). *Stöd till anhöriga – erfarenheter från åtta kommuner 2010–2012.*

Andersson, E. & Hultin, M. (2013). *Forskning och utveckling i samverkan? En extern utvärdering av FoU Sjuhärad Vålfärd.*

Carlén, M., Esbjörnson, S. & Löfström, M. (2013). *Utvärdering av Närvårdssamverkan Södra Älvsborg – Delrapport 1.*

Lebedinski, L. (2013). *Dialektisk beteendeterapi som arbetsplatsverktyg. Utvärdering av DBT-färdighetsträning för ett team vid vårdavdelning 3 på Vuxenpsykiatriska kliniken, Södra Älvsborgs Sjukhus.*

Beijer, E., Eriksson, B. G., (red), Gustafsson, M., Hagqvist, A., Hansson, M., Karlsson, P-Å., (red), Käcker, P., Larsson K., Mensas L., Niklasson L. & Palm, L. (2012). *Handbok för utvärderingsverkstäder.*

Mannefred, C. (2012). *Utveckling av stödet till anhöriga i Borås Stad 2010–2011.*

Lebedinski, L. (2012). *Utvärdering av Närvårdskansliets geografiska lokalisering och organisatoriska placering.*

Aasmundsen, W., Flodman, H. (2012). *Bedömning av begåvningsmässigt funktionshinder i vuxen ålder – en studie av neuropsykologers metoder.*

Lebedinski, L. (2012). *Utvärdering av projektet Vita villan i Tranemo kommun. Ett projekt finansierat av Europeiska socialfonden, programområde 2, ökat arbetskraftsutbud.*

Ehlersson C., Hjort E., Karlsson M., Rönmark L. (red) & Tenefors J-E. (2011). *Enhetschefer undersöker sin roll – ett FoU-projekt i Sjuhärad.*

- Craaford, J. Glemne, M., & Nygren, L. (2011). *Protesförsörjning av benamputerade i Sjuhäradsbygden*. Studie 1 – Faktorer som påverkar den fysiska förmågan och protesförsörjning, samt resultaten av dessa faktorer hos benamputerade på Södra Älvsborgs Sjukhus, Borås
- Borgvall, L. & Svegelius, E. (2010). *Möten över gränser – Trädgårdsrummet som en möjlig mötesplats*.
- Bångsbo, A. & Lidén, E. (2010). *Kommunikativa processer och upplevelser av delaktighet i vård- och omsorgsplaneringsmöten* – Delrapport i projektet Samordnad vård- och omsorgsplanering med fokus på brukarperspektivet.
- Esbjörnson, S. (2010). *LOV i Sjuhärad. En förstudie om kundval*.
- Lidén, E. (2009). *Vård- och omsorgsplaneringsmötet – erfarenheter ur ett tvärprofessionellt perspektiv. Social dokumentation inom äldreomsorgen (2009)*. Kortversion av två projektrapporter.
- Höglund, E. & Hallberg, M. (2009) *FoU-projektet Social dokumentation – en redogörelse för arbetet 2006–2008*.
- Andersson, E-L. (2009). *Vad gör tidigare medarbetare vid ÄldreVäst Sjuhärad nu och vad betydde uppdraget för dem?*
- Andersson, E-L. & Alth, C. (2009). *Uppföljning av Informationsarbetet vid ÄldreVäst Sjuhärad*.
- Redberg, P. (2008) *Arbetsterapeuters och Sjukgymnasters syn på projekt HemRehabs inledningskedje*.
- Danung, C. & Salomonsson, S-B. – med forskarstöd av Rönmark, L. (2008). *BRASS – BRukare och personliga ASSistenten i samverkan*.

FoU Sjuhärad Välfärd

FoU Sjuhärad Välfärd är ett kompetenscentrum för forskning och utveckling inom välfärdsområdet och behovsgrupperna äldre, funktionshindrade, barn och unga, människor med beroendeproblematik, familjer i utsatta situationer samt socioekonomiskt utsatta grupper. Huvudmålet för verksamheten är att bidra till ökad samverkan mellan huvudmännen och ökad vård- och omsorgskvalitet för behovsgrupperna genom att:

- genomföra utvecklings- och forskningsprojekt tillsammans med verksamheter, brukare och intresseorganisationer,
- stärka och utveckla samverkansformer mellan verksamheter, brukare och intresseorganisationer,
- förnya och utveckla arbetsmetoder och verksamhetsformer,
- sprida erfarenheter och resultat från forskning och utveckling samt
- medverka till kunskapsbaserat arbetssätt.

Ägarpartners är kommunerna i Sjuhäradsområdet, Västra Götalandsregionen och Högskolan i Borås. Flera frivilligorganisationer samt studieförbund stödjer även verksamheten.

FoU Sjuhärad Välfärd administreras av Högskolan i Borås och finns även lokaliserad i högskolans lokaler. Läs mer om FoU Sjuhärad Välfärd på webbplatsen www.fous.se – där finns även möjlighet att beställa tidigare utgivna rapporter.

BOLLEBYGDS
KOMMUN

BORÅS STAD

HERRLJUNGA KOMMUN

HÖGSKOLAN I BORÅS
VETENSKAP FÖR PROFESSION

Mark

SVENLJUNGA
KOMMUN

TRANEMO
KOMMUN

ULRICEHAMNS
KOMMUN

Vårgårda kommun

VÄSTRA
GÖTALANDSREGIONEN

Besöksadress: Högskolan i Borås, Allégatan 1

Postadress: Högskolan i Borås, FoU Sjuhärad Välfärd, 501 90 Borås

Telefon: 033-435 40 00

E-post: fous@hb.se

Webb: www.fous.se